अध्याय : एक

परिचय

१.१ शोध शीर्षक

यस शोधकार्यको शीर्षक **'कक्षा पाँचको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणना'** रहेको छ ।

१.२ शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको छ ।

१.३ समस्या कथन

प्रस्तुत शोध शीर्षकको समस्या कथन यस प्रकार रहेको छ :

१. पाठयपुस्तकमा प्रयोग भएका शब्दहरूको स्रोत र वर्ग के कस्तो छ ?

२. पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति कसरी भएको छ ?

३. पाठयपुस्तकमा प्रयोग भएका शब्दहरूको आवृत्ति छनोट र स्तरणका आधारमा भएको छ/छैन ?

४. पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका शब्दहरू सरल, जटिल कस्ता छन् ?

१.४ उद्देश्य

प्रस्तुत शोध कार्यको उद्देश्य यस प्रकार रहेको छ :

१. कक्षा पाँचको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरूको स्रोत र वर्ग पहिल्याउने,

२. पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणना गर्ने,

३. पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको वितरणको स्थिति देखाउने,

४. आवृत्ति गणनाका आधारमा पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको उपयुक्तता र अनुपयुक्तता बारे सुझावहरू पेश गर्ने ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

भाषा सिकाइमा शब्दको प्रमुख स्थान रहन्छ । शब्दबाटै हरेक कुरा व्यक्त हुने हुनाले पनि शब्दको छनोट र स्तरणमा ध्यान दिनु आवश्यक छ । प्राथमिक विद्यालय भनेको विद्यालय तहको जगको रूपमा रहेको हुन्छ । त्यसैले जगलाई बलियो बनाए मात्र माथिल्लो तह पनि स्वतः बलियो हुने हुनाले त्यस तहमा भाषा शिक्षण गर्दा के कस्ता शब्दहरू छनोट गरेमा पाठ्यक्रमका अपेक्षित उद्देश्हरू पूरा हुन सक्छन् र विद्यार्थीको स्तर, क्षमता, रुची र तह अनुकुल हुन्छन् ? तिनीहरूको छनोट कसरी गर्नु पर्छ ? आदि जस्ता प्रश्नहरूमा पनि पाठ्यक्रम निर्माता र पाठ्यपुस्तक लेखकले पनि ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यसरी पाठमा प्रयुक्त शब्दहरू चयन गर्दा मनोवैज्ञानिक र शैक्षणिक आधारमा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । त्यसै गरी स्तरण र वितरणमा पनि त्यतिकै ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । वितरण गर्दा शब्दहरूको आवृत्ति हुन्छ जुन स्वभाविक हो । यसको कारण भाषा सिकाइमा सीमित वर्ण र नियमबाट असीमित शब्दहरू एवम् वाक्यहरूको निर्माण हुनु हो । तर आवृत्ति हुन्छ भन्दैमा जथाभावी आवृत्ति भएमा निरर्थक हुने हुनाले आवृत्तिमा सतर्कता अपनाउनु पर्दछ । त्यसका लागि छनोट र स्तरणलाई आधार मानेर चयन गरेमा उद्देश्य पूरा हुने हुन सक्छ । यसरी उक्त कुराहरूको आधारमा हेर्दा शब्द प्रयोगमा सावधानी अपनाएर पाठ्यपुस्तक लेखन गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

पाठ्यपुस्तकमा कस्ता पाठहरू समावेश गर्ने र त्यस अन्तर्गत कस्ता (सरल /जटिल) शब्दहरू प्रयोग गर्ने र तिनको के कति मात्रमा आवृति गर्ने त्यो पनि निश्चित हुनुपर्छ । त्यसो गर्दा दैनिक प्रयोगमा आउने आधारभूत शब्दहरू, भाषिकासँग सम्बन्धित शब्दहरू, विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शब्दहरू, शैली विशेषसँग सम्बन्धित शब्दहरू के कति मात्रमा आवृति गर्ने त्यसमा उचित सावधानीगत प्रक्रिया अपनाएर शब्दावृत्ति गर्नुपर्दछ । यसका लागि शब्दभण्डारको विस्तृत अध्ययन गर्नु जरुरी देखिन्छ । शब्दभण्डारसम्बन्धी व्यापक अध्ययन पछि मात्र शब्द प्रयोगमा त्रुटिको कमी हुन्छ र उचित शब्दको छनोट हुन्छ । कस्ता शब्दहरू पाठ्यपुस्तकमा सङ्कलित पाठहरूमा प्रयोग भएका छन्, ती के कति उचित रूपले छनोट भएका छन्, कति शब्दहरू अनुचित रूपमा प्रयोग भएका छन् आदि जस्ता कुराहरूको अध्ययन गरी कमी कमजोरीलाई औंल्याउँदै सुझावहरू पनि पेश गरिएका अनुसन्धानहरू प्रशस्त

पाइन्छन् । तिनीहरूको पनि छोटो जानकारी हुनु आवश्यक भएकाले हालसम्म भएका शब्दावृत्ति सम्बन्धी महत्वपूर्ण पक्षहरूको चर्चा तल गरिएको छ ।

विभिन्न विद्वान्हरूले विभिन्न समयमा शब्दभण्डारसम्बन्धी अध्ययन गरेको पाइन्छ । शब्दभण्डारको अध्ययन गर्ने क्रममा भएका कार्यमा शब्दभण्डारमै केन्द्रित भएर गरिएका र पाठ्यपुस्तकको विश्लेषण र अध्ययन गरिएका गरी दुई प्रकारका अध्ययन भएको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययन पाठ्यपुस्तकको अध्ययन तथा विश्लेषण अन्तर्गत रही तयार पारिएको छ ।

यसरी पाठ्यपुस्तकको अध्ययन तथा विश्लेषण गर्ने क्रममा गरिएका अध्ययनहरूमा कृष्णगोपाल रस्तोगीले सन् १९८६ मा युनेस्कोको सहयोगमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र (CERID) का लागि गरेको अनुसन्धानमा नेपाली शब्दभण्डारको चर्चा गरेका छन् । उक्त अध्ययनको शीर्षक 'Project Evaluation of Mahendramala Series for Class 1-5' थियो । यस अध्ययनमा उनले शब्दहरू विद्यार्थीको स्तरभन्दा माथि भएको, छनोट र स्तरणमा ध्यान नदिइएको जस्ता कमी कमजोरी औंल्याएका छन् ।

हेमाङ्गराज अधिकारीले 'शिक्षालाई जीवनोपयोगी बनाउने कारक तत्वहरू' शीर्षकमा प्राथमिक तहका पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक अन्तर्गत शब्दभण्डार र धारणा (उपशीर्षक) मा कतिपय शब्दहरू स्तर अनुरूपका दृष्टिले विद्यार्थीका स्तरभन्दा माथि भएका, केही शब्दहरू प्रयोगमा नआउने खालका पनि राखिएको जस्ता कुराहरू उल्लेख गरेका छन् ।

अर्को अध्ययन काठमाण्डौ शिक्षा क्याम्पसको लघु अनुसन्धान परियोजना कार्यक्रम अन्तर्गत हेमाङ्गराज अधिकारी र केदारप्रसाद शर्मा (२०५२) ले कक्षा तीन पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा गर्नुभएको थियो । उक्त अनुसन्धानमा शब्दभण्डार विद्यार्थीहरूमा सन्तोषजनक रहेको, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने र पहिलो भाषका रूपमा नेपाली सिक्नेको पनि शब्दभण्डार सन्तोषजनक नै रहेको देखाइएको छ ।

'स्तर अनुरूपताका दृष्टिले मेरो नेपाली किताव कक्षा चारमा शब्दभण्डारको विश्लेषण' (हिमालाल गिरी, २०५४) ले पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्द (शिक्षणीय दृष्टिले) लाई समानुपातिक रूपमा शब्दवर्गलाई स्थान नदिइएको, तत्सम शब्दको बढी प्रयोग

भएकोले (पाठ लामा लामा भएकाले) व्यवहारिक नभएको, कठिन शब्दहरूको बाहुल्य रहेको, पहिचानात्मक शब्द स्तरभन्दा माथि भएको, शब्दवर्गमा नाम शब्द सन्तोषजनक रहेको, सर्वनाम र विशेषण शब्द मध्यमान (५०%) भन्दा बढी रहे पनि सन्तोषजनक नै मानिएको, क्रियापद भने सन्तोषप्रद नभएको, स्रोतका आधारमा तत्सम नाम सन्तोषजनक देखिएको छ । त्यसै गरी तद्भव नाम पनि राम्रै मान्न सकिने, आगन्तुक नाम शब्द भने स्तरभन्दा माथि भएको देखाइएको छ ।

"कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन" (आचार्य, २०५४) मा बहुसंख्यक विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता मध्यमानभन्दा माथि भएकाले सन्तोषजनक देखाइएको । क्षेत्रगत दृष्टिले उपत्यकामा विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा तल रहेको, पहाड र तराईका विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा माथि रहेको, स्थानीयताका दृष्टिले गाउँ र सहर दुवै क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको क्षमता बहुसंख्यक रूपमा सन्तोषजनक देखिएको, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेहरूको क्षमता भने मध्यमानभन्दा कम रहेको तर पहिलो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्नेको क्षमता भने बढी भएको, उमेर समूहका दृष्टिले ११-१४ वर्षका विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा माथि नै देखिएको छ । पहिचानात्मक शब्दमा पनि क्षमता राम्रो छ भने उत्पादनात्मक शब्दमा भने धेरैजसोको क्षमता मध्यमानभन्दा तल रहेको छ । छात्र छात्रा दुवैमा पहिचानात्मक शब्द क्षमता समान र सन्तोषजनक देखिन्छ । उत्पादनात्मक शब्दभण्डारसँग सम्बन्धित क्षेत्रगत दृष्टिले पहाड र तराईका विद्यार्थीहरूमा भेद देखिए पनि उपत्यका र तराईका विद्यार्थीहरूमा खासै अन्तर नभएको देखाइएको छ । यसरी मध्यमानको आधारमा हेर्दा सन्तोषजनक देखिएको छ ।

त्यसै गरी अर्को अध्ययन 'कक्षा तीनको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण' (गौतम, २०५५) शीर्षकमा स्रोतका आधारमा, वर्गका आधारमा शब्दहरूको विभाजन गरिएको छ । स्रोतका आधारमा हेर्दा तद्भव शब्दहरूको प्रयोग बढी भएको र तत्सम शब्द दोस्रो स्थानमा रहेको, त्यसपछि आगन्तुक शब्द निक्कै कम रहेको देखाएको छ ।

शब्दवर्गका आधारमा प्रयुक्त शब्दहरूमा सबभन्दा बढी नाम वर्गका, त्यसपछि क्रिया, त्यसपछि अव्यय शब्द, त्यसपछि सर्वनाम र अन्त्यमा सबभन्दा कम विशेषण शब्द रहेको छ । उक्त अध्ययनमा शब्दावृत्तिसम्बन्धी पनि अध्ययन गरिएको

छ । त्यसमा सबभन्दा बढी 'छ' शब्द (१२७ पटक) आवृत्ति भएको देखाइएको छ । त्यसपछि 'पनि' (८५ पटक), 'तिमी' (६२ पटक) आवृत्ति भएको उल्लेख छ । 'भन्नु' क्रिया ४९ पटक आवृत्ति भएको, 'उन' ४४ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसै गरी ९ ओटा शब्दहरू १/१ पटक मात्र आवृत्ति भएका छन् । यस्तो हुनु भाषिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक तथा व्यवहारिक विविधता अनुकुल नभएको पनि उल्लेख गरेको छ ।

माथि उल्लिखित सबै अनुसन्धानहरू शब्दभण्डारको अध्ययनमा आधारित छन् । शब्दावृत्तिसँग सम्बन्धित केही अन्य अध्ययनहरू पनि रहेका छन् । तिनिहरूको चर्चा संक्षिप्त रूपमा तल गरिएको छ ।

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत शंकरप्रसाद भट्टराईले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको अठौं पत्रको प्रयोजनका लागि 'तरुण तपसी नव्य काव्यमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति र तत्सम शब्दको अर्थ' (२०५२) शीर्षकमा गर्नु भएको अध्ययनमा उक्त नव्य काव्यमा प्रयुक्त तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द १४३९९ ओटा रहेको, त्यसमा आगन्तुक र तद्भव शब्दको संख्या बढी भएको र आवृत्ति पनि बढी भएको देखाइएको छ । काव्यमा प्रयुक्त शब्दमा 'त्यो' (सर्वनाम) शब्द सबभन्दा बढी (२७७) पटक आवृत्ति भएको देखाइएको छ । त्यसै गरी तत्सम शब्दमा सबभन्दा बढी आवृत्ति भएको शब्द 'वा' (८३ पटक) हो भन्ने देखाएको छ । यो अध्ययन शब्दावृत्तिसँग सम्बन्धित भए पनि भाषा पाठ्यपुस्तकको शब्दावृत्ति भन्दा केही भिन्न मान्न सकिन्छ ।

विष्णुप्रसाद आर्चायले सोही प्रयोजनका लागि गर्नु भएको अर्को एक अध्ययन 'नेपाली भाषामा शब्दहरूको आवृत्ति' (२०५५) शीर्षकमा नेपाली भाषा बोलचालको लागि र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्न कति शब्दहरूको आवश्यकता पर्दछ र त्यस क्रममा कति शब्दहरू आवृत्ति हुन्छन् भनी गरिएको अनुसन्धानमा सबभन्दा बढी विभक्ति शब्दहरूको आवृत्ति भएको, त्यसपछि निपातहरूको आवृत्ति भएको, त्यसपछि सहायक क्रियाको आवृत्ति भएको, त्यसपछि करण र अकरणमा करण शब्दको बढी आवृत्ति भएको, एकवचन र वहुवचनमा एकवचन शब्दहरूको बढी आवृत्ति भएको, स्त्रीलिङ्गी शब्दभन्दा पुलिङ्गी शब्दहरूको आवृत्ति बढी भएको, मूल क्रियाहरूमा गर्, भन्, पर्, ……… आदि (धातुबाट निर्मित) क्रियाहरूको आवृत्ति भएको अनि संख्यावाचक शब्दको आवृत्ति भएको जस्ता कुराहरूको उल्लेख गरेको छ ।

पूर्वकार्यको समीक्षाबाट नेपाली भाषामा शब्दहरूको चर्चा, प्राथमिक तहमा नेपाली भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक अन्तर्गत शब्दभण्डारको अध्ययन र विश्लेषण जस्ता अनुसन्धात्मक कार्यहरू समग्र रूपमा हेर्दा शब्दभण्डारमा नै सीमित देखिन्छन् ।

शंकरप्रसाद भट्टराईले गर्नुभएको अध्ययन शब्दावृत्तिसँग सम्बन्धित भए पनि भाषा पाठ्यपुस्तकको शब्दावृत्तिभन्दा केही भिन्न मान्न सकिन्छ । यसै गरी विष्णुप्रसाद आर्चायले नेपाली भाषामा शब्दहरूको आवृत्ति शीर्षकमा गर्नुभएको अनुसन्धानात्मक कार्यमा पनि समग्र नेपाली भाषा प्रयोगका सन्दर्भमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पारसमणि भण्डारी (२०६०) ले विद्यावारिधि प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरेको 'प्राथमिक तह (कक्षा १-३) का विद्यार्थीहरूको आधारभूत शब्दभण्डारको निरूपण' शीर्षकको शोधप्रबन्धमा नेपाली भाषाका आधारभूत पाठ्यशब्दभण्डारको सूची र त्यसको संख्या निर्धारण गरिएको छ । उक्त शोधप्रबन्ध नेपाली बालशब्दभण्डारका क्षेत्रमा गरिएको पछिल्लो सबैभन्दा आधिकारिक अनुसन्धान हो । यस शोधकार्यमा ३२०१ अनावृत्त शब्दहरूको सूची समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

माथि पूर्व साहित्यको अध्ययनबाट शब्दभण्डारसम्बन्धी विभिन्न अध्ययन गरिएको पाइए तापनि कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा मात्र आधारित भएर अध्ययन गरेको पाइएन । कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा भएका शब्दहरूको आवृत्ति स्रोत र वर्गका दृष्टिले के कस्ता र कति रहेका छन् सो पहिल्याउने जमर्को यस शोधकार्यमा गरिएको छ । अतः यो अध्ययन यस विधामा नौलो अध्ययनको रूपमा रहेको छ ।

१.६ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा

कुनैपनि अध्ययनको क्षेत्र तथा सामग्रीहरूको सम्भाव्यता अत्यन्त व्यापक र विस्तृत हुन्छ । त्यसैले समग्र कुराहरूको तथ्यलाई त्यस विषयको भार र प्रयोजन अनुसार अध्ययनको गहिराइ र व्यापकतालाई निश्चित क्षेत्रमा सीमित गर्नुपर्ने हुन्छ जस अनुसार प्रस्तुत अध्ययनलाई कक्षा पाँचको 'मेरो नेपाली किताव' मा सङ्कलित विभिन्न विधा अन्तर्गतका पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणनामा सीमित गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनको महत्त्व र औचित्य

भाषा शिक्षणमा शब्दभण्डारको महत्त्वपूर्ण स्थान हुन्छ । शब्द एक अर्थपूर्ण एकाइ हो । यसले आफैं पनि अर्थ प्रदान गर्ने र वाक्य निर्माणमा वा वाक्यमा प्रयोग हुँदा पनि महत्त्वपूर्ण काम गर्ने भएकाले यसको औचित्य माथि प्रकाश पार्न सकिन्छ । यसरी शब्दले एक्लै र वाक्यमा प्रयोग हुँदा पनि अर्थ प्रदान गर्ने भएकाले यसको प्रयोगमा सचेतता अपनाउनु पर्नेमा दुई मत हुन सक्तैन । सीमित वर्ण र नियमका आधारमा असीमित शब्द निर्माण हुन्छन् । तिनलाई उत्तिकै महत्त्व दिन सकिंदैन र जथाभावी वाक्यमा प्रयोग गर्नु पनि हुँदैन । त्यसैले शब्दहरूको छनोट र स्तरणमा भाषा पाठ्यपुस्तक जस्तो महत्त्वपूर्ण सामग्रीमा ज्यादै सचेत हुनु आवश्यक हुन्छ । विद्यार्थीहरूको रुचि, तह, क्षमता उमेर आदि पक्षहरूलाई हृदयङ्गम गरी पाठ्यक्रम निर्माता र पाठ्यपुस्तक लेखकले शब्द प्रयोगको उपयोग गर्नुपर्ने भएकाले शब्दभण्डार र शब्दावृत्तिको महत्त्व हरक्षण रहन्छ । यसरी शब्द निर्माण गरी पाठमा प्रयोग गर्दा छनोट र स्तरणको प्रक्रिया अपनाए पछि विस्तरणमा पनि उत्तिकै ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । त्यसैले पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको छनोट र स्तरण त्यसको आधारमा भएको छ छैन भन्ने कुराको अध्ययन यस शोधकार्यमा हुने हुनाले यस अध्ययनको ज्यादै महत्व रहेको छ ।

वाक्यमा शब्दहरूको प्रयोग गर्दा बारम्बार आवृत्ति हुन्छ । यसो हुनाको मुख्य कारण सीमित वर्ण र नियमबाट असीमित शब्दहरू निर्माण हुनु र दैनिक व्यवहारमा तिनै शब्दहरू प्रयोग गरिने हुनाले हो । जव वाक्यमा प्रयोग हुँदा दोहोरिने शब्दको क्रम विस्तरणका आधारमा हुन्छ र त्यो विस्तरण उचित किसिमको हुनुपर्छ तव मात्र सार्थक कहलाउँछ । यस्ता दोहोरिने शब्दलाई कति महत्त्व दिने, कुन शब्दलाई कति मात्रामा आवृत्ति गर्ने, कुन शब्दलाई कति मात्रामा आवृति गरेमा आधारभूत आवश्यकता पूरा हुन्छ, आवृत्ति हुने शब्दहरूको स्रोत र वर्ग कुन हो जस्ता सबालहरूमाथि अध्ययन गरिने भएकाले यस अध्ययनको महत्त्व ज्यादै नै रहेको छ । यसको महत्त्वमाथि प्रकाश पार्दा कक्षा पाँचको 'मेरो नेपाली किताव' मा प्रयुक्त शब्दहरूको स्रोत र वर्ग पत्ता लगाई कुन स्रोतका र वर्गका कति शब्दहरू रहेका छन् भन्ने थाहा पाइने भएकाले यसको महत्त्व रहेको छ । आवृत्ति गणनाका आधारमा शब्दावृत्तिमा के कस्ता शब्दहरूको छनोट भएको छ र छनोट भएका शब्दहरू सो

अनुसार स्तरण र विस्तरण भएको छ छैन भन्ने जानकारी प्राप्त हुने भएकाले यस अध्ययनको महत्त्व रहेको छ । छनोट र स्तरणका आधारमा शब्दावृत्ति तह, स्तर अनुरूप भए नभएको पत्ता लगाई त्यसमा भएका कमी कमजोरी केलाई पाठ्यक्रम निर्माता, पाठ्यपुस्तक लेखक र अन्य यस सम्बन्धी चासो राख्ने बुज्रुक पाठकवर्गका लागि समेत सुझाव पेश गरिने भएकाले पनि यसको महत्त्व छ ।

१.८ शोध विधि

कुनै पनि शोध कार्यका लागि उपयुक्त विधिको आवश्यकता पर्दछ । त्यसका लागि विविध विधि अपनाउनु पर्ने हुन्छ । यसरी अपनाइएका विधिहरू वैज्ञानिक, विश्वसनीय, प्रामाणिक, वैध हुनु आवश्यक हुन्छ । अतः 'कक्षा पाँचको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणना' नामक यस शोध कार्यमा पनि उपयुक्त विधि अपनाउन आवश्यक भएकाले पाठ्यपुस्तकमा सङ्कलित पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणना विधि अपनाइएको छ ।

सर्वप्रथम पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त पाठहरूमा भएका शब्दहरूलाई शब्दवर्गको तालिका बनाई शब्दहरूलाई जुन वर्गमा पर्ने हो त्यसै वर्गमा लेखी त्यस शब्दसँग मिल्ने अथवा त्यही शब्द पुनः आवृत्ति भएमा + ... गर्दै लगिएको छ र अन्त्यमा कति पटक आवृत्ति भयो, त्यसलाई जोडेर राखिएको छ । त्यसपछि पाठहरूमा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्दलाई आ-आफ्ना शब्दवर्ग अन्तर्गत एकै ठाँउमा राखी आवृत्ति भएको संख्या पनि जोडिएको छ । यसरी सबै शब्दहरूलाई आ-आफ्नै वर्गमा राखिसकेपछि तिनीहरूको स्रोत छुट्याइएको छ । स्रोत छुट्याउँदा तत्सम, तद्भव, अनुकरणात्मक र आगन्तुक गरी चार प्रकारका स्रोतहरूमा छुट्याइएको छ । यसरी स्रोत छुट्याउँदा स्रोत पत्ता नलागेका कतिपय शब्दहरूलाई तद्भव वर्गमा राखिएको छ । स्रोत छुट्याउने क्रममा बेग्लै भाषा जस्तै अरबी, फारसी, अंग्रेजी आदिबाट आएका शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिएको छ । दुई भिन्न भिन्न भाषाबाट निर्मित संयुक्त शब्दहरूलाई अघिल्लो शब्दको आधारमा स्रोत छुट्याइएको छ । एउटै भाषाका पनि तत्सम र तद्भव शब्द मिली बनेका संयुक्त शब्दहरूलाई पनि अघिल्लो शब्दको आधारमा नै स्रोत छुट्याइएको छ ।

शब्दवर्ग छुट्याउँदा नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात वर्गमा विभाजन गरी गणना गरिएको छ । शब्दहरूको वर्ग छुट्याउँदा नेपाली बृहत शब्दकोशलाई प्रमुख आधार मानिएको छ । त्यसैले शब्दकोशमा जे जसरी जुन वर्गमा राखिएको छ त्यही वर्गमा गणना गरिएको छ । शब्दहरूको गणना गरी आवृत्ति निकाल्ने क्रममा विभिन्न वर्गमा निम्नानुसार विभाजन गरिएको छ :

क. नाम शब्दहरूको गणना गर्दा पहिले प्रयोग भएको शब्दलाई त्यही शब्द लेखी त्यसपछि पुनः प्रयोग भएको त्यही शब्दलाई +...... गर्दै गइएको छ । त्यसपछि सम्पूर्ण संख्यालाई जोडी आवृत्ति गणना गरिएको छ । यसरी गणना गर्दा रूपायनले फरक परेका शब्दहरूलाई एकै ठाँउमा गणना गरिएको छ । जस्तै 'केटो' शब्दमा केटा, केटाको, केटालाई आदिमा 'केटो' लाई मात्र आधार रूप मानी (विभक्ति प्रत्ययलाई छोडी) आवृत्ति गणना गरिएको छ । बहुवचन र एकवचनलाई एकै ठाँउमा गणना गरिएको छ । जस्तै : केटो शब्दमा केटा, केटाहरू आदिमा केटोमा नै गणना गरिएको छ ।

ख. संख्यावाचक शब्दहरूको गणना गर्दा पहिले प्रयुक्त शब्दलाई त्यही शब्द लेखी पुनः प्रयोग भएको त्यही शब्दलाई आवृत्ति गणना गर्दा + गर्दै गई अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठकै आवृत्ति संख्या निकालिएको छ ।

ग. सर्वनाम शब्दहरूको गणना गर्दा पहिले प्रयुक्त शब्दहरूलाई त्यही लेखी पुनः प्रयोग भएको त्यही शब्दलाई + गर्दै लगिएको छ र अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति संख्या निकालिएको छ । सर्वनाम शब्दको गणना गर्दा सर्वनाम (उ, उनी र म) र सर्बनामिक विशेषण (मेरो, तिम्रो, आफैं, त्यसो आदि) लाई छुट्टाछुट्टै रूपमा आवृत्ति गणना गरिएको छ । तर सर्वनाम र सर्बनामिक यतिओटा भनी छुट्याइएको छैन । यसरी गणना गर्दा रूपायनले फरक पार्ने शब्दलाई आधार रूपमै गणना गरिएको छ । जस्तै यिन शब्दमा यिनले, यिनलाई, यिनको आदिमा यिनलाई मात्र लिई त्यसैमा आवृत्ति गणना गरिएको छ ।

घ. विशेषण शब्दहरूको आवृत्ति गणना गर्दा पहिले प्रयोग भएको शब्दलाई त्यही शब्द लेखी पुनः प्रयोग भएका शब्दहरूलाई + गर्दै लगिएको छ र अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति गणना गरी एकै ठाउँमा लेखिएको छ ।

ङ. क्रियाहरूको गणना गर्दा पहिले प्रयोग भएकोलाई त्यसको मूल क्रिया (धातु) लाई लेखी त्यसबाट निर्मित भएर रूपायन भएकाहरूलाई मूल क्रियामा नै गणना गरिएको छ । संयुक्त र मिलित क्रियामा पनि मुख्य क्रियालाई गणना गरिएको छ ।

च. क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक शब्दको आवृत्ति गणना गर्दा पहिले प्रयोग भएको शब्दलाई त्यही शब्द लेखी पुनः प्रयोग भएको त्यस शब्दलाई + गर्दै लगिएको छ र अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठमा प्रयोग भएका यी शब्दहरूलाई एकै ठाउँमा आवृत्ति गणना गरी राखिएको छ ।

छ. संयोजक शब्दहरूको आवृत्ति गणना गर्दा पहिले प्रयोग भएको शब्दलाई त्यही शब्द लेखी पुनः प्रयोग भएको त्यस शब्दलाई पहिलो शब्दसँग + गर्दै लगिएको छ । विस्मयादिवोधक शब्दलाई पनि निपात वर्गमा नै समावेश गरी आवृत्ति गणना गरिएको छ ।

यसरी आवृत्ति गणना गर्दा एउटै शब्द प्रसङ्ग अनुसार अर्थका दृष्टिले दुई वर्गमा पनि प्रयोग भएको छ । त्यसलाई जुन वर्गमा पर्ने हो त्यसै वर्गमा गणना गरिएको छ ।

१.९ शोध प्रतिवेदनको रूपरेखा

यो शोधपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ ।

अध्याय एकमा परिचय खण्ड रहेको छ जस अर्न्तगत शोध शीर्षक, शोध प्रयोजन, समस्या कथन शोधको उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनको औचित्य तथा महत्व, शोध अध्ययनको सीमा र शोध अध्ययन विधि रहेको छ ।

अध्याय दुईमा सैद्धान्तिक अवधारणा रहेको छ ।

अध्याय तीनमा विधागत रूपमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन अन्तर्गत क्रमशः कविता, कथा, जीवनी, प्रवन्ध तथा अन्य विधाका दैनिकी, सम्वाद, वादविवाद, चिठ्ठी आदि पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन रहेको छ ।

अध्याय चारमा समग्र पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको स्थिति देखाई आवृत्तिको संख्या र प्रतिशत समेत देखाइएको छ ।

अध्याय पाँचमा उपसंहार अन्तर्गत निष्कर्ष र सुझावहरू राखिएको छ ।

अध्याय : दुई

सैद्धान्तिक अवधारणा

नेपाली भाषा जीवन्त भाषा हो । यो जातीय जीवनभित्र हुर्कंदै आएको छ । यसमा आफैंभित्रबाट विकसित हुने र भाषान्तरका शब्दलाई आत्मसात गर्ने शक्ति छ । त्यसैले भनिन्छ भाषा विचार विनिमयको साधन हो । जुन भाषामा जति बढी अभिव्यक्ति क्षमता पाइन्छ त्यो भाषा त्यति नै समृद्ध हुन्छ । हामीकहाँ जुन शब्द छैनन् तिनलाई भाषान्तरबाट नलिने हो भने हामी अन्य जातिले हासिल गरेका शिल्प र ज्ञानबाट वञ्चित हुन्छौं । त्यसैले देशभित्र रहेका विभिन्न भाषष र देश बाहिरका भाषाबाट समेत आवश्यकता अनुसार जनजिब्रोले पचाएका शब्दहरूलाई समेट्दै नेपाली भाषाको शब्दभण्डार र यसको क्षेत्र व्यापक हुँदैगएको छ (नेपाली बृहत शब्दकोश, २०५५) ।

एक वा एक भन्दा बढी रूप (रूपिम) बाट बनेको अर्थयुक्त भाषिक एकाइलाई शब्द भनिन्छ । यस अनुसार घर, रुख, बादल, सडक, बिरालो आदि शब्द हुन् किन भने यिनमा कम्तिमा एउटा रूप छ र यी खास वस्तु वा धारणालाई बुझाउन सक्छन् त्यसैले अर्थयुक्त छन् ।

देख्यो, खायो देख्+यो, खा+यो जस्ता दुई दुईओटा रूप छन् तर एउटा भाषिक एकाइका रूपमा आवद्ध भएकाले यी पनि शब्द हुन् । यस्तै रसिलो, मलिलो, पनि शब्द हुन् । यिनमा पनि रस+इलो, मल+इलो दुईओटा रूप छन् । शब्दभन्दा ठूलो पदावली हुन्छ । शब्दलाई रूप र पदावलीको मध्यवर्ती एकाइ भानिन्छ । शब्द हुन तीन कुरा आवश्यक हुन्छ ।

१. एक वा एक भन्दा बढी रूप

२. अर्थयुक्तता

३. खास किसिमको वाक्यात्मक कार्य (शब्दवर्गीय कार्य)

खास शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण ...) को सदस्य वा वाक्यमा खास किसिमको व्याकरणात्मक कार्य गर्नसक्ने एकाइ हुनु शब्दको पहिचान हो ।

नेपालीमा सामान्यत: प्रत्येक शब्दलाई अलग अलग डिकोमा लेख्ने चलन छ । जस्तैः राम रसिलो आँप खान्छ । यस वाक्यमा चारओटा शब्दहरू छन् । तिनलाई

छुट्टाछुट्टै डिकोमा लखिएको छ । वस्तुतः एक वा अर्को शब्दको बीचमा देखिने खाली ठाउँले एउटा शब्दबाट अर्को शब्दलाई छुट्याउन मद्धत गर्छ । डिकोले सामान्यतः मौखिक भाषाको उच्चारण प्रवाहमा रहने सुक्ष्म विश्राम (यति) को प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । बोल्दा कुनै पनि वाक्यमा शब्दहरू अलग अलग रूपमा उच्चारित भएको सुनिनु नै शब्दको पहिचान गर्ने मुख्य आधार हो ।

वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरू विभिन्न स्रोतबाट लिइएको हुन्छ । स्रोत भनेको शब्द ग्रहण गर्ने ठाउँ हो । स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण गर्दा भाषाका शब्दहरूलाई मौलिक र आगन्तुक दुई वर्गमा राख्न सकिन्छ । माउभाषाको मूल स्रोतबाट आएका शब्दहरूलाई मौलिक शब्द भनिन्छ । नेपालीमा यी मौलिक शब्दहरूलाई तत्सम र तद्भव गरी दुई वर्गमा राखिन्छ । नेपाली भाषाको माउभाषा संस्कृत हो । त्यसबाट आउँदा आफ्नो स्वरूपमा खास परिवर्तन नभई आएका शब्दलाई तत्सम भनिन्छ र स्वरूप परिवर्तन भएर प्रयोगमा आएकालाई तद्भव भनिन्छ । स्वरूप परिवर्तन भएर आएका शब्दहरू - भक्त > भत्त > भात, धर्म > धम्म > धाम इत्यादि । स्वरूप परिवर्तन नभइ जस्ताको तस्तै आएका शब्दहरू राजा, प्रजा, दया, माया, शत्रु, मित्र, माता, पिता इत्यादि ।

सामान्य बोलचालको भाषामा तत्समभन्दा तद्भव शब्दहरूको बढी प्रयोग भएको पाइए तापनि स्तरीय लेख्य भाषामा आधुनिक ज्ञान - विज्ञानका विविध क्षेत्रमा तत्सम स्रोतबाट आएका नवनिर्मित शब्दहरूको मात्रा बढी देखिएको छ ।

मूल स्रोतभन्दा अथवा माउभाषाभन्दा बाहिरका भाषाहरूबाट आएका शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । नेपाली भाषामा पनि यस्ता शब्दहरू प्रसस्त रहेका छन् । जस्तै कोट, कप, बास्केट, क्यामेरा, सर्ट, सरदर, जागीर, हिसाब, किताव इत्यादि । कुन कुन शब्द कुन भाषाका हुन् अथवा यिनको स्रोत कुन हो भन्ने थाहा पाउन शब्दकोशको सहयोग महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

वाक्यमा विभिन्न किसिमका शब्दहरू प्रयोग भएका हुन्छन् । तिनलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गरेर हेर्न सकिन्छ ।

क. स्रोतका आधारमा : तत्सम, तद्भव र आगन्तुक

ख. बनोटका आधारमा : व्युत्पन्न र अव्युत्पन्न, अविकारी र विकारी

ग. अर्थ आधारमा : कोशीय शब्द र संरचनात्मक शब्द

घ. कार्यका आधारमा : वाक्यमा प्रयोग भएर आएका जुनसुकै शब्दले खास किसिमको कार्य पूरा गरेका हुन्छन् । कुनै शब्दले वाक्यमा कर्ता, कर्म वा पूरकको कार्य गर्छन् । यस्तो कार्य गर्ने शब्दहरूलाई नाम भनिन्छ । कुनै शब्दले चाहिं नामको वर्णन गर्ने काम गर्छन् । यस्ता शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । कुनै शब्दहरू नामको सन्दर्भ वा सट्टामा आउँछन् । यस्ता शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ । केही शब्दले वाक्यमा प्रयुक्त नाम वा सर्वनामको प्रक्रिया वा गतिविधि जनाउँछन् । यस्ता शब्दलाई क्रिया भनिन्छ । अन्य कतिपय शब्दहरू हुन्छन् जस्ले वाक्यमा व्यक्त भएका सूचनाहरूको परिवेश, परिस्थिति, रीति, संयोजन, जोड आदि थप कुराहरू जनाउँछन् । यस्ता शब्दहरूलाई क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक र निपात वर्गमा लिइन्छ । यसरी वाक्यमा प्रयुक्त प्रत्येक शब्दहरूको खास खास कार्य हुन्छ (अधिकारी, २०६१ पृ. ८०) ।

सिकाइ बढीभन्दा बढी प्रभावकारी बनाउनका लागि पाठ्यवस्तुको उपयोगका सन्दर्भमा बढी शब्दहरू आवृत्ति गरिरहनु पर्दछ । कुनै शब्दको प्रयोग कुनै एक प्रसङ्गसँग भएपछि ती शब्दहरू पुनः दोहोरिएर आएनन् भने बिर्सन सकिन्छ । त्यसैले पाठ्यवस्तुमा बढी पुनरावृत्ति भइरहने शब्दहरूबाट सिकाइ दीगो बन्न सक्छ तर यस्तो पुनरावृत्ति प्रक्रिया समयसापेक्ष हुनु आवश्यक हुन्छ । शब्दहरूको आवृत्तिका क्रममा निम्नलिखित कुराहरूमा ध्यान दिनु अति आवश्यक हुन्छ (लम्साल र अन्य, २०६६ पृ. ४०-४१) ।

क. भाषा सिकाइका सिलसिलामा पाठ्यवस्तु छनोट गर्दा भाषाका विभिन्न भाषिकाहरूमध्ये त्यस्तो भाषिकालाई प्राथमिकता दिनुपर्छ जुन भाषिका शिक्षा, सञ्चार, कानून, प्रशासनका क्षेत्रमा बढी प्रयोग होस् । यसका साथै बहुसंख्यक जनताले बुझ्ने, बढी प्रयोग हुने, संवैधानिक मान्यता प्राप्त होस् ।

ख. तत्कालीन समयलाई ख्याल गरी वर्तमान समयमा प्रयोगमा आउने तथा आएका शब्दहरूलाई स्थान दिइनुपर्छ ।

ग. पाठ्यवस्तुको छनोट गर्दा भाषाको अभिव्यक्तिका माध्यम कथ्य र लेख्य दुवैलाई समान रूपमा प्रयोग गर्नुपर्छ ।

घ. पाठ्यपुस्तकमा भाषाको प्रयोग गर्दा प्रयुक्त भाषिक शैलीले महत्त्व राख्ने हुँदा विभिन्न वर्ग, पेशासँग संलग्न मानिसका अन्य भाषिक व्यवहार गर्न सुहाउँदो शैलीको प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

ङ. पाठ्यपुस्तकमा पेशागत रूपमा भिन्नता र भाषाका प्रयोगका सम्बन्धमा खास खास कुरामा भिन्नता देखिए तापनि मानिसहरूका भाषामा पाइने भिन्नतालाई पत्ता लगाई साझा रूपले पुनरावृत्ति हुने शब्दको प्रयोग गर्नुपर्छ ।

अध्याय : तीन

विधागत रूपमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन

यस अध्यायमा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली किताबमा समावेश गरिएका विभिन्न विधाहरूको विधागत रूपमा अध्ययन गरिएको छ ।

३.१ कविता विधाका पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्यनन

प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा जम्मा ६ ओटा कविताहरू समेटिएका छन् । यस अध्ययनमा ती सबै कविताका पाठमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, संख्यावाचक नामयोगी, संयोजक र निपात वर्गमा विभाजन गरी तिनको आवृत्ति सम्बन्धी विवरण पनि दिइएको छ ।

३.१.१ म कस्तो हूँ (पाठ -१)

प्रस्तुत पाठमा शिक्षा र धर्मको माध्यमबाट आफूलाई सत्मार्गमा लाग्न आफू को हूँ भन्ने कुरा आफैले चिन्न सक्नुपर्ने, आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न जस्तो सुकै बिघ्नबाधा परे पनि त्यसलाई पार लगाउनु पर्ने, सधैं लोकको उपकार हुने कार्य गर्नुपर्ने जस्ता सन्देशहरू कविताको माध्यमबाट व्यक्त गरिएको छ ।

यस कवितामा १० श्लोक र त्यस अन्तर्गत २० पंक्तिहरू रहेका छन् भने निम्न वमोजिमका जम्मा ६९ ओटा शब्दहरू रहेका छन् ।

नाम शब्द २२ ओटा	क्रिया १७ ओटा	विशेषण शब्द १४ ओटा
सर्वनाम शब्द ८ ओटा	नामयोगी १ ओटा	क्रियाविशेषण ७ ओटा

(क) नाम

नाम शब्दहरू जम्मा २२ ओटा छन् । तिनीहरूमा कुनैपनि शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

विद्या	अविद्या	चित्र	विद्वान	वयान	हाल	काम	चाल
विपञ्जल	जगत	सुखैश्वर्य	लक्ष्य	कुरा	धामा	विघ्नबाधा	उजार
पार	मित्र	मर्म	सुधर्म	भिक्षु	भूप		

(ख) सर्वनाम

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा ८ ओटा छन् ।

फलानो	म २	को	के १	यो	जो	कुनै	सोही

यहाँ 'म' २ पटक र 'के' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) विशेषण

विशेषण शब्दहरू जम्मा १४ ओटा छन् ।

सत्यवादी	सबै ३	बडो १	बुद्धिमान १	भन्ने	कस्तो
धीर	घोर	सधैं	उज्यालो	खडा	रसिलो
लोकोपकारी	हँसिलो				

यहाँ 'सबै' ३ पटक आवृत्ति भएको छ । 'बडो' र 'बुद्धिमान' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) क्रिया

बन्नु - अक	पढ्नु - सक	लगाउनु - प्रे.क्रि.	छ ४ - अक
लिनु १ - सक	हुनु ५ - अक	फिंजाउनु - सक	पर्नु - अक
बुझ्नु - सक	आउनु - अक	हटाउनु - सक	गम्कनु - अक
विर्चानु - सक	गर्नु - सक	पाउनु - सक	चलाउनु - सक
टार्नु - सक			

क्रियाहरू जम्मा १७ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'हुनु' ५ पटक, 'छ' ४ पटक र 'लिनु' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । अकर्मक क्रिया ६ ओटा, सकर्मक क्रिया १० ओटा र १ ओटा प्रेरक क्रिया रहेका छन् ।

(ङ) क्रियाविशेषण

कहाँ १	जस्तै	यता	उता	गजक्क	नित्य १	कसै

क्रियाविशेषण शब्दहरू ७ ओटा रहेका छन् । 'कहाँ' र 'नित्य' शब्दहरू १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) नामयोगी

सम्म

नामयोगी शब्द एउटा मात्र छ र यो शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

३.१.२ गरीब (पाठ -४)

प्रस्तुत कवितामा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले मानिस धन सम्पत्तिले गरीब भए पनि आफ्नो परिश्रमले आफ्नो पाखुरामा बाँच्ने, कर्ममा विश्वास राख्ने, पसिना बगाएर जीवन यापन गर्ने जो कोही व्यक्ति सुखको धनी हुने कुरा व्यक्त गरेका छन् ।

उक्त कवितामा जम्मा ७ श्लोक र त्यस अर्न्तगत चार पाउको एक पद्यको दरले जम्मा २८ पंक्तिहरू रहेका छन् भने १०५ शब्दहरू रहेका छन् ।

नाम शब्द ४६ ओटा	विशेषण २१ ओटा	सर्वनाम ८ ओटा
नामयोगी ५ ओटा	क्रियाविशेषण ५ ओटा	संख्यावाचक १ ओटा
क्रिया १५ ओटा		

(क) **नाम**

सुख	संसार १	विलास	लालस	दास	परिश्रम १
प्रयास	पत्थर	नदी	तरङ्ग	पोखरी	ठाँउ
कण	निधार	पसिना	जीवन	मोती	भाउ
शान्ति	दीप १	वास	पीयूस	स्वाद	गाँसबास
भोक	जगत्	व्यञ्जन	सुवास	आवश्यकता	चन्द्र
आकाश १	तला	रत्न	घरवार	प्रभाकर	घाँस
पंखा	आनन्द	वर	वृक्ष	समीर १	शैल
कुटी	झोपडी	शिर	खेल		

नाम शब्दहरू जम्मा ४७ ओटा छन् । त्यसमा ‘संसार’, ‘परिश्रम’, ‘दीप’, ‘आकाश’, ‘समीर’ १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) **संख्यावाचक**

एक

संख्यावाचक शब्द एउटा मात्र शब्द ‘एक’ रहेको छ र यो शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) **सर्वनाम**

म ५	मेरो ४	उही	यो	तिनै	उस	जस	त्यस

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा ८ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'म' ५ पटक र 'मेरो' ४ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

अनन्त	अनमोल	अन्त	गरीब	जडाउ	थोर	नयाँ-नयाँ
नीलो	बडो	मीठो	मुलायम	रसिलो १	शुद्ध	सबै
सहारा	मखमली	मनोहर	खुला	सुन्दर	शिरोपरी	धनी

विशेषण शब्दहरू जम्मा २१ ओटा छन् । जस मध्ये 'रसिलो' शब्द १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

चढ्नु - अक	चल्नु - अक	जम्नु - अक	बहनु - अक	पुग्नु १ - अक
सक्नु - अक	मिल्नु - अक	हाँस्नु - अक	भर्नु - सक	रच्नु - सक
लेट्नु - सक	छ १६ - अक	भन्नु - सक	बस्नु - अक	हम्कनु - सक

क्रियाहरू जम्मा १५ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'छ' १६ पटक र 'पुग्नु' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । जसमा १० ओटा अकर्मक र ५ ओटा सकर्मक क्रियाहरू प्रयोग भएका छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

कतै	वरिपरि	पनि	सरसर	भराभर

क्रिया विशेषण शब्दहरू ५ ओटा छन् र ती शब्दहरू कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

भरि	सरि	पछि	माथि	झैं

नामयोगी शब्दहरू जम्मा ५ ओटा छन् । त्यसमा कुनै पनि शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.१.३ नदी (पाठ - ८)

प्रस्तुत कवितामा कवि घिमिरेले प्रकृतिको छटामा सानी नदी खुसी हुँदै, खेल्दै, वन पाखालाई थर्काउँदै, पहराको अन्तरकुन्तरबाट बग्ने कुरा वर्णन गर्दै नेपालको प्राकृतिक सौन्दर्यलाई उच्चतामा पुऱ्याएको कुरा उल्लेख गरेका छन् । यसरी

खुसी हुँदै खेल्दै जाँदा सानी नदीले लहरा, ढुङ्गा मुढालाई लछार्दै, पछार्दै पर्वतलाई थर्काउँदै गडगडाएर अन्त्यमा गएर समुद्रमा मिल्छिन् भन्ने कुरा व्यक्त गरेका छन् । यस कवितामा कविले मानिसलाई नदीसँग तुलना गरेका छन् ।

प्रकृतिलाई मानवीकरण गर्न खप्पिस घिमिरेले तृतीय पुरुष एक वचनको प्रयोग गरी लेखिएको यस कवितामा प्रकृतिको वर्णन अनुपम रूपमा गरेका छन् ।

प्रस्तुत कवितामा ४ पंक्तिको १ श्लोकका दरले जम्मा ४ श्लोक र १६ पंक्तिहरू छन्, शब्दसंख्या जम्मा ६१ छन् । यसमा नाम शब्द ३२ ओटा, संख्यावाचक शब्द १ ओटा, सर्वनाम शब्द ४ ओटा, नामयोगी शब्द ३ ओटा, विशेषण शब्द ४ ओटा, क्रिया शब्द १४ ओटा र संयोजक शब्द १ ओटा प्रयोग भएका छन् ।

(क) नाम

नदी	घामछाँया	छहारी	बाढी	पर्वत	कुञ्ज	गट्टा
पैह्रो	हाहा	इन्द्रिनी	रिसाइ	गडगडाइ	हुहु	रचना
पाखा १	पर्वतराज	वन १	आनन्द	पहरा	गाँउ	खोला
फिंजाइ	ढुङ्गा	पहाड	नाला	लट्टा	मुढा	बनाइ
सङ्गिनी	तट	समुद्र	पुछार			

नाम शब्दहरू ३२ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'वन' र 'पाखा' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएको देखिंदैन ।

(ख) संख्यावाचक

हजार

संख्यावाचक शब्द 'हजार' एउटा मात्र रहेको छ । यो शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

त्यो यिनी कोही यिन

सर्वनाम शब्दहरू ४ ओटा छन् र यी कुनैपनि शब्द आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

सानी विचित्र हरियो दूर

विशेषण शब्दहरू जम्मा ४ ओटा रहेका छन् र कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) **क्रिया**

आउनु - अक	सक्नु - अक	थर्काउनु - सक	घुम्नु - अक	गर्नु - सक
पछार्नु - सक	छ - अक	खेल्नु - सक	हेर्नु - सक	भर्नु - सक
भेट्नु - सक	रोक्नु - सक	जानु - अक	लछार्नु - सक	

क्रियाहरू जम्मा १४ ओटा छन् जुन कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) **क्रियाविशेषण**

चट्ट नित्य

क्रियाविशेषण शब्द दुईओटा मात्र छन् । तिनीहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) **नामयोगी**

भित्र १ मनि सित

नामयोगी शब्दहरू ३ ओटा छन् । तिनमा 'भित्र' १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएको छैनन् ।

(ज) **संयोजक**

र ३

संयोजक एउटा मात्र 'र' रहेको छ जुन ३ पटक आवृत्ति भएको छ ।

३.१.४ देशको माटो (पाठ - १४)

प्रस्तुत कवितामा कवि कृष्णप्रसाद पराजुलीले राष्ट्रियताको भावना व्यक्त गर्दै आफ्नो देशको माटोको माया कति हुन्छ भन्ने कुरा बताएका छन् । आफ्नो ज्यान नै देशको माटोमा अर्पण गरेको र अरुलाई पनि यसै गर्न उपदेश दिएका छन् ।

कवितामा जम्मा ७ पाउ र त्यस अन्तर्गत १४ पंक्तिहरू छन् भने जम्मा शब्दहरू ६१ ओटा छन् । त्यसमा नाम शब्द २५ ओटा, सर्वनाम शब्द १ ओटा, क्रिया शब्द २२ ओटा, क्रिया विशेषण शब्द २ ओटा, विशेषण शब्द ७ ओटा र नामयोगी शब्द ४ ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

अर्पण	छाँया	डर	माया	आँसु	छाती	देश २
मृत्यु	ओठ	जीवन	धर्ती	रङ्ग	गीत	जुनी
नाता	सिर्जना २	घाम	झुल्को	नीद	हात	घामपानी

ठुँगाइ   मन   चढाइ   माटो ४

नाम शब्दहरू २५ ओटा छन् जसमध्ये 'माटो' ४ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'देश' र 'सिर्जना' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) सर्वनाम

त्यही

सर्वनाम शब्द एउटा मात्र रहेको छ र यो शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) विशेषण

उज्यालो   थोरै   न्यानो   सफल   केही   धेरै   सधैं

विशेषण शब्दहरू जम्मा ७ ओटा रहेका छन् र यी शब्दहरू कुनैपनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) क्रिया

गाउँनु - सक	ठुङनु - सक	मेटनु - सक	गर्नु - सक	पुछ्नु - सक
छ - अक	गाँस्नु - सक	भन्नु - सक	जानु १ - अक	छोप्नु - सक
भर्नु २ - सक	पुग्नु - अक	छर्नु - सक	वर्नु - सक	बन्नु - अक
हेर्नु - सक	लाग्नु - सक	बस्नु - अक	सक्नु ७ - सक	हाँस्नु - सक
हुनु ६ - सक	छिट्नु - सक			

क्रियाहरू जम्मा २२ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'सक्नु' ७ पटक, 'हुनु' ६ पटक, 'भर्नु' २ पटक, 'जानु' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । क्रियाहरूमा १३ ओटा सकर्मक र ९ ओटा अर्कमक क्रियाहरू छन् ।

(ङ) क्रियाविशेषण

अझै   पनि १

क्रियाविशेषण शब्द २ ओटा छन् । त्यसमा 'पनि' १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अर्को शब्द 'अझै' आवृत्ति भएको छैन ।

(च) नामयोगी

भरी   मनि   सँग   भित्र

नामयोगी शब्दहरू ४ ओटा रहेका छन् र तिनीहरू कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.१.५ उपदेश (पाठ - १६)

यस कवितामा कविले कविताको माध्यमबाट बालबालिकाहरूलाई नैतिक उपदेश दिंदै ईश्वरको भक्ति गर्न, सफासुग्घर रहन, रोगी दीन दुःखीहरूको सेवा गर्न, माता, पिता र गुरुको उपदेश मान्न, भाइ, बहीनीहरूलाई माया गर्न, साथीहरूसँग असल व्यवहार गर्न जस्ता सन्देशहरू व्यक्त गरिएको छ ।

यस पाठमा जम्मा ८ श्लोक र त्यस अन्तर्गत १६ पंक्तिहरू छन्, जम्मा शब्दहरू ७२ ओटा रहेका छन् । त्यसमा नाम शब्द ३१ ओटा, सर्वनाम शब्द ३ ओटा, विशेषण शब्द १७ ओटा, नामयोगी शब्द ३ ओटा, क्रिया शब्द १२ ओटा, क्रियाविशेषण शब्द ५ ओटा र संयोजक शब्द १ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

बाबु	लुगा	माता	हेरचाह	बिहान	चीज	पिता	आफन्त	शरीर
दया	गुरु	डाह	हात	इलम	उपदेश	मनुस्य	ईश्वर	नाउँ
देवी	मान	प्रणाम	साथी	शिवजी	सुखप्रद	सङ्कट	झगडा	बैन्ही
धर्म	मैला	कुरा	भाइ					

नाम शब्दहरू जम्मा ३१ ओटा रहेका छन् । तिनीहरू कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) सर्वनाम

जस	यिन	आफ्नो

सर्वनाम शब्दहरू ३ ओटा रहेका छन् । तिनीहरू कुनै पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) विशेषण

अल्छी	साफ	सफा	फजुल	सारा	हितकारक	गरीव	बूढो	तमाम	फोहोर
ठूलो	खुव	ताजा	रोगी	अरु	सनातन	खराब			

विशेषण शब्दहरू जम्मा १६ ओटा छन् । तिनीहरू सबै आवृत्तिहीन छन् ।

(घ) क्रिया

गर्नु ७ - सक	लाउनु - सक	मान्नु १ - सक	सुन्नु - सक	खानु - सक
ठान्नु - सक	जोड्नु - सक	भन्नु - सक	हुनु - अक	हट्नु - अक
बढ्नु - अक	चल्नु १ - अक			

क्रियाहरू जम्मा १२ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'गर्नु' ७ पटक आवृत्ति भएको छ । 'मान्नु' र 'चल्नु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अरु क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । ८ ओटा सकर्मक क्रिया र ४ ओटा अर्कमक क्रियाहरू रहेका छन् ।

(ङ) क्रियाविशेषण

यहाँ १	सित्तैं	टम्म	कहिल्यै	फेरि

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा ५ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'यहाँ' १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) संयोजक

र ४

संयोजक शब्द 'र' मात्र छ र यो शब्द ४ पटक आवृत्ति भएको छ ।

३.१.६ किसानको रहर (पाठ - २०)

प्रस्तुत कवितामा आफ्नो कमाइमा भर पर्ने र कमाइ गर्दा रमाइलो मान्ने किसानको उल्लेख गरिएको छ । किसानले उकाली, ओराली गर्दा असार साउनमा हिलोमा धान रोप्दा रमाइलो हुने र त्यसको फल मंसिरमा लहलहाउँदो रूपमा प्राप्त हुने र त्यसबाट कृषकहरूलाई आनन्दानुभूति प्राप्त हुने कुरा व्यक्त गरिएको छ । पाठमा ९ श्लोक र १८ पंक्तिहरू रहेका छन् जसमा शब्द संख्या ९८ ओटा रहेका छन् । यसमा नाम शब्द ५४ ओटा, विशेषण शब्द ७ ओटा, क्रिया २८ ओटा, नामयोगी १ ओटा, सर्वनाम शब्द २ ओटा, निपात शब्द १ ओटा, क्रिया विशेषण ३ ओटा र संयोजक २ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

खेत	शोभा	लगाइ	बारी	हलो	पानी १	बतास	जहान	जुवा
पटुकी	रात	काम	हात	खोला	जून	साँझ	कोदाली	बाढी
शीत	बिहान	जीवन	गाला	थोपा	घाम १	उकाली	पसिना	पात
देउराली	ओराली	दाना	बाला	पाखा	छुपु १	मोती	भुइँ	असारे
हिलो	भोक	हाँगो	गीत	धान १	तिर्खा	हिमाल	भाका	बनाई
सुसेली	मिलाई	काँध	कुलो	बयली	दाँत	किसान	रहर	लहर

नाम शब्दहरू जम्मा ५४ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'छुपु', 'धान', 'पानी', 'घाम' शब्दहरू १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) सर्वनाम

यो मेरो

सर्वनाम शब्दहरू २ ओटा रहेका छन् । ती शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) विशेषण

सानो ३ रातो सेतो सुरिलो धमिलो सानी सुनौलो

विशेषण शब्दहरू जम्मा ७ ओटा रहेका छन् र 'सानो' शब्द ३ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) क्रिया

छ ३ - अक	पर्नु - अक	धान्नु - सक	पुग्नु - अक	फुल्नु - अक
रोप्नु - सक	झुल्किनु - अक	रहनु - अक	छोड्नु - सक	आउनु - अक
हाँस्नु - अक	गोड्नु - सक	खुल्नु - अक	वन्नु - अक	भन्नु - सक
घन्किनु - अक	पाल्नु - सक	बाँध्नु - सक	गर्नु - सक	मर्नु - सक
खानु - सक	खेल्नु -सक	हुनु २ - सक	पोख्नु - सक	भल्नु - अक
धुनु - सक	तर्नु - सक			

क्रियाहरू जम्मा २८ ओटा छन् तिनीहरूमा 'छ' ३ पटक र 'हुनु' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । सकर्मक क्रिया १६ ओटा र अकर्मक क्रिया १२ ओटा छन् ।

(ङ) क्रिया विशेषण

विहानी पख कसरी १ कहिले

क्रियाविशेषण शब्द ३ ओटा रहेका छन् जसमा 'कसरी' १ पटक आवृत्ति भएको छ र अन्य शब्द आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) नामयोगी

झैं

नामयोगी शब्द 'झैं' एउटा मात्र छ र यो आवृत्ति भएको छैन् ।

(छ) संयोजक

र ५		अनि

संयोजक शब्दहरू २ ओटा छन् जसमा 'र' ५ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'अनि' आवृत्ति भएको छैन ।

(ज) निपात

नै

निपात एउटा मात्र 'नै' रहेको छ र यो आवृत्ति भएको छैन ।

३.१.७ सारांश

कविता विधाका ६ ओटा पाठहरूमा जम्मा ४६२ ओटा शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमा नाम शब्द २१० ओटा, संख्यावाचक २ ओटा, सर्वनाम २६ ओटा, विशेषण ६९ ओटा, क्रिया १०८ ओटा, क्रियाविशेषण २४ ओटा, नामयोगी १७ ओटा, संयोजक ४ ओटा र निपात १ ओटा रहेका छन् ।

शब्दस्रोतका दृष्टिले चारै स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् भने शब्दवर्गका दृष्टिले पनि ९ वर्गमा विभाजन गर्दा ९ वटै वर्गका शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमा निपात (१ ओटा) र संख्यावाचक (२ ओटा) शब्दको प्रयोग अत्यन्त कम भएको छ । त्यसपछि संयोजक (४ ओटा) शब्दहरू पनि कमै मात्रामा प्रयोग भएका छन् । त्यसै गरी सबैभन्दा बढी शब्द नाम २१० ओटा रहेका छन् भने १०८ ओटा क्रियाहरू रहेका छन् जुन संख्यात्मक हिसावले दोस्रो स्थानमा छन् । यी बाहेक अन्य शब्दहरूको प्रयोग मध्यम नै रहेको छ ।

स्रोत र वर्गका दृष्टिले हेर्दा नाम शब्दहरूमा प्रसस्त मात्रामा संस्कृत तत्सम शब्दहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ । जस्तै विपञ्जाल, सुखैश्वर्य, सुधर्म, मर्म, विलास, समीर, प्रभाकर पियूष, रत्न, शैल, कुञ्ज, प्रणय, माता, पिता आदि । नेपाली भाषा संस्कृतबाट नै विकास भए पनि स्तर अनुसार (संस्कृत शब्दहरूको अत्याधिक प्रयोगले) शिक्षणीय दृष्टिले कठिन महसुस गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी विशेषण शब्दहरूमा केही तत्सम शब्दहरू कठिन नै देखिन्छन् । जस्तै : लोकोपकारी, सत्यवादी, अनमोल, अनन्त, शिरोपरी, विचित्र, सनातन आदि । त्यस्तै भाववाचक नामहरू पनि प्रसस्त मात्रमा प्रयुक्त छन् । जस्तै : बसाइँ, ठुँगाइ, गराइ, मिलाइ, फिँजाइ, दया, माया, दु::ख, सुखः शोभा आदि । अन्य वर्गका शब्दहरूमा तत्भव शब्दहरूकै बाहुल्य देखिन्छ ।

त्यसमा क्रियाहरू धेरै विध्यर्थक क्रियाहरूको प्रयोगले शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छ । जस्तै : टारूँ, विचारूँ, हूँ, बनूँ आदि ।

३.२ कथा विधाका पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन

यस अध्ययनमा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा सङ्कलित कथा विधाका पाठहरूमा प्रयोग भएका शब्दहरूको जानकारी दिएको छ । यसमा जम्मा पाँच ओटा पाठहरू समेटिएका छन् । यस विधा अन्तर्गतका प्रत्येक पाठका शब्दहरूलाई नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, निपात, संयोजक शब्दहरूमा विभाजन गरी तिनीहरूका आवृत्ति सम्बन्धी विवरण पनि निम्न अनुसार दिइएको छ ।

३.२.१ कुविचार (पाठ - २)

प्रस्तुत कथामा खराब विचार तथा कुविचार लिनु हुँदैन, अर्काको रिस, डाह गर्नु हुँदैन, अर्काको रिस, डाह, ईर्ष्या गरेमा त्यसको कहिल्यै भलो हुँदैन भन्ने कुरा व्यक्त गरिएको छ । अर्काको दुःखमा साथ दिएमा, दया गरेमा, त्यसको फल पनि राम्रो हुन्छ भन्ने सन्देश कथाले दिएको छ ।

यस पाठमा लामा छोटा गरी जम्मा १२ अनुच्छेद र त्यस अर्न्तगत ८९ ओटा पंक्तिहरू रहेका छन् । जम्मा २०६ ओटा शब्दहरू रहेका छन् । जसमा नामशब्द ५९ ओटा, क्रिया शब्द ५५ ओटा, संख्यावाचक शब्द ४ ओटा, संयोजक शब्द ५ ओटा, सर्वनाम शब्द २० ओटा, क्रियाविशेषण शब्द २३ ओटा, विशेषण शब्द ३२ ओटा, नामयोगी शब्द २ ओटा र निपात ६ ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

देश	खुट्टा ५	आँगन ३	गाउँ १	हात १	भातसात	सहयोग १
रगत	विहान	दृष्टिकोण	औषधी ३	बोट	बेला	चुच्चो ४
फल १०	दिन ५	अनार ६	हीरा २	मन्दिर	दानो ८	मोती २
घर ४	दैलो २	भुइँ	बाटो	मनमनै १	दुःख १	सुगा १९
उपचार १	बजार	पखेटा	उत्सुकता १	आइमाई ९	प्रगति	कुलो १
रिस	स्वभाव	दिदी १	रुख	कारण	व्यापार	आश्चर्य

मन २ करा २ विच्छी इच्छा विचार १ सर्प कुविचार १

ठाउँ लठ्ठी लुगा सीकम पश्चाताप बिघ्नवाधा जीव १

कुकर्म घटना

नाम शब्दहरू ५९ ओटा रहेका छन् । त्यसमा सबभन्दा धेरै 'सुगा' १९ पटक आवृत्ति भएको छ । 'फल' १० पटक आवृत्ति भएको छ । 'दानो' ८ पटक, 'आइमाई' ९ पटक, 'अनार' ६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'दिन', 'खुट्टा' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'घर', 'चुच्चो' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'औषधी', 'आँगन' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'दैलो', 'बोट', 'हीरा', 'मोती', 'मन', 'कुरा', २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'गाउँ', 'सहयोग', 'हात', 'दुःख', 'मनमनै', 'उपचार', 'उत्सुकता', 'इच्छा', 'दिदी', 'विचार', 'कुविचार', 'कुलो', 'जीव', 'कुकर्म' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'देश', 'दृष्टिकोण', 'बेला', 'मन्दिर', 'बाटो', 'पखेटा', 'रगत', 'भातसात', 'विहान', 'भुईं', 'वजार', 'प्रगति', 'स्वभाव', 'कारण', 'व्यापार', 'ठाउँ', 'लट्ठी', 'लुगा', 'रुख', 'आश्चर्य', 'विच्छी', 'सर्प', 'डर', 'सीमा', 'घटना', 'बिघ्नवाधा', 'पश्चाताप', 'रिस' शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक २ दुई १ तीन १ चार

संख्यावाचक शब्द ४ ओटा छन् । त्यमध्ये 'एक' २ पटक, 'दुई' १ पटक, 'तीन' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'चार' आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

उनी ४ यस २ ती ८ यी आफू ३ त्यही ३ तीन १ त्यस्तो उन २६ त्यस १५

तपाईं ३ त्यो ४ आफ्नो २ कुनै १ आफैं के ४ म ४ कोही कुन यो ३

सर्वनाम शब्दहरू २० ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी 'उन' शब्द २६ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'त्यस' १५ पटक, 'ती' ८ पटक, 'उनी', 'त्यो', 'के', 'म' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आफू', 'त्यही', 'यो', 'तपाईं' ३/३ पटक, 'यस' र 'आफ्नो' २/२ पटक, 'तीन', 'कुनै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आफैं', 'कोही', 'यी', 'त्यस्तो' शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

एउटा १३ एक्ली असल यति एउटी १ पापी धनी २ विभिन्न

वृद्धा १२	निको १	यस्तो ३	अर्को ३	दयालु	जस्तो १	सोभ्री	अर्की
गरीब	उक्त ३	अधवैंसे ५	ठीक १	अरु १	भन्ने १	घाइते ४	डरलाग्दो १
राम्रो	सम्पन्न	केही	हरेक	सबै ४	विषालु	गाउँले २	डाढे २

विशेषण शब्द जम्मा ३२ ओटा छन् । त्यसमा ‘एउटा’ १३ पटक ‘वृद्धा’ १२ पटक ‘अधवैंसे’ ५ पटक आवृत्ति भएको छ । ‘सबै’ र ‘घाइते’ ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । ‘उक्त’, ‘यस्तो’, ‘अर्को’ ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । ‘गाउँले’, ‘डाढे’, ‘धनी’ २/२ पटक र ‘एउटी’, ‘निको’, ‘जस्तो’, ‘ठीक’, ‘अरु’, ‘भन्ने’, ‘डरलाग्दो’ १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । ‘दयालु’, ‘गरीब’, ‘राम्रो’, ‘एक्ली’, ‘पापी’, ‘सम्पन्न’, ‘असल’, ‘सोभ्री’, ‘केही’, ‘यति’, ‘विभिन्न’, ‘अर्की’, ‘हरेक’ ‘सबै’ शब्दहरू एकपटक पनि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

बस्नु १ - अक	बन्नु ३ - अक	खानु - सक	हुनु २३ - अक
उब्जनु - अक	सक्नु - अक	दौडनु - अक	फल्नु १ - अक
पर्नु २ - अक	निस्कनु २ - अक	टिप्नु २ - सक	जानु ९ - अक
पाउनु १ - सक	सोच्नु १ - सक	आउनु ५ - अक	गर्नु १३ - सक
दिनु १ - सक	छटपटाउनु - अक	हेर्नु ३ - सक	खोज्नु - सक
फटफटाउनु - अक	देख्नु ६ - सक	फेर्नु- सक	तन्काउनु - अक
फुटाउनु ४ - प्रे.क्रि.	टोक्नु - सक	रहनु ५- अक	सोध्नु - सक
उड्नु ३ - अक	भेट्नु ४ - सक	छ २ - अक	फाल्नु १ - सक
जाग्नु १ - अक	घेर्नु - सक	लिनु ३ - अक	भाँच्नु २ - सक
बेच्नु - सक	भन्नु ६ - सक	बताउनु - सक	बग्नु - सक
समात्नु - सक	लानु १ - सक	राख्नु - सक	ल्याउनु २ - सक
बित्नु - अक	लगाउँनु १ - प्रे.क्रि.	सुत्नु १ - अक	च्याप्नु ३ - सक
उठ्नु - अक	छोड्नु - सक	लाग्नु ३ - अक	बुभ्नु - सक
बढ्नु - अक	रोप्नु १ - सक		

क्रियाहरू जम्मा ५५ ओटा छन् । २३ ओटा अकर्मक, २९ ओटा सकर्मक र २ ओटा प्रेरक क्रियाहरू रहेका छन् । त्यसमा ‘हुनु’ २३ पटक र ‘गर्नु’ १३ पटक आवृत्ति भएको छ । ‘जानु’ ९ पटक, ‘देख्नु’ र ‘भन्नु’ ६/६ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

'आउनु' र 'रहनु' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'भेट्नु' र 'फुटाउनु' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'उडनु', 'लाग्नु', 'बन्नु', 'हेर्नु', 'लिनु', 'च्याप्नु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'पर्नु', 'निस्कनु', 'छ', 'भाँच्नु', 'ल्याउनु', 'टिप्नु' क्रियाहरू २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'बस्नु', 'जाग्नु', 'सुत्नु', 'पाउनु', 'लानु', 'लगाउनु', 'रोप्नु', 'फल्नु', 'सोच्नु', 'दिनु', 'फाल्नु' क्रियाहरू १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य २३ ओटा क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) क्रियाविशेषण

पनि ११	त्यतिकै	जस्तै १	कहिले १	भोलिपल्ट	कहाँ	अचानक	लटरम्म १
फेरि	किन १	अचम्म १	त्यस्तै २	आज	कसरी १	कतै	निक्कै
पुनः	कसै	बिनासित्ति	चाहिँ १	झन	पक्कै	कति	

क्रियाविशेषण शब्दहरू २३ ओटा छन् । त्यसमा 'पनि' ११ पटक, 'त्यस्तै' २ पटक आवृत्ति भएको छ । 'किन', 'कहिले', 'लटरम्म', 'अचम्म', 'कसरी', 'चाहिं', 'जस्तै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

छेउ १	पछि १०

नामयोगी शब्द २ ओटा रहेका छन् । त्यसमा 'छेउ' १ पटक र 'पछि' १० पटक आवृत्ति भएका छन् ।

(ज) निपात

त ३	कि १	कठैबरा !	नै	पो १	अहो !

निपात शब्दहरू ६ ओटा छन् । त्यसमा 'त' ३ पटक, 'कि' र 'पो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'कठैबरा !', 'नै', 'अहो !' जस्ता शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) संयोजक

तर १	अब १	तापनि	भने	र ५

संयोजक शब्दहरू ५ ओटा छन् । जसमा 'र' ५ पटक, 'तर' र 'अब' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'तापनि' र 'भने' चाहिं आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.२.२ सेवा गरे मेवा फल्छ

प्रस्तुत कथामा गरीब, दुःखी, असहाय, दीनहीन, अपाङ्गहरूको सेवा गरेमा ईश्वरले त्यसलाई राम्रो फल दिन्छन् भन्ने कुराको उपदेश दिइएको छ । यसका साथै अर्काको चिज सित्तैमा पाइयो भनेर उपभोग गर्नु हुँदैन भन्ने सन्देश पनि दिन खोजिएको छ । यस पाठमा जम्मा ३१ अनुच्छेद र १३७ पंक्तिहरू छन् । त्यसमा नाम ८३ ओटा, विशेषण ४० ओटा, सर्वनाम २५ ओटा, नामयोगी १५ ओटा, क्रियाविशेषण ३१ ओटा, संख्यावाचक १६ ओटा, निपात १६ ओटा, क्रिया ७० ओटा र संयोजक ७ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

गाउँ केटो गाली २ ढोका साथी १ घर ११ मटितेल कथा हात १ बाबु १५
चिम २ मेवा लट्ठी बा ३ उपद्रो चित्त ३ माया १ कुकुर १८ काम ३
दुःख पहरा दिन ७ कर्म दिक्क पाटी २ कोठा २ छोरो २ मनमनै १
भुइँ लालटिन ६ कुरा ७ विचार १ सडक पेटी रात १ बेला
माल सुख १ जून १ बिहान मालिक १ फेद चौतारी घाम १ छाया
नाच काखी बाटो १ नदी २ मन सपना १ आइमाई किनार हृदय
परी ४ भोक २ बाढी १ कुखुरा ५ मद्धत २ वास्ता कान मानिस ४ आँखा ५
अनुभव आवाज पैसा १३ ज्योति २ अनुहार मान्छे ५ पर्दा शब्द
सेवा १ धन्यवाद सत्य दया कोसिश कारण वर्ष मुख १ छाती
आमा संसार छामछाम छुमछुम

नाम शब्दहरू ८३ ओटा छन् । त्यसमा सबैभन्दा बढी 'कुकुर' १८ पटक आवृत्ति भएको छ । 'बाबु' १५ पटक, 'पैसा' १३ पटक, 'घर' ११ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कुरा', 'दिन' ७/७ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'लालटिन' ६ पटक, 'बा', 'काम', 'चित्त' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कोठा', 'चिम', 'छोरो', 'गाली', 'पाटी', 'मद्धत', 'ज्योति', 'भोक', 'नदी' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मनमनै', 'विचार', 'साथी', 'हात', 'माया', 'सुख', 'रात', 'जून', 'सपना', 'घाम', 'बाटो', 'सेवा', 'मालिक', 'मालिक', 'मुख' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ४३ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक ७ दुई २ चार

संख्यावाचक शब्दहरू ३ ओटा रहेका छन् जसमा 'एक' ७ पटक र 'दुई' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'चार' शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

कुन १ यो २ तिमी १६ मेरी उस २१ म ३१ तिम्रो ७ कस कोही ३
मेरो ४ के २ जे त्यही ४ यी तँ को आफ्नो ३ त्यो ५
तपाईं ऊ ६ उनी यही आफू ३ यस १ त्यस १०

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा २५ ओटा छन् । त्यसमा 'म' ३१ पटक आवृत्ति भएको छ । 'उस' २१ पटक, 'तिमी' १६ पटक, 'त्यस' १० पटक, 'तिम्रो' ७ पटक, 'ऊ' ६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'त्यो' ५ पटक, 'कोही', 'आफ्नो', 'आफू' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'त्यही', 'मेरो' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यो', 'के' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कुन', 'यस' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरु आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

भन्ने २ साह्रै १ राम्री धेरै बिरामी एउटा ८ असाध्यै असल कालो प्रिय १ अलि १
जस्तो २ अन्धो ५ लामो स्वार्थी माफ २ अरु ४ विभिन्न न्यानो यति
उज्यालो ३ किसिमको बुढो १ चारै केही ४ जम्मा दुःखी आखिर हैरान ठूलो
लङ्गडो टाढा कस्तो एउटी १ त्यति २ सधैं यस्तो १ अति बूढी २ बेस

विशेषण शब्दहरू ४० ओटा छन् । त्यसमा 'एउटा' ८ पटक, 'अन्धो' ५ पटक, 'अरु', 'केही' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'त्यति', 'बूढी', 'जस्तो', 'माफ' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यस्तो', 'साह्रै', 'एउटी', 'प्रिय', 'अलि', 'बुढो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य २४ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

बस्नु ३ - अक बल्नु - अक कराउनु २ - अक हुनु २८ - अक
छ १२ - अक उठ्नु - अक हिंड्नु ६ - अक रहनु १ - अक
लाग्नु ९- अक अल्भनु - अक फर्कनु - अक आउनु ६ - अक
रिसाउनु - अक जानु ६ - अक भुम्मिनु - अक निदाउनु - अक

सक्नु ११ - अक	बिउँझनु - अक	भोकाउनु - अक	बित्नु - अक
पुग्नु १ - अक	पर्नु - अक	घन्कनु - अक	आत्तिनु - अक
रुनु १ - अक	बाँच्नु - अक	जाग्नु - अक	निस्कनु - अक
मिल्नु - अक	दुख्नु ३ - सक	लर्खराउनु - अक	जन्मनु १ - अक
फुट्नु २ - अक	सुत्नु ४ - अक	ढल्नु १ - सक	दिनु १३ - सक
भन्नु १९ - सक	टाँस्नु - सक	लेख्नु - सक	बिगार्नु - सक
पाउनु २ - सक	थाल्नु ४ - सक	डोऱ्याउनु १ - सक	लिनु ६ - सक
हेर्नु - सक	माग्नु ८ - सक	किन्नु १ - सक	खानु ५ - सक
च्याप्नु १ - सक	बनाउनु १ - सक	सोध्नु १ - सक	ल्याउनु १ - सक
सोच्नु १ - सक	बग्नु - सक	पठाउनु - सक	हराउनु १ - सक
छोड्नु २ - सक	देख्नु १३ - सक	छोप्नु - सक	लड्नु - सक
चिन्नु - सक	बताउनु - सक	बेच्नु १ - सक	बिर्सनु - सक
घोप्टनु - सक	गर्नु २४ - सक	सुन्नु १ - सक	बचाउनु २ - प्रे.क्रि.
बोलाउनु - प्रे.क्रि.	छुट्याउनु - प्रे.क्रि.		

क्रियाहरू ७० ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी 'हुनु' क्रिया (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) २८ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यस पछि 'गर्नु'२४ पटक, 'भन्नु' १९ पटक, 'छ' १२ पटक, आवृत्ति भएका छन् । 'दिनु', 'देख्नु' १३/१३ पटक, 'सक्नु' ११ पटक, 'लाग्नु' ९ पटक, 'माग्नु' ८ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आउनु', 'हिंड्नु', 'जानु' ६/६ पटक, 'खानु' ५ पटक, 'सुत्नु' 'थाल्नु' ४/४ पटक, 'बस्नु', 'दुख्नु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कराउनु', 'फुट्नु', 'पाउनु', छोड्नु', 'बचाउनु' २/२ पटक र 'रहनु', 'जन्मनु', 'निस्कनु', 'पुग्नु', 'पर्नु', 'रुनु', 'च्याप्नु', 'किन्नु', बनाउनु', 'सोध्नु', 'हराउनु', 'बेच्नु', 'ल्याउनु', 'सुन्नु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । ३० ओटा क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । क्रियाहरूमा ३४ ओटा अकर्मक र ३३ ओटा सकर्मक रहेका छन् भने ३ ओटा प्रेरक क्रिया रहेका छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

जुरुक्क	पत्तै	छताछुल्ल	पनि १२	एकदमै	फेरि २	खालि	कतै
चौपट्टै	हरतरह	कहिले ३	आज	टहटह १	मुसुक्क	बित्तिकै ३	पहिले १
राम्ररी १	जस्तै	निक्कै	झन	भोलिपल्ट		यसरी	कसरी १

त्यसै १ स्याँ-स्याँ किन कहिल्यै १ मात्र वेर २ अघि पटक

क्रियाविशेषण शब्द ३१ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पनि' १२ पटक, 'कहिले', 'बित्तिकै' ३/३ पटक, 'फेरि', 'वेर' २/२ पटक र 'टहटह', 'पहिले', 'राम्ररी', 'कसरी', 'त्यसै', 'कहिल्यै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

बाहेक भरि १ प्रति पछि ५ खेर १ सिवाय तिर २ माथि

पट्टि भन्दा ३ बाहिर झैं सँगै ३ सम्म नजिक

नामयोगी शब्दहरू १५ ओटा रहेका छन् जसमा 'पछि' ५ पटक, 'भन्दा', 'सँगै' ३/३ पटक, 'तिर' २ पटक र 'भरि', 'खेर' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र १३ न भने ३ अव ५ अनि ४ बरु तर ४

संयोजक शब्दहरू ७ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'र' १३ पटक, 'अव' ५ पटक, 'तर', 'अनि' ४/४ पटक र 'भने' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्द 'न' र 'बरु' आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

हत्तेरी गुहार ! ३ र न १ नि १ ओहो ! १ ए ! हरे !

त १३ पो नै १ हरे शिव ! अँहँ रे हुँ २ खै

निपात शब्दहरू जम्मा १६ ओटा छन् । त्यसमा 'त' १३ पटक, 'गुहार !' ३ पटक, 'हुँ' २ पटक र 'ओहो !', 'न', 'नि', 'नै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । विश्मयादिवोधक वर्गका शब्दलाई निपात वर्गमा नै गणना गरिएको छ ।

३.२.३ मूर्खहरूको खोजी (पाठ - १०)

मूर्खहरूको खोजी कथामा वीरवललाई अकवरले आफूसमक्ष दशजना मूर्खहरूलाई उपस्थित गराउने आज्ञा दिएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । तर वीरवलले आठजना मात्र मूर्खहरूलाई अकवर समक्ष उपस्थित गराए । अकवरले दशजना मूर्ख

ल्याउने आदेश दिएका थिए । वीरवलले आठजना मात्र मूर्खहरूलाई उपस्थित गराएपछि अकवरले दुईजना व्यक्ति नपुगेकोमा प्रश्न गरे अरु दुईजना खोइ त ? यसपछि वीरवलले उत्तर दिए मूर्खहरूको खोजी गर्ने व्यक्ति तपाईं एउटा र (त्यस काममा संलग्न व्यक्ति) अर्को म । हामी दुईजना मूर्ख गरी दश भइहाल्यो नि भनेपछि अकवर अवाक भए ।

यस कथाले अकवर राजा र मन्त्री वीरवल दुवै एक अर्कामा चतुर थिए, त्यसमा वीरवल बुद्धिमान थिए । उनी जस्तै गाह्रो कामलाई पनि सफल बनाउँथे. र राजा अकवरलाई मूर्ख सावित गर्दथे भन्ने कुरा एउटा राजा भएर मूर्खहरू खोजेर ल्याउने आदेश दिने राजा आफैं महामूर्ख हो अथवा तपाईं नै मूर्ख हो भन्ने कुरा वीरवलले अकवरलाई भनेबाट स्पष्ट हुन्छ र यस पाठको मूल भाव पनि यही हो ।

यस पाठमा जम्मा ५३ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत १२८ पंक्तिहरू छन् । जम्मा शब्दहरू २९६ ओटा रहेका छन् । त्यसमा नाम ९२ ओटा, संख्यावाचक ४ ओटा, विशेषण ४५ ओटा, क्रियापद ६२ ओटा, नामयोगी १० ओटा, संयोजक ७ ओटा, निपात १६ ओटा र क्रियाविशेषण ३३ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम शब्द

ठाउँ २	दरवार २	खोजी १	हजुर १०	नाम	भेट २	घोडा ५	
बोझ	राज्य १	इच्छा १	दृष्य	माया	मन्त्री	काम २	
मान्छे ५	जवाफ ४	समस्या	सरकार ५	टाउको २	मनमनै १	उत्तर	
महिमा	दाउरा ७	जंगल	दिन	समय	भारी ४	बाटो १	
हुकुम	माटो	जीउ	पिठ्यूँ	हात ६	व्यक्ति ६	दु:ख १	
गोडा	सिंह ३	बादल २	घाउ १	धक्का	भैंसी ३	ढोका	
माफ २	भुईं	भगवान १	चिन्ता	माफी	आँखा	हिम्मत	
परिचय	विचार १	मस्जिद	हाड	पालन	विश्वास	प्रार्थना २	
धुलैधुलो	हाँसो	कष्ट	थाहा २	तेल १	भारत	कुरा ५	
मन	रगत	वादशाह १	नाप ३	हावा	माटो १	भाँडो ३	
देश	हाँडी	फरक	असर्फी १	जून	कपाल	मालिक	
चौंरी	तल	आज्ञा १	औंठी ४	जहान	महल २	रुख	
खुसी	मुक्कामुक्की	मद्धत	साँझ १	झगडा १	चिनो	कारण	आवाज

नाम शब्दहरू जम्मा ९२ ओटा छन् । त्यसमा 'हजुर' १० पटक, 'दाउरा' ७ पटक, 'हात' र 'व्यक्ति' ६/६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कुरा', 'सरकार', 'मान्छे', 'घोडा' शब्द ५/५ पटक, 'भारी', 'जवाफ', 'औंठी' शब्दहरू ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'भैंसी', 'सिंह', 'नाप', 'भाँडो' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'टाउको', 'भेट', 'दरवार', 'ठाउँ', 'बादल', 'प्रार्थना', 'थाहा', 'महल', 'माफ' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'राज्य', 'इच्छा', 'खोजी', 'मनमनै', 'बाटो', 'दुःख', 'विचार', 'घाउ', 'साँझ', 'असर्फी', 'आज्ञा', 'झगडा', 'वादशाह','भगवान', 'तेल', 'माटो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य बाँकि शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् जुन ३६ ओटा शब्दहरू छन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक ६ दुई २ दश २ आठ ३

संख्यावाचक शब्दहरू ४ ओटा छन् । त्यसमा 'एक' ६ पटक, 'दुई' २ पटक, 'दश' २ पटक र 'आठ' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

(ग) सर्वनाम

उन १२	तिमी ९	यही २	तिम्री	ती ३	यो ७	को
तेरो	त्यस १०	त्यसो	ऊ ४	यी ३	मेरो १२	यस ४
कुनै १	त्यो १	के ६	जो	तपाईं ३	हामी १	यिनी
उस ८	तिम्रो	मेरो १२	म ३२	आफ्नो ५	हाम्रो १	

सर्वनाम शब्दहरू २७ ओटा छन् । त्यसमा 'म' ३२ पटक, 'उन', 'मेरो' १२/१२ पटक, 'त्यस' १० पटक, 'तिमी' ९ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'उस' ८ पटक, 'यो' ७ पटक, 'के' ५ पटक, 'आफ्नो' ५ पटक, 'यस' र 'ऊ' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'ती', 'तपाईं', 'यी' ३/३ पटक, 'यही' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कुनै', 'हाम्रो', 'त्यो', 'हामी' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य बाँकि शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

भन्ने	यस्तो ४	दुईटा १	उज्यालो १	धेरै	केही २	तीनै १
थुप्रो	ज्यादै १	फराकिलो	अरु	ठीक	बुद्धिमान २	ठूलो २
पहिला १	हाजिर	मूर्ख १८	उत्तानो १	दोस्रा १	सजिलै	त्यति

दुवै ४	पूरा	आठौं	गाह्रो	बूढी १	त्यत्रो	महामूर्ख
अजङ्ग	एउटा	शान्त	जावो	कमजोर	सबै १	कति
यति	बुढो १	यत्तिकै	सीधा	यत्रो १	अति	अर्को ३
जस्तो ५	नम्र	अँध्यारो				

विशेषण शब्दहरू ४५ ओटा छन् । त्यसमा 'मूर्ख' १८ पटक, 'जस्तो' ५ पटक, 'दुवै', 'यस्तो' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'अर्को' ३ पटक, 'बुद्धिमान', 'केही', 'ठूलो' २/२ पटक र 'ज्यादै', 'बुढो', 'यत्रो', 'उत्तानो', 'बूढी', 'सबै', 'दुईटा', 'तीनै', 'पहिला', 'दोस्रा', 'उज्यालो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य बाँकि विशेषण शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् जुन २५ ओटा शब्दहरू रहेका छन् ।

(ङ) **क्रिया**

गर्नु १८ - सक	मान्नु २ - सक	राख्नु २ - सक	खोज्नु ७ - सक
भन्नु २५ - सक	भेट्नु ३ - सक	दिनु १० - सक	बोक्नु ४ - सक
लाद्नु - सक	सोच्नु २ - सक	उचाल्नु - सक	समात्नु २ - सक
माग्नु २ - सक	ल्याउनु - सक	हल्लाउनु - सक	लानु १ - सक
तान्नु - सक	झार्नु - सक	पाउनु ४ - सक	सताउनु - सक
लिनु ३ - सक	लड्नु १ - सक	सोध्नु ४ - सक	धम्काउनु - सक
खानु - सक	हेर्नु १ - सक	फाल्नु २ - सक	पर्नु - सक
पत्याउनु - सक	पोख्नु - सक	हराउनु - सक	किन्नु - सक
लुकाउनु १ - सक	पठाउनु - सक	देख्नु ७ - सक	बग्नु - सक
छ ९ - अक	हिंड्नु ७ - अक	चढ्नु २ - अक	जानु ६ - अक
पुग्नु ३ - अक	हुनु ३७ - अक	कुद्नु - अक	पल्टनु - अक
बस्नु - अक	उठ्नु १ - अक	रहनु ३ - अक	आउनु ३ - अक
कराउनु - अक	लाग्नु २ - अक	दौडनु - अक	पर्नु ७ - अक
रुनु - अक	हाँस्नु - अक	फुट्नु - अक	फैलनु - अक
कराउनु - प्रे. क्रि.	पुऱ्याउनु - प्रे. क्रि.	उठाउनु - प्रे. क्रि.	उभ्याउनु - प्रे. क्रि.
अल्मल्याउनु - प्रे. क्रि.			

क्रियाहरू ६१ ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी 'हुनु' क्रिया ३७ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यस पछि 'भन्नु' क्रिया २५ पटक, 'गर्नु' १८ पटक, 'दिनु' १०

पटक, 'छ' ९ पटक आवृत्ति भएको छ । 'खोज्नु', 'देख्नु', 'हिंड्नु', 'पर्नु' क्रियाहरू ७/७ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'जानु' ६ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'बोक्नु', 'पाउनु', 'सोध्नु' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'भेट्नु', 'पुग्नु', 'लिनु', 'रहनु', 'आउनु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । त्यसै गरी 'मान्नु', 'राख्नु', 'सोध्नु', 'समात्नु', 'माग्नु', 'थाल्नु', 'चढ्नु', 'लाग्नु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'लड्नु', 'हेर्नु', 'लुकाउनु', 'उठ्नु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ३० ओटा क्रियाहरू आवृत्तिहीन छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

कहिले १	खालि	अहिले	मात्र २	अगाडि १	पर ३	जहाँसुकै
टुप्लुक्क	कसरी	प्याट्ट	यदि २	छताछुल्ल	अनौठो २	यही १
अवश्य १	यहाँ २	जसरी	कहाँ ३	यसै १	त्यहाँ	पनि १०
पछाडि	फेरि २	किन १	भर्खर	कता	जहाँ	साँच्चि
भोलिपल्ट	छिट्टै	अचम्म	जिल्ल	निक्कै		

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा ३३ ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा धेरै 'पनि' १० पटक आवृत्ति भएको छ । 'पर', 'कहाँ' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'अनौठो', 'मात्र', 'यदि', 'फेरि', 'यहाँ' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कहिल्यै', 'अगाडि', 'अवश्य', 'यसै', 'किन' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य १९ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

मध्ये सँग १४ लागि पछि ५ नजिक सम्म साथै मुनि माथि भरि

नामयोगी शब्दहरू जम्मा १० ओटा छन् । त्यसमा 'सँग' १४ पटक, 'पछि' ५ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र ८ अब ५ अनि १ तर २ त्यसैले १ भने ४ न १

संयोजक शब्दहरू ७ ओटा छन् । जसमा 'र' सबैभन्दा बढी ८ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू क्रमशः 'अब' ५ पटक, 'भने' ४ पटक, 'तर' २ पटक र 'त्यसैले', 'न', 'अनि' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

(झ) निपात

ए पो आहा ! हाः हा (अनु) हँ १ क्यारे नै १ रे

नि १	अहँ	र १	खोइ (खै)	अहो ! २	क्याहो !	ल	त

निपात शब्दहरू १६ ओटा छन् । जसमा 'अहो !', 'र' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हँ', 'नि', 'नै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ११ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । विश्मयादिवोधक शब्दलाई निपात वर्गमा नै गणना गरिएको छ ।

३.२.४ सबभन्दा ठूला भक्त (पाठ - ११)

प्रस्तुत कथामा कुनै पनि कुरा प्राप्त गर्न त्यसप्रति भित्री आत्मादेखि नै तनमनका साथ लाग्नु पर्छ भन्ने भाव सन्देश प्रकट गरिएको छ । पाहुनालाई देउता सरह नै सम्मान गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई पनि व्यक्त गरिएको छ ।

यस कथामा सधैं कडा परिश्रमका वावजुद पनि साधारण किसानले भगवानको भक्ति गरेकाले महान व्यक्ति मानिएको छ । जस्तोसुकै कठिनाइ आइपरे पनि भगवानको नाम जपेमा त्यस्तै व्यक्ति ठूलो भक्त हुन्छ भन्ने कुरा व्यक्त गरिएको छ ।

कथामा ३४ अनुच्छेद छन् । त्यस अन्तर्गत १९९ पंक्तिहरू छन् । जम्मा शब्दहरू २५३ ओटा छन् । नाम ८६ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, विशेषण ३१ ओटा, क्रिया ५६ ओटा, नामयोगी १३ ओटा, संयोजक ९ ओटा, क्रियाविशेषण २८ ओटा, सर्वनाम २३ ओटा र निपात ६ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम शब्द

देवर्षि १	भगवान् ३८	नाम ५	मुख ४	नारायण ३	शब्द	दिन २
विचार १	रातदिन २	महिमा १	जीवन	भक्ति १	कुरा ३	प्रश्न ६
स्वागत १	वैकुण्ठधाम १	कारण २	मन २	विहान	उकालो १	गोडा १
ठेस	खुलदुली	समाधान	हजुर १४	थाहा ३	हात २	कीर्तन २
उत्तर १	पृथ्वी १	साँझ १	भेष १	कृषक २०	रूप	छाप्रो
संकेत	जंगल	धैर्य	गोरु १	किला	टाउको	ध्यान
परिश्रम	ओरालो	सहर	जनावर	बास	खुसी	जय १
पत्नी १	पाहुना ५	खाना	घर	पीठो	बच्चा १	भोक १
तृप्त २	खोले २	रोटी १	छोरा	जवाफ १	बाबु	प्रभु १

झमेला	विन्ती	विश्वास	थोक	दिनचर्या	सुरु	वेला २
घाँस	संसार	खेत ४	काम ४	बीच १	विदा	बाटो
फेदी १	पहाड २	विश्राम	वेलुका	पानी ४	घैंटो ६	थोपा
टुप्पो	कृपा					

नाम शब्दहरू ८६ ओटा छन् । त्यसमा 'भगवान्' ३८ पटक, 'कृषक' २० पटक, 'हजुर' १४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'प्रश्न', 'घैंटो' ६/६ पटक, 'नाम', 'पाहुना' ५/५ पटक, 'पानी', 'मुख', 'खेत', 'काम' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'नारायण', 'कुरा', 'थाहा', 'पहाड' ३/३ पटक, र 'रातदिन', 'कारण', 'हात', 'तृप्त', 'खोले', 'बेला' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'विचार', 'महिमा', 'भक्ति', 'वैकुण्ठधाम', 'स्वागत', 'उत्तर', 'पृथ्वी', 'साँझ', 'भेष', 'गोरु', 'जय', 'पत्नी', 'बच्चा', 'भोक', 'रोटी', 'जवाफ', 'प्रभु', 'देवर्षि', 'बीच', 'फेदी', 'उकालो', 'गोडा' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ४१ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक ५

संख्यावाचक शब्द एउटा मात्र 'एक' रहेको छ जुन ५ पटक आवृत्ति भएको छ ।

(ग) सर्वनाम

उन ४	मेरो ५	यस	ऊ	उनी ७	तिमी ८	तपाईं १०	जस
यो ४	के ५	हामी	आफ्नो ८	उहाँ १	त्यो ४	ती	त्यस ५
म २४	तिम्रो १	हाम्रो	जून	को १	केही	यही	

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा २३ ओटा छन् जसमा 'म' २४ पटक, 'तपाईं' १० पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आफ्नो', 'तिमी' ८/८ पटक, 'उनी' ७ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मेरो', 'के', 'त्यस' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'उन', 'यो', 'त्यो' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

केही १०	ठूलो ५	राम्रो १	सबै ३	अरु २	बढी	तीनै
अटल	यति २	भक्त ७	कति	त्यति २	एउटा ३	सजग

पूरा	नतमस्तक	ज्यादै	जंगली	सजिलो	सांसारिक	भन्ने
अलिकति	सफल	प्राप्त	दुवै २	अँध्यारो	होसियार	अर्को
समर्पित	सधैं १	कडा				

विशेषण शब्दहरू ३१ ओटा रहेका छन् । जसमा 'केही' १० पटक आवृत्ति भएको छ । यसै गरी 'भक्त' ७ पटक, 'ठूलो' ५ पटक र 'सबै', 'एउटा' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'अरु', 'यति', 'दुवै', 'त्यति' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सधैं', 'राम्रो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

जानु २ - सक	भेट्नु - सक	बोल्नु - सक	बाँध्नु - सक
सुन्नु १ - सक	गर्नु २३ - सक	चाहनु २ - सक	भन्नु ३० - सक
सोध्नु २ - सक	जोड्नु २ - सक	खोज्नु २ - सक	लिनु ३ - सक
जान्नु - सक	दिनु ४ - सक	सम्झनु ८ - सक	थाल्नु ५ - सक
राख्नु २ - सक	बुझ्नु - सक	देख्नु - सक	पाउनु २ - सक
मान्नु - सक	पकाउनु - सक	अह्राउनु - सक	खानु - सक
हाल्नु - सक	भेट्नु - सक	खेल्नु - सक	भर्नु - सक
पोख्नु १ - सक	बनाउनु - सक	बदल्नु - सक	बस्नु १ - अक
रहनु २ - अक	उभिनु १-अक	आउनु ४ - अक	सक्नु ९- अक
जानु २ - अक	लाग्नु ७ - अक	झुण्डिनु - अक	हिंड्नु १ - अक
डराउनु - अक	फर्कनु ३-अक	सुत्नु १ - अक	अडिनु - अक
चढ्नु २ - अक	चिप्लनु - अक	छचल्कनु १ - अक	बन्नु - अक
निस्कनु - अक	छ ४ - अक	हुनु ३१ - अक	पुग्नु ४ - अक
चलाउनु-प्रे. क्रि.	गराउनु १-प्रे. क्रि.	बिताउनु-प्रे. क्रि.	

क्रियाहरू ५६ ओटा छन् । त्यसमा 'हुनु' ३१ पटक, 'भन्नु' ३० पटक, 'गर्नु' २३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आउनु', 'सक्नु' ९/९ पटक, 'सम्झनु' ८ पटक, 'लाग्नु' ७ पटक, 'थाल्नु' ५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'दिनु', 'पुग्नु', 'छ' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'लिनु', 'फर्कनु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'जानु', 'चाहनु', 'जोड्नु', 'सोध्नु', 'खोज्नु', 'राख्नु', 'पाउनु', 'चढ्नु', 'जप्नु', 'रहनु' २/२ पटक आवृत्ति

भएका छन् । 'गाउनु', 'पोख्नु', 'सुन्नु', 'हिंड्नु', 'सुत्नु', 'छचल्कनु' 'बस्नु', 'उभिनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य २५ ओटा क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) क्रियाविशेषण

पहिल्यै १	अगाडि ३	निक्कै १	पटक	यसै	झमक्क
वित्तिकै १	बिगबिग	त्यहाँ	यहाँ २	कसरी	जत्तिको
त्यसै	किन	छिट्टै	बेर	कहाँ १	त्यहीं
टनाटन	छेड	हरक्षण २	हिजो	टिलपिल १	पनि १३
जस्तै	मात्र	विस्तारै	अहोभाग्य		

क्रियाविशेषण शब्दहरू २८ ओटा छन् । जसमा 'पनि' १३ पटक, 'अगाडि' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हरक्षण', 'यहाँ' २/२ पटक र 'पहिल्यै', 'कहाँ', 'निक्कै' 'वित्तिकै', 'टिलपिल' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

भन्दा ५	तिर ५	सम्म १	पल्ट १	लागि १	निम्ति २	मध्ये
माथि	प्रति १	बाहेक	चोटी	सित	पछि ४	

नामयोगी शब्दहरू १३ ओटा छन् । जसमा 'पछि' ४ पटक, 'भन्दा' र 'तिर' ५/५ पटक, 'निम्ति' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'लागि', 'प्रति', 'सम्म', 'चोटि' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

मानौं र ९ तैपनि २ कि १ तर २ त्यसैले १ अनि भने अव १

संयोजक शब्दहरू ९ ओटा छन् । त्यसमा 'र' ९ पटक, 'तर', 'तैपनि' २/२ पटक र 'त्यसैले', 'कि', 'अव' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

र १ न त ४ हुँ १ अहो ! (वि. वो)

निपात शब्दहरू ५ ओटा छन् जसमा 'त' ४ पटक आवृत्ति भएको छ । 'र', 'हुँ' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.२.५ पश्चाताप (संवादात्मक कथा) (पाठ २२)

प्रस्तुत पाठमा बिना काममा अर्कालाई गाली गलौज गरेमा त्यसबाट पछुताउनु पर्छ भन्ने कुरा व्यक्त गरिएको छ । त्यसै गरी महान व्यक्तिहरूले जहिले पनि असल मार्गमा हिंड्ने सन्देशहरू दिन्छन् भन्ने कुरा पनि उल्लेख गरिएको छ । रिस हाम्रो शत्रु हो । हामीले कहिल्यै पनि रिसाउनु हुँदैन भन्दै कथाको माध्यमबाट नैतिक उपदेश दिन खोजिएको छ ।

पाठमा जम्मा २१ अनुच्छेदहरू संवादात्मक रूपमा दिइएका छन् । त्यस अन्तर्गत ७७ पंक्तिहरू रहेका छन् । जम्मा शब्दहरू १५७ ओटा छन् । त्यसमा नाम ४४ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, विशेषण २० ओटा, सर्वनाम २१ ओटा, क्रिया ३४ ओटा, क्रियाविशेषण १८ ओटा, नामयोगी ५ ओटा, निपात ७ ओटा र संयोजक ७ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम शब्द

दिन	कुरा	गाली ६	प्रभु	विहान	काम ४	शब्द
महात्मा	रुख	भाषण	गुरु ३	घमण्ड १	शिष्य	चेला
हजुर १	क्षमा	अर्ती ४	लाज	बाबु	भगवान	उपदेश
छोराछोरी	आश्चर्य	रावण १	रिस ७	बुद्धि	गफ	गौतम बुद्ध ७
बिगार ३	जोगी	समय	दया	बेला २	घर	मन
छाति	मानिस	पाउ	स्वभाव	शत्रु	मान्छे ४	पश्चाताप
ठाउँ	चुप					

नाम शब्दहरू ४४ ओटा छन् । जसमा 'रिस', 'गौतम बुद्ध' ७/७ पटक, 'गाली' ६ पटक, 'अर्ती', 'काम', 'मान्छे' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'बिगार', 'गुरु' ३/३ पटक, 'बेला' २ पटक र 'उपदेश', 'हजुर', 'रावण' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक २

संख्यावाचक शब्द 'एक' रहेको छ र यो २ पटक आवृत्ति भएको छ ।

(ग) सर्वनाम

आफ्ना २	तिमी ७	जस	तिम्रो	आफू ३	यी	जे
मेरा	त्यस २	उन ५	त्यही १	त्यस्तो	यसो १	उस ५
तिनी १	म ९	उनी ६	ऊ ४	तपाई	यस	के

सर्वनाम शब्दहरू २१ ओटा रहेका छन् । जसमा सबैभन्दा धेरै पटक 'म' ९ पटक आवृत्ति भएको छ भने त्यसपछि 'तिमी' ७ पटक, 'उनी' ६ पटक, 'उन' र 'उस' ५/५ पटक, 'आफू' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आफ्ना', 'त्यस' २/२ पटक र 'यसो', 'त्यही', 'तिनी' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

धनी १	कति	ठीक	जति	जस्तो	यति	भलो
भूल	चाहिंदो	खूब १	शान्त २	ठूलो	अरु १	ज्यादै
कस्तो	प्रसस्त	सबै २	केही ४	त्यति	पापी	

विशेषण शब्दहरू २० ओटा छन् । जसमा 'केही' ४ पटक आवृत्ति भएको छ । 'सबै', 'शान्त', 'त्यत्ति' २/२ पटक र 'धनी', 'अरु', 'खूब' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

बस्नु १ - अक	हुनु १८ - अक	मर्नु ४ - अक	रिसाउनु २ - अक
रहनु ३ - अक	आउनु ५ - अक	हिंड्नु - अक	उठ्नु २ - अक
हाँस्नु २ - अक	लाग्नु २ - अक	बन्नु १ - अक	छ १ - अक
पर्नु १ - अक	थाप्नु १ - अक	फर्कनु ४ - अक	सक्नु - अक
जानु १ - अक	जाग्नु १ - अक	पाउनु ३ - सक	भन्नु ३ - सक
खेल्नु - सक	थाल्नु - सक	सम्झनु १ - सक	लिनु - सक
दिनु ५ - सक	गर्नु १६ - सक	छोड्नु २ - सक	देख्नु - सक
खोज्नु १ - सक	सुन्नु - सक	बोल्नु - सक	पठाउनु - सक
हेर्नु - सक	टाँस्नु - सक		

क्रियाहरू जम्मा ३४ ओटा प्रयोग भएका छन् । जसमा 'हुनु' १८ पटक (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) आवृत्ति भएको छ । 'गर्नु' १६ पटक (रूपायन भएर)

आवृत्ति भएको छ । 'आउनु', 'दिनु' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मर्नु', 'फर्कनु' ४/४ पटक, 'रहनु', 'पाउनु', 'भन्नु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'रिसाउनु', 'उठ्नु', 'लाग्नु', 'हाँस्नु', 'छोड्नु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'बस्नु', 'बन्नु', 'पर्नु', 'छ', 'थाक्नु', 'जानु', 'सम्भनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । १८ ओटा अकर्मक र १६ ओटा सकर्मक क्रियाहरू रहेका छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

पनि १२	निकै	फेरि	पर	कहिल्यै	किन	त्यसरी	मात्र २
कसै	खालि	फरक्क	उता	त्यसै	भनभन १	साँच्चिकै	त्यहाँ
अहिले १	अघि						

क्रियाविशेषण शब्दहरू १८ ओटा छन् । 'पनि' १२ पटक, 'त्यसै' ४ पटक, 'मात्र' २ पटक र 'भनभन', 'अहिले' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

मुनि पछि १ सँग ४ प्रीत भन्दा

नामयोगी शब्दहरू ५ ओटा छन् । जसमा 'सँग' ४ पटक, 'पछि' १ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

भने तैपनि नत्र अव तर ४ त्यसैले र १

संयोजक शब्दहरू ७ ओटा छन् । जसमा 'तर' ४ पटक र 'र' १ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

नै कोनि (कुन्नि) कि हे हुँ २ त २ नि

निपात शब्दहरू ७ ओटा छन् । जसमा 'हुँ' र 'त' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य निपात शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.२.६ सारांश

उपर्युक्त कथा विधाका ६ ओटा पाठहरूमा जम्मा १२०० ओटा शब्दहरू छन् । त्यसमा नाम ३६४ ओटा, संख्यावाचक १३ ओटा, सर्वनाम ११६ ओटा, विशेषण १६८

ओटा, त्रिया २७६ ओटा, क्रियाविशेषण १३३ ओटा, नामयोगी ४५ ओटा, संयोजक ५१ ओटा र निपात ३७ ओटा प्रयोग भएका छन् ।

शब्दस्रोतका दृष्टिले चारै स्रोतका (तत्सम्, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणात्मक) शब्दहरू रहेका छन् । तत्सम शब्दहरूमा दृष्टिकोण, पश्चाताप, वैकुण्ठधाम, दिनचर्या, विश्राम, महात्मा, उपद्रो, कुविचार आदि जस्ता शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् । तद्भव शब्दहरूमा खासै अप्ठ्यारा शब्दहरू प्रयोग भएका देखिंदैनन् । तद्भव शब्दहरूको आवृत्ति पनि तत्समको तुलनामा बढी भएको पाइन्छ । आगन्तुक र अनुकरणात्मक शब्दहरू कमै मात्रामा प्रयोग भएका छन् ।

शब्दहरूलाई नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, क्रिया, नामयोगी, संयोजक र निपात गरी ९ भागमा विभाजन गरिएको छ । नाम वर्गमा सबभन्दा बढी तद्भव स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् । व्यक्तिवाचक नामहरूलाई गणना गरिएको छैन । सर्वनाम शब्दहरू पनि सामान्य खालका मध्यम आदरार्थी र निम्न आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग भएका छन् ।

क्रियाहरूमा मध्यम आदरार्थी स्त्रीलिङ्गी क्रियाहरू जस्तै : गइन्, खाइन्, भनिन्, गरिन् आदि प्रयोग भएका छन् । स्रोतका दृष्टिले शब्दहरूको विभाजन अध्याय चारमा दिइएको छ ।

३.३ जीवनी विधाका पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन

जीवनी विधा अन्तर्गत एउटा मात्र पाठ (पासाङल्हामु र नारायण गोपाल) रहेको छ । यस क्रममा यस विधाका पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक, निपात वर्गमा विभाजन गरी तिनीहरूको आवृत्ति सम्बन्धी विवरण पनि निम्न अनुसार दिइएको छ ।

३.३.१ पासाङ्ग ल्हामु र नारायण गोपाल (पाठ - ७)

यस पाठमा विद्यार्थीहरूलाई राष्ट्रका लागि केही गर्ने प्रसिद्ध व्यक्तिहरूको जीवनी सम्बन्धी जानकारी गराउने उद्देश्यले नेपालको पर्वतारोहण क्षेत्रमा नाम राख्न सफल महिलाहरूकै तर्फबाट अग्रणी स्थान ओगटेर आफ्नो जीवन समर्पण गर्ने नारी पासाङ्ग ल्हामु र नारायण गोपाल जो संगीतको क्षेत्रमा अद्वितीय देन दिएर नेपाली

संगीत क्षेत्रलाई माथि उठाउन सफल कलाकार, संगीतकार, गायक स्वरसम्राटको बारेमा सामान्य जानकारी दिइएको छ ।

यस पाठमा १३ अनुच्छेद र ९३ पंक्तिहरू छन् । जम्मा शब्दहरू २९० ओटा छन् । यसमा नाम १३६ ओटा, संख्यावाचक ८ ओटा, सर्वनाम १८ ओटा, विशेषण ५८ ओटा, क्रिया ४२ ओटा, क्रियाविशेषण १० ओटा, नामयोगी १३, संयोजक ६ ओटा र निपात ३ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम शब्द

नाम ५	पाखापखेरा	हिमाल	दृष्य	सौन्दर्य १	विश्व
शान्ति	बाटो	महामानव	पुण्यभूमि	जन्म २	वीर १
क्षेत्र १	संसार	अगुवाइ	कलाकौशल	अध्ययन १	कुरा १
रानी	स्वीकार	मुटु २	कार्य १	सदस्य	सहयोग
आमा १	अठोट	वन	चर्चा	प्रतीक	नेपाल १०
महिमा १	कान	रेडियो	पर्वतारोहण २	सोख	विवाह
थाहा	शिखर २	कारण १	छाना	टाकुरा ३	मोह
जोखिम	अभियान	ज्यान	आरोहण २	पुरुष	प्रतिज्ञा
हिम्मत	कोशिश १	असफलता	चुनौति	रूप	लोकगीत
साथी	परिवार	समर्पण	सुपुत्री	आग्रह	ढुंगा
छोरी १	गौरव	अवार्ड	पाइला ४	मौसम	चीन
तालिम	इतिहास	स्वर्ग १	अक्षर	पुरस्कार ३	जनता
स्नातक	तह	संगीत ५	स्वरसम्राट	गीत ६	स्वर्ग
माया	खानी	गायक ३	पछ्यौरी	सन्तान	रचना
शब्द-शब्द	प्राण	जादु	पत्रिका	माफ	स्थापना १
सुपुत्र	आकांक्षा	आँखा	छोरा १	दिउँसो	भृकुटी
महिला ९	विजय	अरनिको	पूर्ति	आँसु	काठमाण्डौ
भारत	फ्रान्स	वैशाख	असोज	कार्तिक	मंसीर
लालीगुराँस	साल ५	गते ३	वि. सं. ४	विहीवार	रु (रूपैयाँ)
वागीना	वीराङ्गना	कोष	तयारी	अर्थ	माता १
मन	विभूषण	सन्तति	दिन	देश १	चुच्चो ३

झण्डा बुद्ध १ उद्देश्य २ हाँसो सगरमाथा सम्मान
गोरखा दक्षिण बाहु इन्द्र राज्यलक्ष्मी प्रज्ञा जगदम्बाश्री त्रिशक्तिपट्ट

नाम शब्दहरू जम्मा १३६ ओटा छन् । तिनीहरूमा सबभन्दा धेरै 'नेपाल' १० पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'महिला' ९ पटक आवृत्ति भएको छ । 'साल', 'संगीत', 'नाम' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'गीत' ६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'वि. सं.', 'पाइला' ४/४ पटक, 'चुच्चो', 'टाकुरा', 'पुरस्कार', 'गायक', 'गते' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'विश्व', 'जन्म', 'उद्देश्य', 'पर्वतारोहण', 'शिखर', 'आरोहण', 'मुटु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सौन्दर्य', 'वीर', 'क्षेत्र', 'अध्ययन', 'कुरा', 'कार्य', 'माता', 'आमा', 'छोरी', 'छोरा', 'महीना', 'कारण', 'कोशिस', 'सरु', 'स्वर्ण', 'स्वर', 'सम्मान', 'स्थापना', 'देश', 'बुद्ध' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्तिहीन छन् ।

नाम शब्दहरूको गणना गर्दा नितान्त व्यक्तिवाचक नामलाई छोडी केही प्रचलनमा आएका व्यक्तिवाचक नामलाई गणना गरिएको छ । जस्तै अरनिको, चीन, काठमाण्डौ आदि । त्यसै गरी संस्थागत नामलाई जति शब्द भए पनि एकै शब्दमा गनिएको छ । जस्तै गोरखा दक्षिण बाहु आदि ।

(ख) संख्यावाचक

एक १ तीन १ अठार हजार दुइ २ दश उन्नाइस एकावन्न

संख्यावाचक शब्दहरू ८ ओटा छन् । जसमा 'दुई' २ पटक आवृत्ति भएको छ । 'एक', 'तीन' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) सर्वनाम

यो १ त्यो हामी २ जस आफू तिमी हाम्रो त्यही यस ३
उनी १८ म १ उहाँ यी १ जो आफ्नो यिनी १२ जे यही

सर्वनाम शब्दहरू १८ ओटा छन् जसमा 'उनी' १८ पटक, 'चिनी' १२ पटक, 'आफ्नो' ४ पटक, 'यस' ३ पटक, 'हामी' २ पटक र 'यो', 'यी', 'हाम्रो', 'म' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

घण्टा	सानै	सम्मानित	सक्षम	केही २	अदम्य
जस्तो	दृढसंकल्पित १	कति १	सर्वोच्च २	जीवन्त	राष्ट्रिय १
यति	पूरा ३	सर्वोत्तम	आधुनिक	त्यति	सम्पूर्ण
प्रकाशित	मोहित	भन्ने २	विभिन्न	पुरस्कृत	श्रेष्ठ
धेरै २	चौथो	अडिग	सारा	सधैं १	थुप्रै-थुप्रै
आर्कषित	यस्तै १	सबै १	आँटी १	अमर २	अविस्मरणीय
ज्यादै १	सकल १	उत्कृष्ट	पहिलो	महान	जापानी
सावित	साहसी १	मरणोपरान्त	नेपाली ६	लालायित	उत्साही
गोर्खाली	प्राकृतिक	प्यारो १	स्वाभिमान		

विशेषण शब्दहरू जम्मा ५४ ओटा छन् । जसमा 'नेपाली' ६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'पूरा' ३ पटक आवृत्ति भएको छ । 'केही', 'भन्ने', 'धेरै', 'सर्वोच्च', 'अमर' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यस्तै', 'साहसी', 'सफल', 'सधैं', 'सबै', 'ज्यादै', 'आँटी', 'दृढसंकल्पित', 'राष्ट्रिय', 'प्यारा' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

छ २१ - सक	पर्नु ३ - अक	थाल्नु २ - सक	हुनु ३१ - सक
गुनगुनाउनु - अक	फहराउनु १ - सक	पुग्नु ७ - अक	हाँस्नु - अक
छाउनु १ - सक	सक्नु ३ - अक	रुनु - अक	लेख्नु १ - सक
फर्कन - अक	फूल्नु - अक	कुत्कुत्याउनु - सक	बन्न ३ - अक
बढाउनु - प्रेक्रि	गाउँनु २ - सक	चढ्नु २ - अक	देख्नु २ - सक
पाउँनु २ - सक	लाग्नु २ - अक	लिनु ३ - सक	छुनु १ - सक
रहनु - अक	गर्नु २५ - सक	राख्नु - सक	हार्नु - अक
चिन्नु १ - सक	छोप्नु - सक	मर्नु १ - अक	बिर्सनु - सक
भर्नु - सक	जानु १ - अक	टेक्नु ४ - सक	तुल्याउनु - सक
गुञ्जनु १- अक	भन्नु ३ - सक	ढाल्नु- सक	अल्झनु- अक
गुमाउनु- प्रे.क्रि.	लड्नु- सक		

क्रियाहरू ४२ ओटा छन् । त्यसमा 'हुनु' क्रिया (विभिन्न रूप चलेर) ३१ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'गर्नु' २५ पटक, 'छ' २१ पटक आवृत्ति भएको छ ।

'पुग्नु' ६, 'टेक्नु' ४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सक्नु', 'बन्नु', 'पर्नु', 'लिनु', 'भन्नु' ३/३ पटक, 'चढ्नु', 'लाग्नु', 'देख्नु', 'थाल्नु', 'गाउनु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'गर्नु', 'जानु', 'गुञ्जनु', 'पर्नु', 'चिन्नु', 'फहराउनु', 'छाउनु', 'लेख्नु', 'हुनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) क्रियाविशेषण

पनि १८, पटक्कै, त्यस्तै ६, कहिल्यै, आज, त्यहाँ, पटक्क, बारम्बार, मात्र २, जत्तिकै

क्रियाविशेषण शब्दहरू १० ओटा छन् । जसमा 'पनि' १८ पटक, 'त्यस्तै' ६ पटक 'मात्र' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

पछि १	मध्ये १	स्वरूप	तिर	सम्म २	लागि ३	माथि
सँग १	चोटि	भरि	साथै १	बारे	प्रति	

नामयोगी शब्दहरू १३ ओटा छन् । जसमा 'लागि' ३ पटक, 'सम्म' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'पछि', 'सँग', 'मध्ये', 'साथै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र १६ अनि अव तर ३ भने तथा

संयोजक शब्दहरू जम्मा ६ ओटा छन् । जसमा 'र' १६ पटक, 'तर' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

नै क्यारे त

निपात शब्दहरू ३ ओटा रहेका छन् र कुनै पनि शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.३.२ सारांश

जीवनी विधाको उक्त पाठमा २९० ओटा शब्दहरू रहेका छन् । नाम वर्गका शब्दहरूमा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् । विशेषण वर्गमा पनि तत्सम, तद्भव र आगन्तुक स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् । केही व्यक्तिवाचक नाम शब्दहरू पनि रहेका छन् । सर्वनाम वर्गका शब्दहरूमा मध्यम आदरार्थी सर्वनाम

र सार्वनामिक विशेषण प्रयोग भएका छन् । क्रिया वर्गमा पनि मध्यम आदरार्थी क्रियाहरू (थिइन्, छिन्, छन्, गरिन्, गइन्, थिए आदि) प्रयोग भएका छन् । अन्य वर्गका शब्दहरू सामान्य व्यवहारमा प्रयुक्त शब्दहरू नै प्रयोग भएका छन् ।

कठिनाइको दृष्टिले हेर्दा नाम शब्दमा महामानव, पुण्यभूमि, सुपुत्र, सुपुत्री, पर्वतारोहण, जोखिम, आरोहण, वीराङ्गना, स्वरसम्राट शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् ।

विशेषण वर्गका शब्दहरूमा अविस्मरणीय, मरणोपरान्त, सर्वोत्तम, प्रतिकूल, दृढसंकल्पित, लालायित, स्वाभिमानी जस्ता शब्दहरू स्तर अनुरूप केही कठिन देखिन्छन् ।

क्रियाहरूमा गुनगुनाउनु, कुत्कुत्याउनु, गुञ्जनु जस्ता क्रियाहरू शिक्षणीय दृष्टिले केही कठिन देखिन्छन् भने अन्य शब्दहरू सामान्य नै रहेका छन् ।

३.४ प्रवन्ध विधाका पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन

कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा सङ्कलित प्रवन्ध विधाका जम्मा ५ ओटा पाठहरू रहेका छन् । यस क्रममा यस विधा अन्तर्गतका प्रत्येक पाठका शब्दहरूलाई नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, नामयोगी, निपात र संयोजक शब्दहरूमा विभाजन गरी तिनीहरूको आवृत्ति सम्बन्धी विवरण पनि निम्नानुसार दिइएको छ ।

३.४.१ समय (संवादात्मक प्रवन्ध) (पाठ ९)

प्रस्तुत पाठमा समय कति मूल्यवान हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी गराइएको छ । समय अनादि कालदेखि चलिआएको, हाल चलिरहेको र भविष्यमा पनि चलिरहने छ तर अति नै मूल्यवान छ जसमा चिनेर समयको माग अनुसार काम गरेमा समयको सही उपयोग हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी दिइएको छ । पाठमा जम्मा १७ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ७८ पंक्तिहरू छन् । जसमा जम्मा शब्दहरू २३८ ओटा छन् । त्यसमा नाम ९७ ओटा, संख्यावाचक ३ ओटा, सर्वनाम १५ ओटा, विशेषण ३८ ओटा, क्रिया ५० ओटा, क्रियाविशेषण १२ ओटा, नामयोगी ९ ओटा, संयोजक ५ ओटा र निपात ९ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

कक्षा १	त्रास	बेला १	जिन्दगी ३	गुरु ७	धम्की	साटो
घाउ	प्रश्न	अनुरोध	परिवर्तन ५	सियो	संसार २	महिमा
मौसम	भगवान	आदि	सेकेण्ड	जाडो	प्रेम	चीज २
मिनेट	प्रकृति	ईश्वर	विद्यार्थी २	महीना	हरियाली	काम
हात ४	दिन २	उजाड	जान	वर्ष	ऋतु	मद्धत १
कापी ३	रूप २	वसन्त	आनन्द १	उत्तर ७	कोसिस	शिशिर
कुरा १	समय ३३	माग	सुख २	मन	शब्द	जीवन २
दु:ख	कर्म	चिन्ह	सार	विष	वाणी	खुसी शरीर
१	अमृत	कर्तव्यपथ	सम्बन्ध	राजा १	उद्देश्य	छलफल रङ्ग
१	बुढेशकाल	प्राप्ति	ढुङ्गो	पार १	सृष्टि	हीरा
विचार १	फिर्ता	गति	सुन	अनुभव	अनिश्चित	भावना
आकाश	अन्त	फाइदा	व्यक्ति	पृथ्वी	अनादि १	भूतकाल
घडी २	पत्ता १	काल	दिक्क	लोभ	सदुपयोग	हप्ता
डर	घाम	वर्तमानकाल	तँछाडमछाड	बालककाल ४	भविष्यतकाल	

नाम शब्दहरू जम्मा ९७ ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी 'समय' ३३ पटक आवृत्ति भएको छ । 'गुरु', 'उत्तर' ७/७ पटक, 'परिवर्तन' ५ पटक, 'हात', 'बालककाल', ४/४ पटक, 'कापी', 'जीन्दगी' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'संसार', 'चीज', 'विद्यार्थी', 'दिन', 'रूप', 'जीवन', 'सु:ख', 'घडी' २/२ पटक, 'कक्षा', 'विचार', 'अनादि', 'शरीर', 'पार', 'बेला', 'राजा', 'रंक', 'मदत', 'आनन्द', 'कुरा', 'पत्ता' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ६९ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक-एक ४ दुई १

संख्यावाचक शब्दहरू दुईओटा रहेका छन् त्यसमा 'एक-एक' ४ पटक र 'दुई' १ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

(ग) सर्वनाम

यस ७	ती	तिमी	म ९	त्यस १०	हामी १०	जुन २	मेरो
त्यो ५	हाम्रो ६	के २	कुनै	यो ६	आफ्नो ५	उहाँ	

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा १५ ओटा छन् । जसमा 'त्यस', 'हामी' १०/१० पटक, 'म' ९ पटक, 'यस' ७ पटक, 'यो', 'हाम्रो' ६/६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'जुन', 'के' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

सब ९	अनन्त	महत्वर्पूण	रमाइलो १	यति	विनम्र	सधैं २
बाँकि	ठूलो २	असिमित	एकनास	सारा	बूढो ३	सानो
अरु	समर्पित	केही	प्रौढ	कति १३	पवित्र	धेरै १
तन्नेरी	कस्तो	अमूल्य २	एउटा ३	एकै	जस्तो ३	अमूल्य २
एउटा ३	एकै	जस्तो ३	आखिर	ठीक	अलिअलि	छोटो १
अधीन	भन्ने	दुवै	लामो १	सफल	ढिलो ३	छिटो २

विशेषण शब्दहरू जम्मा ३८ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'कति' १३ पटक, 'सब' ९ पटक, 'बूढो', 'एउटा', 'जस्ता', 'ढिलो' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'ठूलो', 'सधैं', 'अमूल्य', 'छिटो' २/२ पटक 'केही', 'धेरै', 'छोटो', 'लामो', 'रमाइलो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

हुनु ४२ - अक	डुब्नु - अक	सक्नु - अक	डुल्नु १ - अक
बदलिनु - अक	जानु ३ - अक	बन्नु ५ - अक	उठाउनु - प्रेक्रि
लगाउनु - प्रेक्रि	तम्सनु - अक	गल्नु - अक	बित्नु ४ - अक
सोध्नु - सक	गर्नु ९ - सक	दिनु २ - सक	हेर्नु १ - सक
लेख्नु ३ - सक	भन्नु २ - सक	देख्नु २ - सक	च्यात्नु - सक
आँट्नु - सक	पर्खनु २ - सक	मान्नु २ - सक	रोक्नु - सक
सोध्नु - सक	राख्नु - सक	जान्नु - सक	नाप्नु - सक
खानु - सक	ठान्नु - सक	छेक्नु - सक	सुन्नु - सक
बग्नु - सक	सिक्नु १ - सक	चाहनु १ - सक	मिल्नु - सक
पुग्नु १ - अक	आउँनु ६ - अक	चल्नु ७ - अक	लाग्नु १ - अक
चर्कनु - अक	छ ४ - अक	पुस्कनु - अक	नाच्नु - अक
मान्नु २ - अक	जन्मनु - अक	हाँस्नु - अक	हिड्नु १ - अक
बढ्नु - अक	पत्तालगाउनु - प्रेक्रि		

क्रियाहरू जम्मा ५० ओटा छन् । तिनीहरू आवृत्ति हुँदा कुनै न कुनै तरिकाले रूपायन भएको पाइन्छ । 'हुनु' ४२ पटक आवृत्ति भएकोछ । 'गर्नु' ९ पटक, 'सक्नु', 'चल्नु' ७/७ पटक, 'आउँनु' ६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'बन्नु', ५ पटक, 'छ', 'बित्नु' ४/४ पटक, 'जानु', 'लेख्नु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'दिनु', 'भन्नु' 'देख्नु', 'पर्खनु', 'मान्नु' २/२ 'पुग्नु', 'हिड्नु', 'डुल्नु', 'बदलिनु', 'लाग्नु', 'सर्नु', 'हेर्नु', 'रोक्नु', 'सोच्नु', 'सिक्नु', 'चाहनु', 'खानु', 'क्रियाहरू' १/१पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । २४ ओटा सकर्मक, २३ ओटा अकर्मक र ३ ओटा प्रेरणार्थक क्रियाहरू छन् । संयुक्त, मिलित र अकरण क्रियालई मूल क्रियामै गणना गरिएको छ ।

(च) क्रियाविशेषण

पनि १२	अहिले १	हिजो १	भर्खर	विस्तारै ३	कहिल्यै	भोली	साँचौ
पत्तै	चाँडै ३	आज १	वेर				

क्रियाविशेषण शब्दहरू १२ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पनि' १२ पटक, 'विस्तारै', 'चाँडै' ३/३ पटक 'हिजो', 'आज', 'अहिले' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

भन्दा ४ पछि चोटि लागि १ सँग सम्म अनुसार निम्ति बारे

नामयोगी शब्दहरू ९ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'भन्दा' ४ पटक र 'लागि' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन ।

(ज) संयोजक

र १४ या तर तैपनि १ न ५

संयोजक शब्दहरू ५ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'र' १४ पटक, 'तैपनि' १ पटक, 'न' ५ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

त ५ हे भगवान ! १ आम्मै ! हरे ! नै हुँ ! पो १

निपात शब्दहरू ७ ओटा छन् । त्यसमा 'त' ५ पटक, 'पो', 'हे भगवान् !' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । (विस्मयादिवोधक शब्दलाई निपातमा नै गणना गरिएको छ ।)

३.४.२ किताव कसरी बन्छ ? (पाठ - १२)

प्रस्तुत पाठमा हामीले पढ्ने किताव कसरी बन्छ ? यसमा के के कुराको आवश्यकता हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी दिइएको छ । कितावभन्दा पहिले कुन विषयमा लेख्ने हो त्यस विषयको विषय विशेषज्ञहरूलाई लेख्न लगाइन्छ र विशेषज्ञहरूद्वारा लेखिएको त्यस पाण्डुलिपीलाई पुनः शुद्धीकरण गरी अन्तिम रूप दिइन्छ । त्यसपछि छापाखानामा छपाई उचित स्तरको कागज, मूल्य, चित्रहरू आदिको प्रयोग गरी आकर्षक पारिन्छ र वजारमा पुऱ्याइन्छ । त्यसपछि प्रत्येक व्यक्तिलाई उपलब्ध हुन्छ । यसरी किताव कसरी बन्छ भन्ने कुराको जानकारी दिइएको छ ।

त्यस पाठमा जम्मा १२ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ६३ ओटा पंक्तिहरू रहेका छन् । त्यसमा नाम ६७ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, सर्वनाम १५ ओटा, विशेषण २६ ओटा, क्रिया ३२, ओटा, क्रियाविशेषण १६ ओटा, नामयोगी ६ ओटा, संयोजक ५ ओटा र निपात ५ ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

चरण	ध्यान	टुक्रा	भाइबहीनी	चित्र ५	बाइमात्रा
प्रकार	हात १	छलफल २	तलकुरे	किस्ती १	किताव १८
चित्रकार २	बर्धन्ने	मसी १	मन १	पाठ १	ह्रस्व
छाप २	प्रश्न १	सम्पादक १	दीर्घ	कागज २	जिज्ञासा १
ठाउँ २	प्रुफ १	आलु	कुरा ५	टुङ्गो	रिडिङ्ग १
इरेजर	आदि २	कम्प्युटर २	दृष्टि	विद्यालय	खोजीनिती
जमाना	डिजाइनर १	परिवर्तन	व्यक्ति	भूमिका	पृष्ठ ४
चलन	कार्यालय ३	स्वीकृति	मुद्रक	बन्धन	लेखक २
टाइप १	मुद्रण	खाल	प्रति	भाषा४	संस्था
गाता	पाण्डुलिपी ३	अक्षर ५	फोटो ३	नाम	विशेषज्ञ
शब्द	यन्त्र	पोका	सम्पादन ४	वाक्य	तरिका ४
काम ९					

नाम शब्दहरू ६७ ओटा छन् । तिनीहरूमा सबभन्दा बढी किताव १८ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'काम' ९ पटक, 'कुरा', 'चित्र', 'अक्षर' ५/५ पटक, 'सम्पादन', 'भाषा', 'पृष्ठ', 'तरिका' ४/४ पटक, 'कार्यालय', 'लेखक', 'पाण्डुलिपी', 'फोटो' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'छलफल', 'चित्रकार', 'ठाउँ', 'कम्प्युटर', 'कागज' आदि २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हात', 'मन', 'प्रश्न' 'जिज्ञासा', 'सम्पादक', 'टाइप', 'प्रुफ रिडिङ्ग', 'डिजाइनर', 'किस्ती', 'मसी', 'पाठ', १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक

संख्यावाचक शब्द 'एक' रहेको छ जुन शब्द आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

तिमी ७ कुन ३ आफू १ ती १ जुन २ के म १ त्यस्तो त्यो ३ हामी यस १ यी यो ४ त्यस १३ उन

सर्वनाम शब्दहरू १५ ओटा रहेका छन् । जसमध्ये 'तिमी' ७ पटक, 'त्यस' १३ पटक 'यो' ४ पटक, 'त्यो', 'कुन' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

यस्तो ३ विभिन्न विशेष सबै राम्रो एउटा ६ बढी सजिलो धेरै १ पूरा १ उपयुक्त छिटो जस्तो १ पहिला प्रत्येक अलि भन्ने कस्तो तयार बाक्लो छोटकरी एकै उक्त ४ दाहीने शुद्ध ठूलो उल्टो

विशेषण शब्दहरू २७ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'एउटा' ६ पटक, 'उक्त' ४ पटक, 'यस्तो', 'शुद्ध' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'धेरै', 'जस्तो', 'पूरा' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

हुनु ३४ - अक चल्नु - अक छ - अक पुग्नु - अक
आउनु २ - अक सक्नु ४ - अक पर्नु २ - अक लाग्नु ५ - अक

बस्नु - अक	जानु - अक	मिल्नु - अक	बुझाउनु - प्रेक्रि
बनाउनु - प्रेक्रि	राख्नु ५ - सक	सिक्नु - सक	गर्नु १४ - सक
जान्नु - सक	सोध्नु - सक	छाप्नु ११ - सक	बुझ्नु - सक
पठाउनु - सक	देख्नु - सक	खिच्नु ३ - सक	हाल्नु - सक
कुँद्नु - सक	बताउँनु - सक	लेख्नु ३ - सक	भन्नु ५ - सक
हेर्नु ३ - सक	दिनु - सक	सच्याउँनु - सक	टास्नु - सक

क्रियाहरू जम्मा ३२ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा सबभन्दा धेरै पटक हुनु क्रिया (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) ३४ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'गर्नु' १४ पटक, 'छाप्नु' ११ पटक, 'राख्नु' 'भन्नु' ५/५ पटक, 'छ', 'सक्नु' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । यसै गरी 'आउनु', 'पर्नु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । ११ ओटा सकर्मक र १९ ओटा अकर्मक क्रियाहरू छन् भने २ ओटा प्रेरणार्थक क्रिया रहेका छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

कसरी ३ खसखस आजकल छुट्टै कहिल्यै सर्बप्रथम पुनः अहिले
पनि ६ यसरी ३ कहाँ २ यतिमात्र किन धेरैजसमे यहाँ पटक

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा १६ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'पनि' ६ पटक, 'कसरी', 'यसरी' ३/३ पटक 'कहाँ' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

पछि ८ बारे भन्दा सँग नेर लागि

नामयोगी शब्दहरू जम्मा ६ ओटा छन् । जसमा 'पछि' ८ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र ५ अर्थात वा अव तर

संयोजक शब्दहरू ५ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'र' ५ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) **निपात**

नै ल अँ त ४ कि

निपात शब्दहरू ५ ओटा रहेका छन् । जसमध्ये 'त' ४ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.४.३ प्रेरणा (पाठ - १३)

प्रस्तुत पाठमा एउटा शिक्षकले एउटा असहाय अवस्थाको माग्ने केटोलाई दुईसय रूपैयाँ दिएको र त्यो रूपैयाँबाट त्यस केटोले राम्रो काम गर्न सफल भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसबाट अरुको भरमा २ पैसा मागेर बाँच्न भन्दा आफैंले केही काम गरेर बाँच्नु, स्वावलम्बी बन्नु धेरै राम्रो कुरा हो भन्ने शिक्षाका साथै केही नहुने व्यक्तिलाई केही पैसा दिएर काम गर्ने प्रेरणा दिएको कुरा सन्देशको रूपमा व्यक्त भएको छ । पाठमा १३ अनुच्छेद र त्यस अर्न्तगत ३७ पंक्तिहरू छन् । जम्मा शब्द संख्या १३१ छन् । त्यसमा नाम ४४ ओटा, संख्यावोधक ४ ओटा, सर्वनाम १५ ओटा, विशेषण १५ ओटा, क्रिया ३९ ओटा, क्रियाविशेषण १४ ओटा, नामयोगी ४ ओटा, संयोजक १ओटा र निपात ५ ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

स्थान	बैंक	जुत्ता	बाटो	मानिस १	शिक्षक
पालिस १	खुसी १	आवतजावत	नमस्कार	सामान	आँखा
पत्रपत्रिका १	सर ४	बोट	टाउको	मान्छे	आवाज
डेरा	हात	भेटघाट	लुगा १	बेला	आँसु
थलो	केटो ६	फिर्ता १	स्याब्वास	रूप	तल
मेहनत	काठमाडौं	भीड	पैसा २	महीना	पीपल १
गोरखापत्र	रुपियाँ ६	कुरा	नेपाल बैङ्क लिमिटेड		

नाम शब्दहरू ४४ ओटा छन् । जसमा 'केटो', 'रुपियाँ' ६/६ पटक, 'सर', 'काम' ४/४ पटक, 'पैसा' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'ठाउँ', 'मानिस', 'शिक्षक',

'लुगा', 'पालिस', 'फिर्ता', 'खुसी', 'पीपल' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक दुई ५ सात सय ५

संख्यावाचक शब्दहरू ४ ओटा रहेका छन् । त्यसमा 'दुई', 'सय' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) सर्वनाम

त्यस ५ उस ५ तिमी २ त्यो १ उन ८ यो ३ कोही उही म ७

के १ कुनै यही उनी को आफू १

सर्वनाम शब्दहरू १५ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'उन' ८ पटक, 'म' ७ पटक, 'त्यस', 'उस' ५/५ पटक, 'यो' ३ पटक, 'तिमी' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'के', 'त्यो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

यति १ त्यति हँसिलो मैला धेरै भन्ने माटो ज्यादा १

एउटा ३ पहिलो १ स्वावलम्बी १ विशेष राम्रो २ सुकिलो झुत्रो

विशेषण शब्दहरू १५ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'एउटा' ३ पटक, 'राम्रो' २ पटक, 'यति', 'पहिलो', 'ज्यादा', 'स्वावलम्बी' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

छ ३४ - अक बस्नु - अक हुनु ११ - अक उठ्नु - अक

सक्नु १ - अक हिंड्नु - अक फर्कनु - अक लाग्नु ६ - अक

उभिनु - अक अलमलिनु - अक झर्नु - अक खानु - अक

गर्नु ११ - सक लिनु २ - सक छाप्नु - सक हेर्नु १ - सक

चिन्नु - सक किन्नु २ - सक बिर्सनु - सक देख्नु ३ - सक

भन्नु ८ - सक पाउनु १ - सक रोक्नु - सक दिनु ५ - सक

सम्झनु - सक जान्नु - सक माग्नु २ - सक राख्नु १ - सक ढोग्नु १ - सक

क्रियाहरू २९ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'हुनु' र 'गर्नु' ११/११ पटक, 'भन्नु' ८ पटक, 'लाग्नु' ६ पटक, 'दिनु' ५ पटक, 'देख्नु' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

'छ', ४ पटक, 'किन्नु', 'लिनु', 'भाग्नु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सक्नु', 'पाउँनु', 'हेर्नु', 'ढोग्नु' राख्नु १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

क्रियाहरूमा १० ओटा अकर्मक र १९ ओटा सकर्मक छन् । क्रियाहरूको गणना गर्दा मूल क्रियालाई मात्र गणना गरिएको छ । अकरण रूपमा प्रयोग भएका क्रियालाई पनि मूल क्रियामा नै गणना गरिएको छ ।

(च) क्रियाविशेषण

त्यस्तै	त्यही	आज १	पनि ५	पछाडि	अहिले	त्यहाँ
फटाफट	अगाडि	कसरी	यहाँ	अचम्म १	फेरि १	एकछिन

क्रियाविशेषण शब्दहरू १४ छन् । जसमा 'पनि' ५ पटक, 'अचम्म', 'फेरि', 'आज' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

माथि मुनि सम्म नजिक १

नामयोगी शब्दहरू ४ ओटा छन् । त्यसमा 'नजिक' १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र १

संयोजक शब्द 'र 'एउटा मात्र र रहेको छ । यो १ पटक आवृत्ति भएको छ ।

(झ) निपात

नै त अहो ! क्या ए ! १

निपात शब्दहरू ५ ओटा छन् । 'ए !' १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.४.४ सिक्नु पर्ने कुरा (पाठ १५)

प्रस्तुत पाठमा हामीले सिक्नुपर्ने नैतिक कुराहरूको बारेमा जानकारी दिइएको छ । हाम्रा ज्ञानेन्द्रियहरूले आ-आफ्नो ठाउँमा रहेर आफ्नो काम सम्पादन गरेजस्तै हामीले पनि आ-आफ्नो ठाउँबाट असल काम गर्नु (मीठो बोल्नु, शरीरलाई फाइदा हुने कुरा ठीक मात्रामा खानु) पर्ने कुराको जानकारी दिएको छ ।

पाठमा ७ अनुच्छेदहरू रहेका छन् । त्यस अन्तर्गत ५३ पंक्तिहरू छन् भने २०१ ओटा शब्दहरू रहेका छन् । जसमा नाम ६७ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, सर्वनाम १३ ओटा, विशेषण ३६ ओटा, क्रियाविशेषण १५ ओटा, क्रिया ४५ ओटा, नामयोगी १० ओटा, संयोजक ९ ओटा र निपात ५ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

भाइबहीनी १	कान १	इच्छा	वेमाक २	विद्यार्थी	नाक १	प्रार्थना
सीमा २	विद्यालय	जिब्रो १२	दुःख	सडक	विषय	थाहा २
सुख	सट्टा	कुरा १६	छाला १	बेला १	आमा	सफाइ
स्वाद २	खुसी	बा	शारीरिक	ज्ञानेन्द्रिय १	भलाइ	दाजुभाइ
व्यायाम	काम ५	प्रयोग १	सहयोग	बोली ४	विचार २	वचन २
तरवार	मन ५	चीज २	प्राणी	दाँत	काग ६	औषधी
इश्वर	बीच	कोइला ५	रोग	बास	संगत	स्वर ४
स्वास्थ्य	शब्द	बानी	बच्चा	शरीर	नाम	ढुङ्गा
मस्तिष्क	शक्ति	खतरा	आँखा	भावना	घर १	धार
वातावरण	दर्घटना	फाइदा	आवश्यकता			

नाम शब्दहरू जम्मा ६७ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'कुरा' १६ पटक, 'जिब्रो' १२ पटक, 'काग' ६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मन', 'कोइली', 'काम' ५/५ पटक, 'बोली', 'स्वर' ४/४ पटक, 'थाहा', 'स्वाद', 'विचार', 'चीज', 'वचन', 'बेकाम', 'सीमा' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आँखा', 'कान', 'नाक', 'छाला', 'ज्ञानेन्द्रिय', 'प्रयोग', 'वेला', 'घर' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

पाँच

संख्यावाचक शब्द 'पाँच' एउटा मात्र रहेको छ र यो आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

तिमी २१	ती	त्यस २	आफू	यो १	तिमी	कुनै १
आफ्नो ६	यिन १	म	यस २	उनी १	यसो	

सर्वनाम शब्दहरू १३ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'तिमी' २१ पटक, 'आफ्नो' ६ पटक, 'त्यस' र 'यस' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यो', 'यिन', 'कुनै', 'उनी' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

धेरै ३	रुखो	गुलियो	व्यक्त	नेपाली	नमीठो ८	नुनिलो	कडा	शुद्ध
स्वस्थ	सानो १	तीतो १	शान्त	असल २	नरम	विरामी	दुःखित	यस्तो
अरु ६	जस्तो २	प्रत्येक	केही	एउटा १	निको	नराम्रो	नम्र	मीठो
दुइटा १	अर्को	ठूला ७	कमजोर	राम्रो ३	सबै ५	पहिलो	भन्ने	सुरक्षित
आवश्यक १								

विशेषण शब्दहरू जम्मा ३७ ओटा छन् । त्यसमा 'नमीठो' शब्द ८ पटक, 'ठूलो' ७ पटक, 'अरु' ६ पटक, 'सबै' ५ पटक, 'ठूला' ७ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'असल', 'जस्तो' २/२ पटक 'एउटा' 'सानो', 'दुइटा', 'तीतो', 'आवश्यक' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

हुनु २० - अक	चिच्याउनु - अक	रहनु - अक	भौंतारिनु - अक
पर्नु ७ - अक	बन्नु - अक	कराउनु २ - अक	आउनु - अक
बढ्नु - अक	हुर्कनु - अक	जानु १ - अक	सक्नु ७ - अक
लाग्नु - अक	रिसाउनु १ - अक	छुनु - सक	पढ्नु - सक
लेख्नु - सक	सिक्नु ७ - सक	गर्नु २१ - सक	लिनु १ - सक
बताउनु १ - सक	सुन्नु ३ - सक	धपाउनु १ - सक	खोज्नु १ - सक
देख्नु २ - सक	भन्नु २ - सक	हेर्नु २ - सक	हान्नु -सक
सुँघ्नु - सक	पाउँनु २ - सक	खानु ४ - सक	बोल्नु १० - सक
पन्छाउनु - प्रेक्रि	भाग्नु - सक	पु¥याउनु - सक	चिन्नु - सक
फल्नु - सक	नियाल्नु - सक	बुझ्नु - सक	जोगाउनु - सक
कमाउनु- सक	राख्नु - सक	सोच्नु - सक	

जम्मा क्रियाहरू ४५ ओटा रहेका छन् जसमा 'गर्नु' (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) २१ पटक, 'हुनु' २० पटक, 'बोल्नु' १० पटक, 'पर्नु', 'छ', 'सिक्नु', 'सक्नु' ७/७ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'खानु' ४ पटक, 'सुन्नु' ३ पटक, 'बस्नु',

'कराउनु', 'देख्नु' 'पाउँनु' २/२ पटक, 'जानु', 'रिसाउनु', 'बताउनु', 'धपाउनु' 'खोज्नु', 'भन्नु', 'हेर्नु', 'लिनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्तिहीन छन् । प्रेरक क्रिया २ ओटा प्रयोग भएका छन् । सकर्मक क्रिया २८ ओटा र अकर्मक क्रिया १४ ओटा र प्रेरणार्थक क्रिया १ रहेका छन् ।

(च) क्रियाविशेषण

पनि १८ झट्ट यदि टाढै एकदमै जस्तै त्यस्तै मात्र २

बित्तिकै कसै त्यसै ३ पहिल्यै किन १ उत्तिकै वरिपरि १

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा १५ ओटा छन् । 'पनि' १८ पटक, 'त्यसै' ३ पटक, 'मात्र' २ पटक र 'किन', 'वरिपरि' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

सँग १२ बारे भित्र बाहेक २ मध्ये चाहिं प्रति लागि १ नजिक भन्दा १

नामयोगी शब्दहरू १० ओटा छन् । जसमा 'सँग' १२ पटक, 'बाहेक' २ पटक, 'लागि', 'भन्दा' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र १२ तर वा १ त्यसैले १ किनभने भने४ अथवा १ अनि अब

संयोजक शब्दहरू ९ ओटा छन् । जसमा 'र' १२ पटक, 'भने' ४ पटक, 'वा', 'अथवा', 'त्यसैले' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

हो न १ त २ नै १

निपात ४ ओटा छन् । जसमा 'त' २ पटक 'न' र 'नै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने हो आवृत्तिहीन छ ।

३.४.५ नर्सको जीवन (प्रबन्ध पाठ १९)

प्रस्तुत पाठमा अस्पतालमा विरामीको सेवा गर्ने नर्स बन्नलाई कति योग्यता चाहिन्छ ? उनीहरूले के के काम गर्छन् ? कसरी पालो मिलाएर काम गर्छन् ? भन्ने कुराको सामान्य जानकारी दिइएको छ ।

यस पाठमा १० अनुच्छेदहरू रहेका छन् । १० अनुच्छेदमा ४० पङ्क्तिहरू रहेका छन् जसमा शब्दहरू १६८ ओटा रहेका छन् । त्यसमा नाम ५७ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, सर्वनाम १७ ओटा, विशेषण ३३ ओटा, क्रिया ३१ ओटा, क्रियाविशेषण १३ ओटा, नामयोगी ८ ओटा, संयोजक ४ ओटा र निपात ४ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

अस्पताल ५	पालो ६	डाक्टर ४	कम्मरपेटी	कमिज	विहान ४	अवस्था
फिता	धोती	अपरान्ह २	जानकारी	विषय	टोपी १	राती २
शल्यक्रिया	अध्ययन	महिला १	साथी २	बेला	बच्चा	कोट
घर १	मानव	सम्बन्ध	हेरविचार २	साँझ	सेवा	बाल
औषधी १	कुरा	योगदान	सुत्केरी	नर्स १६	तापक्रम	व्यवहार
प्रसूति	रूप	सुई	अनुहार	गृह	पुरुष	फाइदा
तालिम	काम ११	खाल	खुसी	ठाउँ	जीवन	रोग १
तह	उपचार	समय १	संसार	लुगा	विधि	नाम
किसिम-किसिम						

नाम शब्दहरू ५७ ओटा छन् । तिनीहरूमा सबैभन्दा धेरै पटक 'नर्स' १६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'काम' ११ पटक, 'पालो' ६ पटक, 'अस्पताल' ५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'विहान', 'डाक्टर' ४/४ पटक, 'हेरविचार', 'अपरान्ह', 'राती', 'साथी' २/२ पटक, 'टोपी', 'महिला', 'औषधी', 'समय', 'घर', 'रोग' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य ४१ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन ।

(ख) संख्यावाचक

एक

संख्यावाचक शब्द 'एक' एउटा मात्र रहेको छ । यो आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

तिमी १	ती १	आफ्नो	उन	कोही ३	को	यी	त्यो	त्यस
हामी	उनी ६	यो २	तिनी	कुन४	के २	जो	सोही	

सर्वनाम शब्दहरू १७ ओटा रहेका छन् । त्यसमा 'उनी' ६ पटक, 'कुन' ४ पटक, 'कोही', 'के' ३/३ पटक, 'यो' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'तिमी', 'ती' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

सेतो	कस्तो	प्रत्येक	निको	किसिमको	कम	हरेक	हँसिलो
विरामी १०	गाह्रो	ज्यादै	विभिन्न	धेरै २	भन्ने ३	महत्त्वपूर्ण	रातो
यति १	सबै १	खूबै	नीलो	सरल	बढी	होसियार १	कालो
जति	रोगी	ठूलो	सम्बन्धित	अर्को १	सधैं	सजिलो	पहिलो

विशेषण शब्दहरू जम्मा ३२ ओटा छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी 'विरामी' १० पटक आवृत्ति भएको छ । 'भन्ने' ३ पटक, 'धेरै' २ पटक, 'यति', 'अर्को', 'सबै', 'होसियार' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

बुझ्नु - सक	लिनु १ - सक	खानु - सक	जाँच्नु - सक
सघाउनु - सक	सोच्नु - सक	बनाउनु - प्रे.क्रि.	दुख्नु - सक
कराउनु - सक	कन्नु - सक	चिच्याउनु - सक	सक्नु - सक
सुन्नु - सक	लग्नु १ - सक	सिक्नु ३ - सक	चाहनु - सक
पाउनु - सक	बाँध्नु - सक	देख्नु - सक	गर्नु २० - सक
दिनु २ - सक	भन्नु २ - सक	बाँडनु - सक	हुनु २७ - अक
आउनु २ - अक	छ ३ - अक	पुग्नु १ - अक	फर्कनु - अक
पर्नु - अक	सुत्नु - अक	जानु - अक	

क्रिया शब्दहरू जम्मा ३१ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'हुनु' २७ पटक, 'गर्नु' २० पटक, 'छ' र 'सिक्नु' ३/३ पटक, 'आउनु', 'दिनु', 'भन्नु' २/२ पटक, 'पुग्नु', 'लाग्नु', 'लिनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(च) क्रिया विशेषण

पनि ८ साधारणतया कहाँ कसरी २ जसो सबेरै कसै २ निक्कै अचेल भोली कहिलेकाहीं त्यसै चाँडै

क्रिया विशेषण शब्दहरू जम्मा १३ ओटा छन् । त्यसमा 'पनि' ८ पटक, 'कसै', 'कसरी' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य १० ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

माथि पछि पल्ट पिच्छे सम्म भरि १ तर्फ लागि

नामयोगी शब्दहरू ८ ओटा छन् । त्यसमा भरि १ पटक आवृत्ति भएकोछ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र ४ तर भने अब

संयोजक शब्दहरू ४ ओटा छन् । त्यसमा 'र '४ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन ।

(झ) निपात

त २ नै ऐया बाबा ! मरे नि !

निपात शब्दहरू ४ ओटा छन् । त्यसमा 'त' २ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.४.६ सारांश

उपर्युक्त प्रबन्ध विधा अन्तर्गतका पाँचओटा पाठहरूमा जम्मा ७११ ओटा शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमा नाम १३३ ओटा, संख्यावाचक ९ ओटा, संयोजक ७५ ओटा, विशेषण १५० ओटा, क्रिया १८७ ओटा, नामयोगी ३६ ओटा, संयोजक २४ ओटा र निपात २६ ओटा छन् । यसरी क्रिया वर्गमा बढी शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । सबैभन्दा कम शब्दहरू संख्यावाचकमा छन् । अन्य वर्गका शब्दहरूको अनुपातिक क्रम प्रायः मिलेकै देखिन्छ ।

शब्दस्रोतका दृष्टिले हेर्दा तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणात्मक चारै वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । सबभन्दा बढी तद्भव वर्गका शब्दहरू प्रयोग

भएका छन् । त्यसपछि तत्सम स्रोतका र अन्त्यमा आगन्तुक र अनुकरणात्मक स्रोतका शब्दहरू प्रयोग भएका छन् ।

उक्त पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको कठिनाइक्रमलाई हेर्दा पाण्डुलिपी, विशेषज्ञ, सम्पादन, सम्पादक, डिजाइनर, ज्ञानेन्द्रिय शल्यक्रिया, अनादि, कर्तव्यपथ भावना जस्ता शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् । सर्वनाम वर्गमा पनि सामान्य आदरार्थी शब्दहरूको प्रयोगले त्यति कठिन देखिंदैन । विशेषण वर्गका शब्दहरू स्वावलम्बी, अनन्त, समर्पित, अमूल्य शब्दहरू केही कठिन जस्ता देखिए पनि अन्य वर्गका शब्दहरू सामान्य नै रहेका महशुस हुन्छ ।

३.५ अन्य विधाका पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन

यस उपशीर्षकमा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा सङ्कलित अन्य विधाका पाठहरूमा प्रयोग भएका शब्दहरूबारे जानकारी दिइएको छ । यसमा पाँचओटा पाठहरू समेटिएका छन् । त्यसमा दैनिकी (उपत्यकाको भ्रमण), सम्वाद (परीक्षाको तयारी, रिसको औषधी), वादविवाद (पात्रो भन्दा भित्रेपात्रो उपयोगी), चिठी (विरामी विदा स्वीकृतिको निवेदन) जस्ता पाठहरू समेटिएका छन् ।

३.५.१ उपत्यकाको भ्रमण दैनिकी (पाठ - ३)

आफूले गरेका कामको जानकारी आउँदा दिनमा पनि होस् साथै विद्यार्थीहरूमा दिनभरिका घटनाहरूलाई समेटेर लेख्दा लेख्ने र पढ्ने बानीको विकास होस् भन्ने हेतुले तयार पारिएको दैनिकी रहेको छ । यस दैनिकीमा उपत्यकाको भ्रमण गर्दा त्यहाँ भएका ठाउँहरूको वर्णन गरिएको छ । यसरी काठमाण्डौं उपत्यकाको सामान्य जानकारी पनि दिन खोजिएको छ ।

प्रस्तुत पाठमा जम्मा ८ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ११७ पङ्क्तिहरू रहेका छन् । जम्मा शब्दहरू २२६ ओटा छन् । त्यसमा नाम १२४ ओटा, संख्यावाचक २ ओटा, सर्वनाम ३ ओटा, विशेषण ३० ओटा, क्रिया ४२ ओटा, क्रियाविशेषण २३ ओटा, नामयोगी ३१ ओटा, संयोजक ४ ओटा र निपात १ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

ठूला बा ८ दरवार क्षेत्र घण्टा सबारी सहिदगेट ठूली आमा ३

कार्यालय २   साधन   भीमसेनस्तम्भ   काठमाण्डौ ५   पेटी-पेटी   रेडियो १

परिचय   मन्दिर २   उत्तर २   टेलिभिजन   अत्याचार   आदि

कलेज २   संसद   मालसामान   नेपाल ५   क्याम्पस   सचिवालय

दिन ३   ठाउँ ६   रङ्गमञ्च   प्रधानमन्त्री   एकादशी   दूरी   भवन

१   कृषि   दर्शन ३   बस ११   नाटक   जलस्रोत

दर्शक   बिसाउनी ३   प्रदर्शन   मन्त्रालय १   सेचन १   दिवासेवा १

घर   सडक १   किनार १   रात्रि सेवा १   बेला   आवागमन १

पानी २   विहान   नुहाई-धुवाई   पर्यटक १   हिम्मत   सुरु

खाना   पालो   आश्चर्य   साँझ   आराम   दरवार

ढलैढल १   घुईंचो   मूल ढोका   संग्रहालय   बत्ती १   महत्त्व

गोडा १   मंगलवार   काष्ठकला   दुर्दशा   सन्तोष   पूर्णकद

मूर्तिकला   प्रदुषण   मान्छे   सालिक   टेम्पो   भीड १

लाइन   दरबार   स्वायर   नमूना   श्री ५ महेन्द्र   नदी

चित्रकला   भ्रमण   भीमसेन थापा   सरकार   म्युजियम   खम्वा

सिद्धिनरसिंह मल्ल   प्रयास १   रंगशाला १   अलकापुरी   कुरा

फुटबल   कान्तिपुरी   थाहा   प्रतियोगिता १   नगरी   विद्युत प्राधिकरण

उपत्यका   बसाइ   बसपार्क ५   ट्रलीबस   तुवाँलो   जीवनी

मिनिबस १   रात्रीबस   राजदरबार   वस्तु   सिंहदरबार ३   शनिवार

क्रमश   टिकट   घण्टाघर   हनुमान ढोका   निधो   खुसी

पशुपतिनाथ ५   श्री ५ त्रिभुवन   राष्ट्रिय योजना आयोग   राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह

नाम शब्दहरू जम्मा १२४ ओटा छन् । तिनीहरूमा सबभन्दा बढी आवृत्ति भएको शब्द 'बस' हो । यो ११ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'ठूला बा' ८ पटक, 'ठाउँ' ६ पटक, 'नेपाल', 'काठमाण्डौ', 'बसपार्क', 'पशुपतिनाथ' ५/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'ठूली आमा', 'बिसाउनी', 'सङ्ग्रहालय', 'सिंहदरबार', 'दिन', 'दर्शन' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मन्दिर', 'कार्यालय', 'उत्तर', 'पानी', 'कलेज', 'मूर्तिकला' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'रात्रीसेवा', 'दिवासेवा', 'गोडा', 'भवन', 'रेडियो', 'मन्त्रालय', 'सडक', 'आवागमन', 'पर्यटक', 'काष्ठकला', 'सेचन', 'किनार',

'ढलैढल', 'भीड', 'प्रयास', 'रंगशाला', 'बत्ती', 'प्रतियोगिता', 'मिनिबस' शब्दहरू १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक पाँच १

संख्यावाचक शब्दहरू २ ओटा छन् । त्यसमा 'पाँच' श१ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'एक' आवृत्ति भएको छैन ।

(ग) सर्वनाम

म ४ उहाँ १ हामी १९ त्यस २ यही हाम्रो १ यस १ ती जस

सर्वनाम शब्दहरू ९ ओटा छन् । त्यसमा 'हामी' १९ पटक, 'म' ४ पटक, 'त्यस' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यस', 'उहाँ', 'हाम्रो', 'जस' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'यही', 'ती' आवृत्तिहीन छन् ।

(घ) विशेषण

सब १ चिसो दुषित १ खुल्ला १ ठूलो १ विभिन्न ५ प्रत्येक २ बाँकि
लामो अन्तिम यत्रो भव्य १ त्यति पुरानो राम्रो विराजमान
केही ५ प्रसिद्ध ३ स्वच्छ बन्द एउटा दाहीने निर्मल अति
आधा प्रसस्त १ नेपाली जस्तो १ अर्को २ अनेकौं

विशेषण शब्दहरू ३० ओटा छन् । तिनीहरूमा 'केही', 'विभिन्न' ५/५ पटक, 'प्रसिद्ध' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'प्रत्येक', 'अर्को' २/२ पटक, 'सब', 'ठूलो', 'प्रसस्त', 'दूषित', 'खुल्ला', 'भव्य', 'जस्तो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

ओर्लनु २ - अक	हुनु २३ - अक	जानु ६ - अक	छुट्नु ४ - अक
आउनु - अक	पुग्नु १२ - अक	छ ९- अक	चढ्नु ६ - अक
रहनु ९- अक	अटाउनु - अक	लाग्नु ६ - अक	गल्नु - अक
सक्नु १ - अक	निस्कनु - अक	कराउनु - अक	बस्नु - अक
डराउनु - अक	बल्नु - अक	बल्नु - अक	फर्कनु - अक
पर्नु १ - अक	हिँड्नु २ - अक	घुम्नु २ - अक	थाल्नु १ - सक
हेर्नु ९- सक	देख्नु ३ - सक	लिनु १ - सक	चाहनु - सक

छुनु - सक मिस्नु - सक बँचाउनु - प्रेक्रि

क्रियाहरू जम्मा ४२ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'हुनु' (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) २३ पटक आवृत्ति भएको छ । 'गर्नु' १३ पटक, 'पुग्नु' १२ पटक, 'छ', 'रहनु', हेर्नु, ९/९ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'जानु', 'चढ्नु', 'लाग्नु' ६/६ पटक, 'भन्नु' ५ पटक, 'छुट्नु', 'पाउनु' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'देख्नु' ३ पटक, 'ओर्लनु', 'हिंड्नु', 'घुम्नु' २/२ पटक, 'सक्नु', 'पर्नु', 'रोक्नु', 'लिनु', 'राख्नु', 'थाल्नु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य १९ शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । सकर्मक क्रिया १८ ओटा, अकर्मक क्रिया २३ ओटा र प्रेरक क्रिया १ ओटा रहेका छन् ।

(च) क्रिया विशेषण

त्यता	कहाँ १	अगाडि	त्यहाँ ७	निकै ४	बीच-बीच
छर्लङ्ग	त्यसै ४	पनि १३	बल्ल-बल्ल	वरिपरि	यहाँ ३
मात्र २	आजकाल १	झमक्क	पहिले	बेर ४	फतक्क
झलमल्ल	छुट्टै	भोलि १	फनक्क	बिस्तार -बिस्तार	

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा २३ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पनि' १३ पटक, 'त्यहाँ' ७ पटक, 'त्यसै', 'बेर' ४/४ पटक, 'यहाँ' ३ पटक, 'मात्र' २ पटक, 'भोलि', 'कहाँ', 'आजकल' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

भन्दा १	सम्म ३	पट्टि	नजिक	तिर ६	स्थित १	सँग ३
लागि	पछि ७	पल्ट १	भित्र ३	बाहिर	साथ १	

नामयोगी शब्दहरू १३ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पछि' ७ पटक, 'तिर' ६ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सम्म', 'सँग', 'भित्र' ३/३ पटक, 'भन्दा', 'स्थित', 'पल्ट', 'साथ' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र २१ तर ३ भने तैपनि

संयोजक शब्दहरू ४ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'र' २१ पटक, 'तर' ३ पटक, आवृत्ति भएका छन् । 'भने', तैपनि आवृत्तिहीन छन् ।

(झ) **निपात**

अहो !

निपात शब्द एउटा 'अहो !' मात्र छ र आवृत्ति भएको छैन ।

३.५.२ परीक्षाको तयारी (सम्वाद पाठ ५)

प्रथमिक तहका विद्यार्थीहरूमा एक अर्कामा कुराकानी गर्ने बानिको विकास होस् भन्ने हेतुले संवादलाई समावेश गरिएको देखिन्छ । यस पाठमा दुई विद्यार्थीहरूका बीचमा छलफल कुराकानी भएको छ । स्वास्थ्य विषयको परीक्षामा आउने सम्भावित प्रश्नहरूका बारेमा छलफल गरिएको छ ।

यस पाठमा जम्मा २१ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ६३ पङ्क्तिहरू रहेका छन् । त्यसमा नाम ५७ ओटा, संख्यावाचक ३ ओटा, सर्वनाम १७ ओटा, विशेषण २० ओटा, क्रिया २५ ओटा, क्रियाविशेषण ९ ओटा, नामयोगी २ ओटा, संयोजक ६ ओटा र निपात १० ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

विद्यालय दुध ४ नौनी तत्व परीक्षा ६ परिकार सागपात ५ व्यायाम विद्यार्थी खाद्य क्यालसियम आसाम विषय मानवशरीर फलाम मानिस कुरा ७ बुद्ध पोषण हानि प्रश्न १४ विकास भण्डार चिया पाठ २ पदार्थ १ रायो कपी तयारी ३ खनिज चम्सुर जाँडरक्सी आदि २ प्रोटिन पालुङ्गो चीज जाँच भिटामिन १ मेथी सेवन डर १ तरल धनियाँ भवन उत्तर ४ दही व्यक्तिगत शुभकामना प्रयास मही सरसफाइ स्वास्थ्य जवाफ २ खुवा वातावरण शिक्षा ध्यान

नाम शब्दहरू ५७ ओटा छन् । तिनीहरूमा प्रश्न १४ पटक, कुरा, परीक्षा, सागपात, क्रमशः ७/६/५ पटक आवृत्ति भएका छन् । एत्तर दुध, ४/४ पटक तयारी ३ पटा आवृत्ति भएका छन् । विषय, पाठ, आदि, जवाफ २/२ पटक डर, पदार्थ, भिटामिन १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) **संख्यावाचक**

एक दुई तीन

संख्यावाचक शब्दहरू तीनओटा छन् र तिनीहरू आवृत्ति भएका छैनन ।

(ग) **सर्वनाम**

उनी ३ म ८ यसो त्यस कुन ३ के ४ आफ्नो यस कुन तिमी १५ यी तिन जे हाम्रो

सर्वनाम शब्दहरू १४ ओटा छन् । त्यसमा 'तिमी' १५ पटक, 'म' ८ पटक, 'हामी' ५ पटक, 'आफू', 'यो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति चएका छैनन् ।

(घ) **विशेषण**

कस्तो ४ एउटा १ स्वच्छ जन्मै भन्ने २ सजिलो प्रसस्त १ सबै २ प्रति पूर्ण मात्रा १ चिल्लो अरु पूरा धेरै पौष्टिक राम्रो ४ हरियो ठीक अर्को १

विशेषण शब्दहरू २० ओटा छन् । तिनीहरूमा 'कस्तो', 'राम्रो' ४/४ पटक, 'भन्ने', 'सबै' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'एउटा', 'प्रसस्त', 'मात्रा', 'अर्को' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) **क्रिया**

चल्नु - अक	बन्नु १ - अक	छ ५ - अक
रहनु १ - अक	आउनु ३ - अक	जानु - अक
हुनु ११ - अक	लाग्नु - अक	सुत्नु- अक
मिल्नु- अक	खानु ३ - सक	पढ्नु २ - सक
गर्नु १८ - सक	सोध्नु ८ - सक	पर्खिनु - सक
जम्मै - सक	थप्नु - सक	हुनु - सक
दिनु ८ - सक	बताउनु - सक	पाउनु २ - सक
भन्नु - सक	राख्नु - सक	भेट्नु - सक
हेर्नु - सक	लेख्नु - सक	

क्रियाहरू २६ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'गर्नु' (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) १८ पटक आवृत्ति भएको छ । 'हुनु' ११ पटक, 'सोध्नु' ८ पटक, 'छ' ५ पटक, 'खानु', 'आउनु' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'बन्नु', 'रहनु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । सकर्मक क्रिया १६ ओटा र अकर्मक क्रिया १० ओटा रहेका छन् ।

(च) **क्रियाविशेषण**

भोलि ५ पनि १० राम्ररी वरपर जस्तो झन एकदम २ त्यस्तै १

क्रियाविशेषण शब्दहरू ९ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पनि' १० पटक, 'भोलि' ५ पटक, 'एकदम' २ पटक, आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

बारे ३ लागि

नामयोगी शब्दहरू २ ओटा छन् । त्यसमा 'बारे' ३ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'लागि' आवृत्ति भएको छैन ।

(ज) **संयोजक**

र ४ अव ३ तर कि ३ अनि २ बरु

संयोजक शब्दहरू ६ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'र' ४ पटक, 'कि', 'अव' ३/३ पटक र 'अनि' २ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) **निपात**

ए १ आ ! न अँ १ खै २ त १२ ल ६ नि ३ अहो ! है

निपात शब्दहरू १० ओटा छन् । तिनीहरूमा 'त' १२ पटक, 'ल' ६ पटक, 'नि' ३ पटक, 'खै' २ पटक र 'ए', 'अँ' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । (निपातमा विश्मयादिवोधक शब्दलाई पनि समावेश गरिएको छ ।)

३.५.३ रिसको औषधी (संवाद पाठ १२)

प्रस्तुत पाठमा रिस उठ्नु स्वाभाविक हो तर रिस उठ्यो भन्दैमा जथाभावी रिसाउनु, एउटाको रिस अर्कोलाई पोख्नु, नचाहिंदो कुरा गर्नु हुँदैन । रिस मानिसको ठूलो शत्रु हो, दीर्घ रोग हो भन्ने कुरा व्यक्त गरिएको छ । रिसको उपचार गर्न चुप लागेर बस्नुपर्छ, भगवानको नाम जप्नुपर्छ भन्ने कुरा व्यक्त गरिएको छ ।

यस पाठमा जम्मा ४३ ओटा अनुच्छेदहरू छन् र त्यस अन्तर्गत ६५ ओटा पङ्क्तिहरू छन् भने जम्मा शब्दहरू १६३ ओटा छन् । त्यसमा नाम ४४ ओटा, संख्यावाचक १ ओटा, सर्वनाम २० ओटा, क्रिया ३८ ओटा, क्रियाविशेषण १६ ओटा,

विशेषण १९ ओटा, नामयोगी ५ ओटा, संयोजक ७ ओटा र निपात १३ ओटा रहेका छन् ।

(क) नाम

दाइ २ स्वर शरीर भगवान रिस २८ पत्तो मांशपेशी बजार

चुप जीउ काम १ गिलास कुरा ७ डर नाम १ पानी

आमा बाबा १ थाहा ३ शक्ति ऐना दाजु दिदी आमै

त्रास अनुहार भाइ बहीनी उदाहरण रोग २ मन गुरुबा

किताव शत्रु जय गुरुआमा जिल्ला बालपत्रिका पालन मुख

मान्छे प्रकार धन्यवाद साथी चीज औषधी ६ साँच्ची

नाम शब्दहरू जम्मा ४४ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'रिस' २८ पटक, 'औषधी' ६ पटक, 'थाहा' ३ पटक 'दाइ', 'रोग', २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'आमाबाबा', 'भाइबहीनी', 'गुरुआमा', 'मुख', 'साथी', 'काम', 'नाम' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

एक ३

संख्यावाचक शब्द 'एक' मात्र छ । यो ३ पटक आवृत्ति भएको छ ।

(ग) सर्वनाम

के ८ कोही त्यही आफै ६ म १२ तिम्रो १ त्य १ आफ्नो त्यो ३ हाम्रो २ जस कस तिमी १८ उनी जे जोसुकै मेरो हामी आफू २ त्यस्तो

सर्वनाम शब्दहरू २० ओटा छन् । तिमीहरूमा 'तिमी' १८ पटक, 'म' १२ पटक, 'आफैं' ६ पटक, 'त्यो' ३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हाम्रो', 'आफू' २/२ पटक र 'तिम्रो', 'त्यस' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

धेरै १ राम्रो भन्ने कमजोर केही २ त्यति १ अरु २ घरेलु एउटा २ जस्तो सानो चिसो ठूलो ३ कस्तो १ रातो १ अर्को ठीक यस्तो १ लाटी

विशेषण शब्दहरू जम्मा १९ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'ठूलो' ३ पटक आवृत्ति भएको छ । 'केही', 'एउटा', 'अरु' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'धेरै', 'त्यति',

'कस्तो', 'यस्तो', 'रातो' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्यशब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) **क्रिया**

हेर्नु १ - सक	चाहनु - सक	खानु - सक	भन्नु १६ - सक
छोप्नु - सक	हराउनु - सक	बताउनु ५ - सक	पोख्नु ३ - सक
सुन्नु - सक	गर्नु ११ - सक	दिनु - सक	किन्नु १ - सक
पिट्नु - सक	बुझ्नु १ - सक	सुनाउनु - प्रेक्रि	मान्नु - सक
च्यात्नु - सक	थाल्नु - सक	देख्नु १ - सक	बोल्नु - सक
पढ्नु - सक	तान्नु - सक	पाउनु १ - सक	पल्टनु - सक
रुनु - अक	कराउनु - अक	उठ्नु १७ - अक	रहनु २ - अक
लाग्नु १ - अक	सक्नु - अक	झर्कनु - अक	पर्नु २ - अक
बस्नु ३ - अक	काम्नु - अक	हुनु १६ - अक	सुत्नु - अक
छ ३ - अक	रिसाउनु ४ - अक		

क्रियाहरू जम्मा ३८ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'उठ्नु' १७ पटक आवृत्ति भएको छ । 'भन्नु', 'हुनु' १६/१६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'गर्नु' ११ पटक, 'बताउनु' ५ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कराउनु', 'रिसाउनु' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हेर्नु', 'बोल्नु', 'बुझ्नु', 'देख्नु', 'किन्नु', 'पाउनु', 'लाग्नु', 'सक्नु', 'सुन्नु' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । सकर्मक क्रिया २३ ओटा र अकर्मक क्रिया १४ ओटा रहेका छन् भने १ ओटा प्रेरक क्रिया रहेको छ ।

(च) **क्रियाविशेषण**

यता झन १ कसरी मात्र ठसक्क आज १ आदि पर किन २ कहिले ३ अचम्म बेर कहाँ जस्तै १ बल्ल एकदिन

क्रियाविशेषण शब्दहरू १६ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'कहिले' ३ पटक, 'किन' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'झन', 'आज', 'जस्तै' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) **नामयोगी**

सँग १७ भन्दा माथि चाहिं २ पछि

नामयोगी शब्दहरू ५ ओटा छन् । तिनीहरू 'सँग' १७ पटक, 'चाहिं' २ पटक र भन्दा १ पटक आवृत्ति भएका छन् । पछि, माथि आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

अनि २ त्यसैले बरु वा अथाव १ अब भने ४

संयोजक शब्दहरू ७ ओटा छन् । त्यसमा 'भने' ४ पटक, 'अनि' २ पटक, 'अथवा' १ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

ए १	रे ४	नि४	अहो !	क्या	पो २	र	हँ ५
नै ३	अहँ	त १५	न ३	है			

निपात शब्दहरू १३ ओटा छन् त्यसमा 'त' १५ पटक, 'हँ' ५ पटक, 'नि', 'रे' ४/४ पटक, 'नै', 'न' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'पो' २ पटक, 'ए' १ पटक आवृत्ति भएका छन् । बाँकी अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । विस्मयादिवोधक शब्दलाई निपातमा नै राखिएको छ ।

३.५.४ पात्रोभन्दा भित्ते पात्रो उपयोगी (वादविवाद)

प्रथमिक तहका विद्यार्थीहरूमा तार्किक शक्तिको विकास गर्न एक अर्कामा छलफल गर्न कुनै वस्तुको बारेमा राम्रा नराम्रा कुराहरू अरुका सामु आफ्ना मनमा लागेका कुराहरू निर्धक्कताका साथ ब्यक्त गर्न सकुन भन्ने उद्देश्यले राखिएको यस वादविवाद शीर्षक अन्तर्गत हामीले प्रयोग गर्ने विभिन्न प्रकारका पात्रोहरू मध्ये प्राय : गाउँ घरमा बुढापाकाहरूले प्रयोग गर्ने तिथि मिति राम्ररी छुट्याइएको र सम्पूर्ण कुराहरू समेटिएको, जसलाई पात्रो भनिएको छ भने पात्रो र त्यो भन्दा केही भिन्न घर अफिस, आदिका भित्तामा झुन्डाएर राख्ने जसलाई भित्तेपात्रो भनिएको छ त्यस बीचमा वादविवाद गराइएको छ । त्यसमा साधारण घरमा दराजमा राख्ने विषयमा विद्यार्थीहरूले पक्ष विपक्ष दुवै तर्फवाट आफ्ना तर्कहरू पेश गरेका छन् ।

प्रस्तुत पाठमा जम्मा २६ अनुच्छेद, ११० ओटा पङ्क्तिहरू र त्यसमा जम्मा शब्दहरू २६१ ओटा रहेका छन् । त्यसमा नाम ११२ ओटा, संख्यावाचक ४ ओटा, सर्वनाम १६ ओटा, विशेषण ३८ ओटा, क्रिया ३२ ओटा, क्रियाविशेषण २१ ओटा, नामयोगी १३ ओटा, संयोजक १० ओटा र निपात ८ ओटा रहेका छन् ।

(क) **नाम**

उद्घोषक ५	वादविवाद १	कार्यक्रम १	सुरु	वक्ता	मिनेट
समय २	क्रम	पक्ष ५	विपक्ष ४	साथी ८	नाम
घण्टी ६	कक्षा ३	छात्रा १	छात्र १	उल्लेख	श्रीमान ३
सभापतिज्यू ५	गुरुवर्ग ३	समिति	सदस्य ४	पात्रो ३४	भित्तेपात्रो २२
कुरा १२	अनुभव	भित्ते १	वर्ष	महीना २	गते
घण्टा	अक्षर ३	थरी-थरी	चित्र ४	पूर्णिमा	औंसी
एकादशी	दशैं	तिहार	पर्व	विदा २	शनिवार
रङ्ग	बालक	संकेत ३	दिन २	थाहा १	शिवरात्री
रामनवमी	चाड	धन्यवाद ४	मण्डल ३	विषय ४	पूर्ववक्ता ३
मंसीर	वैसाख	झर्को	किताव १	आँखा १	पोस्टर
चित्रकला	पुस्तक	तस्वीर	जमाना	अवैज्ञानिक १	तिथिमिति
साइत २	अन्धविश्वास	सन्देश ५	बैङ्क १	जानकारी १	स्वास्थ्य १
संस्था	शिक्षा	विवाह	ब्रतबन्ध	आदि	पण्डित २
आधार	धारणा	गणित	ग्रहण	चन्द्रग्रहण	बेला
रुद्री	दिशा	साक्षर	प्रतियोगिता	सम्मान	पुरस्कार १
विवरण १	मन्तव्य १	अनुरोध	विजेता	विद्यार्थी	तर्क
पेस	क्षेत्र	माग	मद्धत	आयोजक	सभा विसर्जन
वास्तव	शिवजी				

नाम शब्दहरूमा 'पात्रो' ३४ पटक, 'भित्तेपात्रो' २२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'कुरा' १२ पटक, 'साथी' ८ पटक, 'घण्टी' ६ पटक, 'आवृत्ति' भएका छन् । 'उद्घोषक', 'सभापतिज्यू', 'सन्देश' ५/५ पटक, 'विपक्ष', 'सदस्य', 'चित्र', 'धन्यवाद', 'अवैज्ञानिक', 'विषय' ४/४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सङ्केत', 'कक्षा', 'श्रीमान्', 'गुरुवर्ग', 'अक्षर', 'पाना', 'काम', 'मण्डल', 'पूर्ववक्ता' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'समय', 'विदा', 'दिन', 'साइत', 'पण्डित', 'वादविवाद', 'कार्यक्रम', 'छात्रा', 'छात्र', 'भित्तो', 'बूढाबूढी', 'चस्मा', 'थाहा', 'किताव', 'आँखा', 'जानकारी', 'स्वास्थ्य', 'बेला', 'पुरस्कार', 'वितरण', 'मन्तव्य' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) **संख्यावाचक**

पाँच नौ १ एक २ दश

संख्यावाचक शब्दहरू ४ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'एक' २ पटक, 'नौ' १ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) सर्वनाम

हाम्रो १ के २ जे उस म ८ यस २ त्यो त्यसो हामी १ कुन ४ त्यही
आफ्नो ३ यो २ मेरो ३ जस त्यस्तो

सर्वनाम शब्दहरू १६ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'म' ८ पटक, 'कुन' ४ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'मेरो', 'आफ्नो' ३/३ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'हाम्रो', 'हामी' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(घ) विशेषण

प्रत्येक	आधा	पहिलो	पूरै १	अन्तिम	आदरणीय	निर्णायक
भन्ने ८	बढी ६	उपयोगी ५	प्यारा २	सबै १	एउटै	ठूलो
असम्भव	श्रद्धेय १	कस्तो ३	ठीक	विभिन्न	धेरै	सम्बन्धित १
यति २	प्रष्ट	पूर्ण	गाह्रो	अरु २	जस्तो २	रातो १
टड्कारै	सजिलो	आधारित	थुप्रै	विजयी	दुवै १	सफल
गलत	अर्को १	व्यक्त				

विशेषण शब्दहरू ३८ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'भन्ने' ८ पटक, 'वढी' ६ पटक, 'उपयोगी' ५ पटक, 'निर्णायक' ४ पटक, 'कस्तो' ३ पटक, 'आवृत्ति' भएका छन् । 'आदरणीय', 'प्यारा', 'अरु', 'जस्तो' २/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'पूरै', 'ठूला', 'सबै', 'श्रद्धेय', 'धेरै', 'सम्बन्धित' 'रातो', 'दुवै', 'अर्को' १ /१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) क्रिया

हुनु ५१- अक	लाग्नु ५- अक	छ २१- अक	सक्नु ६- अक	बज्नु ६- अक
पल्टनु ८- अक	बन्नु २- अक	जाग्नु- अक	पर्नु १- अक	पाउनु २- सक
चल्नु- अक	रहनु- अक	हिंड्नु- अक	फर्कनु- अक	बोल्नु ८- सक
गर्नु १६- सक	हेर्नु ४- सक	देख्नु १०- सक	चिन्नु २- सक	दिनु ४- सक
भन्नु १० - सक	बुझ्नु - सक	निकाल्नु २- सक	लिनु - सक	चाहनु - सक
जान्नु - सक	मिल्नु - सक	खोज्नु-सक	पढ्नु-सक	लेख्नु-सक
मान्नु-सक	भुण्ड्याउनु - प्रेक्रि			

क्रियाहरू ३२ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'हुनु', ५१ पटक (विभिन्न तरिकाले रूपायन भएर) आवृत्ति भएका छन् भने, 'छ' २१ पटक (रूपायन भएर), 'गर्नु' १६ पटक, 'भन्नु', 'पढ्नु' १०/१० पटक, 'बोल्नु', 'पल्टनु', ८/८ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'सक्नु', 'बज्नु' ६/६ पटक, 'लाग्नु' ५ पटक, 'बन्नु', 'चिन्नु', 'खोज्नु', 'निकाल्नु '२/२ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । क्रियाहरूमा १४ ओटा सर्कमक र १७ ओटा अकर्मक र १ ओटा प्रेरक क्रियाहरू रहेका छन् ।

(च) क्रिया विशेषण

अब ४ सर्बप्रथम आज ४ झन्झट १ एकैचोटी पनि १४ त्यसै ३ फेरि २ अचम्म जतिसुकै जस्तै कहाँ कसरी ठयाक्कै झन एकदमै यहीं उत्तिकै भर्खर १ मात्र४ बेर

क्रियाविशेषण शब्दहरू २१ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पनि' १४ पटक, 'अव', 'आज', 'मात्र' ४/४ पटक, 'त्यसै', 'फेरि' ३/३ पटक, 'झञ्झट', 'भर्खर' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(छ) नामयोगी

पछि १ पल्ट भन्दा १० साथ सँग ३ लागि ८ सम्बन्धी २ समेत १ तिर चाहिँ तर्फ

नामयोगी शब्दहरू ११ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'भन्दा' १० पटक, 'लागि' ८ पटक, 'सँग' ३ पटक, 'सम्बन्धी' २ पटक आवृत्ति भएका छन् । 'पछि', 'समेत' १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) संयोजक

र ८, या १ तथा ३ एवं २ भने ४ त्यसैले ५ वा अर्थात नत्र किनभने

संयोजक शब्दहरु १० वटा छन् । तिनीहरुमा 'र' ८ पटक, 'त्यसैले', ५ पटक, 'भने' ४ पटक, 'तथा' ३ पटक, 'एवं २ पटक, 'या' १ पटक, आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(झ) निपात

नै १७ त १६ नि४ र१ कि रे हुँ

निपात शब्दहरू ७ ओटा छन् । त्यसमा 'नै' १७ पटक, 'त' १६ पटक, 'नि' ४ पटक, 'र' १ पटक, आवृत्ति भएका छन् भने कि, रे, हुँ आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.५.५ विरामी विदा स्वीकृतिको निवेदन

प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूलाई चिठी सम्वन्धी ज्ञान गराउँने उद्देश्यले आफ्नो पाठयपुस्तकमा समेटिएको यस पाठमा विद्यार्थीले आफ्नो विद्यालयमा विरामी भएका कारण उपस्थित हुन नसकी विदा मिलाइ दिनु हुन अनुरोध गरी लेखिएको निवेदन प्रस्तुत छ ।

यस पाठमा २ अनुच्छेद छन । त्यस अन्तर्गत छ ओटा पङक्ति छन् भने ४२ शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमा नाम १८ ओटा, संख्यावाचक ४ ओटा, सर्वनाम २ ओटा, विशेषण ५ ओटा, क्रिया ७ ओटा, क्रियाविशेषण २ ओटा, नामयोगी २ ओटा, संयोजक २ ओटा र निपात उल्लेख भएको छैन ।

(क) नाम

श्रीमान प्रधानाध्यापक ज्यू विषय विदा १ महोदय गत हप्ता टाइफाइड ज्वरो जानकारी दिन उपचार डाक्टर आराम अनुरोध छात्र कक्षा भनाइ

नाम शब्दहरू १८ ओटा छन् । तिनीहरूमा विदा १ पटक आवृत्ति भएको छ भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ख) संख्यावाचक

पाँच १ पन्ध्र बीस नौ

संख्यावाचक शब्दहरू ४ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'पाँच' १ पटक आवृत्ति भएको छ । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ग) सर्वनाम

म ५ मेरो

सर्वनाम शब्दहरू जम्मा २ ओटा छन् । त्यसमा 'म' ५ पटक आवृत्ति भएको छ भने मेरो आवृत्ति भएको छैनन् ।

(घ) विशेषण

ठीक विरामी विनम्र आज्ञाकारी स्वीकृत १

विशेषण शब्दहरू जम्मा ५ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा 'स्वीकृत' १ पटक आवृत्ति भएको छ । अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ङ) **क्रिया**

गर्नु ५ - सक   हेर्नु - सक   भन्नु - सक   सक्नु - अक

हुनु - अक   आउन १ - अक   छ ३ - अक

क्रिया शब्दहरू ७ ओटा छन् । तिनीहरूमा 'गर्नु' ५ पटक, 'छ' ३ पटक, 'आउन्' १ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य क्रियाहरू आवृत्ति भएका छैनन् । ३ ओटा सकर्मक र ४ ओटा अकर्मक क्रियाहरू रहेका छन् ।

(च) **क्रियाविशेषण**

पनि १ अझै २

क्रियाविशेषण शब्दहरू दुइ ओटा छन् । त्यसमा 'अझै' २ पटक र 'पनि' १ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

(छ) **नामयोगी**

बारे   अनुसार

नामयोगी शब्दहरू २ ओटा छन् । तिनीहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

(ज) **संयोजक**

त्यसैले   त्यसकारण

संयोजक शब्दहरू २ ओटा छन् । ती शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

३.५.६ सारांश

उपर्युक्त अन्य विधा अन्तर्गत पाँच पाठहरू रहेका छन् जसमा शब्दसंख्या ८८१ रहेको छ त्यसमा शब्दवगृको दृष्टिले नाम वर्गमा ३५४ छ । त्यसमा शब्द वर्गका दृष्टिले नाम वर्गमा ३५४ ओटा, संख्यावाचकमा, १४ ओटा सर्वनाममा ६४ ओटा, विशेषणमा ११२ ओटा, क्रियामा १४४ओटा, क्रियाविशेषणमा ७१ ओटा, नामयोगीमा ५३ ओटा, संयोजकमा २९ ओटा निपातमा ४० ओटा शब्दहरू रहेका छन् । सबभन्दा बढी शब्द नाम वर्गमा रहेका छन् भने सबभन्दा कम शब्द संख्यावाचकमा रहेका छन् ।

शब्द स्रोतका दृष्टिले तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणत्मक गरी चारै स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमा सबभन्दा बढी तद्भव स्रोतका शब्दहरू रहेका

छन् र सबभन्दा कम अनुकरणात्मक शब्दहरू रहेका छन् । स्रोतका आधारमा शब्दहरूको विभाजन अध्याय चारमा गरिएको छ ।

शब्दहरूको कठिनाइ क्रमलाई हेर्दा नाम शब्दहरूमा अत्याधुनिक, सेचन, आवागमन, हिम्मत, सचिवालय, उद्घोषक, अवैज्ञानिक, अन्धविश्वास, विसर्जन, रुद्र जस्ता शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् भने अन्य शब्दहरू सामान्य नै देखिन्छन् ।

अध्याय : चार

समग्र पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको स्थिति

यस अध्यायमा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त समग्र शब्दहरूलाई शब्दवर्गका आधारमा नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात वर्गमा विभाजन गरी तिनीहरूको संख्या, प्रतिशत र आवृत्ति समेत देखाइएको छ । त्यसै गरी पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त समग्र शब्दहरूलाई तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणात्मक स्रोतमा छुट्याई तिनीहरूको संख्या र प्रतिशत समेत दिइएको छ । त्यसपछि पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई सरल र जटिलताका दृष्टिले कस्ता शब्दहरू प्रयोग भएका छन् भन्ने कुराको पनि सामान्य जानकारी दिइएको छ ।

४.१ शब्दस्रोतका दृष्टिले शब्दहरूको स्थिति

शब्दस्रोतका दृष्टिले कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणात्मक गरी चार वर्गमा छुट्याइएको छ । शब्दहरूको स्रोतका आधारमा शब्दहरूको विभाजन निम्नानुसार तालिका १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १ : शब्दस्रोतका आधारमा शब्दहरूको विभाजन

क्र.स.	शब्द स्रोत	शब्द संख्या	प्रतिशत
१	तत्सम	५९५	३५.४८
२	तद्भव	८९८	५३.५५
३	आगन्तुक	१५८	९.४२
४	अनुकरणात्मक	२६	१.५५
	जम्मा	१६७७	१००.००

माथिको तालिका अनुसार जम्मा शब्दहरू १६७७ ओटा छन् । तिनीहरूमा तत्सम शब्द जम्मा ५९५ ओटा छन् । यो संख्या जम्मा शब्द संख्याको ३५.४८ प्रतिशत रहेको छ । तद्भव शब्द जम्मा ८९८ ओटा छन् । यो संख्या सम्पूर्ण शब्द संख्याको ५३.५५ प्रतिशत हो । आगन्तुक शब्द १५८ ओटा अर्थात ९.४२ प्रतिशत

रहेका छन् । त्यसपछि अनुकरणात्मक शब्द २६ ओटा छन् । यी शब्द जम्मा शब्द संख्याको १.५५ प्रतिशत रहेको छ ।

शब्दहरूको उक्त स्थितिलाई हेर्दा सबभन्दा बढी तद्भव शब्दहरू छन् । भाषा पाठ्यपुस्तकमा तत्सम शब्दहरू भन्दा तद्भव शब्दहरू बढी हुनु उचित मानिन्छ तर तत्सम शब्दहरू पनि ३५.४८ प्रतिशत रहनुबाट ज्यादै थोरै भएको चाहिं मान्न सकिन्न । तत्सम शब्दहरूमा केही कठिन शब्दहरू पनि प्रयोग भएका छन् । जस्तै भिक्षु, भूप, विलास, समीर, दीपक, स्नातक, प्रणाम, कुकर्म, दर्शक, पर्यटक, स्वर्ग, पाण्डुलिपी, सम्पादन, मण्डल, वैकुण्ठधाम, स्वागत, सुखैश्वर्य, विपज्जाल, विसर्जन, प्रसुती, शिष्य, लालच, लोकोपकारी, सत्यवादी, दृढ सङ्कल्पित, मरणोपरान्त, श्रद्धेय, महामूर्ख आदि । अन्य वर्गका शब्दहरूमा सामान्य अर्थात सरल नै रहेका छन् ।

४.२ शब्दवर्गका दृष्टिले शब्दहरूको स्थिति

शब्दवर्गका दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई नाम, संख्यावाचक, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात वर्गमा छुट्याइएको छ । उक्त शब्दहरू समग्रमा के कति छन् तिनीहरूको स्थिति बारे तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २ : शब्दवर्गका आधारमा शब्दहरूको विभाजन

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्द संख्या	प्रतिशत	क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्द संख्या	प्रतिशत
१	नाम	८८०	५२.४८	६	क्रियाविशेषण	१२०	७.१६
२	संख्यावाचक	१८	१.०७	७	नामयोगी	३६	२.१५
३	सर्वनाम	५१	३.०४	८	संयोजक	२१	१.२५
४	विशेषण	२६८	१५.९८	९	निपात	३६	२.१५
५	क्रिया	२४५	१४.६२		जम्मा	१६७७	१००.००

माथिको तालिका अनुसार शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा जम्मा शब्द संख्या १६७७ ओटा रहेका छन् । तिनीहरूमा सबभन्दा बढी नाम शब्दहरू ८८०ओटा रहेका छन् । तिनीहरू सम्पूर्ण शब्द संख्याको ५२.४८% हुन्छन् । त्यसपछि दोस्रो स्थानमा विशेषण वर्गका शब्दहरू २६८ ओटा रहेका छन् जुन सम्पूर्ण शब्द संख्याको १५.९८% रहेका छन् । त्यसपछि तेस्रो स्थानमा क्रिया वर्गका शब्दहरू २४५ ओटा रहेका छन् ।

तिनीहरू सम्पूर्ण शब्द संख्याको १४.६२% रहेका छन् । चौथो स्थानमा क्रियाविशेषण शब्दहरू १२० ओटा रहेका छन् । यो सख्या सम्पूर्ण शब्द संख्याको ७.१६% हुन आउँछ । पाचौं स्थानमा सर्वनाम शब्दहरू ५१ ओटा रहेका छन् जुन ३.०४% हुन्छ । छैटौं स्थानमा नामयोगी शब्दहरू ३६ ओटा रहेका छन् जुन २.१५% र निपात वर्गका शब्दहरू ३६ ओटा यी पनि २.१५% रहेका छन् । सातौं स्थानमा संयोजक शब्दहरु २१ ओटा अर्थात १.२५% र आठौं स्थानमा संख्यावाचक शब्दहरू १८ ओटा अर्थात १.०७% रहेका छन् । यसरी हेर्दा सबभन्दा बढी नाम शब्दहरू र सबभन्दा कम संख्यावाचक शब्दहरू रहेका छन् ।

४.२.१ नाम वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त नाम शब्दहरू जम्मा ८८० ओटा रहेका छन् । नाम शब्दहरूको आवृत्ति विवरण तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३ : नाम शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अक्षर	८	तत्सम	२	अगुवाइ		तद्भव
३	अठोट		तद्भव	४	अत्याचार		तत्सम
५	अध्ययन	१	तत्सम	६	अनादि	१	तत्सम
७	अनार	६	आगन्तुक	८	अनिश्चित		तत्सम
९	अनुभव		तत्सम	१०	अनुरोध		तत्सम
११	अनुहार		तत्सम	१२	अन्त		तत्सम
१३	अन्धविश्वास		तत्सम	१४	अपरान्ह	२	तत्सम
१५	अभियान		तत्सम	१६	अमृत		तत्सम
१७	अरनिको		तत्सम	१८	अर्ती		तत्सम
१९	अर्थ		तत्सम	२०	अपूर्ण		तत्सम
२१	अलकापुरी		तत्सम	२२	अवस्था		तत्सम

२३	अवार्ड		आगन्तुक	२४	अविद्या		तत्सम
२५	अवैज्ञानिक	३	तत्सम	२६	असफलता		तत्सम
२७	असर्फी	१	आगन्तुक	२८	असारे		तद्भव
२९	असोज		तद्भव	३०	अस्पताल	५	आगन्तुक
३१	आँखा	७	तद्भव	३२	आँगन	३	तद्भव
३३	आँसु		तद्भव	३४	आइमाई	९	तद्भव
३५	आकांक्षा		तत्सम	३६	आकास	१	तत्सम
३७	आग्रह		तत्सम	३८	आज्ञा	१	तत्सम
३९	आदि	४	तत्सम	४०	आधार		तत्सम
४१	आनन्द	१	तत्सम	४२	आफन्त		तद्भव
४३	आमा	१	तद्भव	४४	आमा-बाबा	१	तद्भव
४५	आमै		तद्भव	४६	आयोजक		तत्सम
४७	आराम		तत्सम	४८	आरोहण	२	तत्सम
४९	आलु		तद्भव	५०	आवतजावत		तद्भव
५१	आवश्यकता		तत्सम	५२	आवागमन	१	तत्सम
५३	आवाज		आगन्तुक	५४	आश्चर्य		तत्सम
५५	इच्छा	२	तत्सम	५६	इतिहास		तत्सम
५७	इन्द्रेणी		तद्भव	५८	इरेजर		आगन्तुक
५९	इलम		आगन्तुक	६०	इन्द्रराज्य प्रज्ञा		तत्सम
६१	ईश्वर		तत्सम	६२	उकाली		तद्भव
६३	उकालो	१	तद्भव	६४	उजार		तद्भव
६५	उत्सुकता	१	तत्सम	६६	उत्तर	१४	तत्सम
६७	उदाहरण		तत्सम	६८	उद्घोषण		तत्सम
६९	उद्देश्य	२	तत्सम	७०	उपचार	१	तत्सम
७१	उपत्यका		तत्सम	७२	उपदेश	१	तत्सम
७३	उपद्रो		तद्भव	७४	ऋतु		तत्सम
७५	एकादशी		तत्सम	७६	ऐना		आगन्तुक

७७	ओठ		तद्भव	७८	ओराली		तद्भव
७९	ओरालो		तद्भव	८०	औंठी	४	तद्भव
८१	औषधी	१०	तत्सम	८२	औंसी		तद्भव
८३	कण		तत्सम	८४	कथा		तत्सम
८५	कपाल		तद्भव	८६	कफी		आगन्तुक
८७	कमिज		आगन्तुक	८८	कम्प्यूटर	२	आगन्तुक
८९	कर्तव्यपथ		तत्सम	९०	कर्म		तत्सम
९१	कलाकौशल		तत्सम	९२	कलेज	२	आगन्तुक
९३	कष्ट		तत्सम	९४	कक्षा	२४	तत्सम
९५	काँध		तद्भव	९६	काखी		तद्भव
९७	काग	६	तद्भव	९८	कागज	२	आगन्तुक
९९	काठमाण्डौ	५	तद्भव	१००	कान	१	तद्भव
१०१	कान्तिपुर		तत्सम	१०२	कापी		तद्भव
१०३	काम	४६	तद्भव	१०४	कारण	३	तत्सम
१०५	कार्तिक		तत्सम	१०६	कार्य	१	तत्सम
१०७	कार्यक्रम	१	तत्सम	१०८	कार्यालय	५	तत्सम
१०९	काल		तत्सम	११०	काष्ठकला	१	तत्सम
१११	किताव	१९	आगन्तुक	११२	किनार	१	आगन्तुक
११३	किसान		तद्भव	११४	किसिमकिसिम		आगन्तुक
११५	किस्ती	१	आगन्तुक	११६	किला		तद्भव
११७	कीर्तन		तत्सम	११८	कुकर्म		तत्सम
११९	कुकुर	१८	तद्भव	१२०	कुखुरा	५	तद्भव
१२१	कुटी		तत्सम	१२२	कुञ्ज		तत्सम
१२३	कुरा	६६	तद्भव	१२४	कुलो	१	तद्भव
१२५	कुविचार	१	तत्सम	१२६	कृपा		तत्सम
१२७	कृषक		तत्सम	१२८	कृषि		तत्सम

१२९	केटो	६	तद्भव	१३०	कोइली	५	तद्भव
१३१	कोट		आगन्तुक	१३२	कोठा	२	तद्भव
१३३	कोदाली		तद्भव	१३४	कोश		तत्सम
१३५	कोशिस	१	आगन्तुक	१३६	क्याम्पस		आगन्तुक
१३७	क्याल्सियम		आगन्तुक	१३८	क्रम		तत्सम
१३९	क्रमिक		तत्सम	१४०	क्षमा		तत्सम
१४१	क्षेत्र	१	तत्सम	१४२	खतरा		आगन्तुक
१४३	खनिज		तत्सम	१४४	खम्वा		तद्भव
१४५	खाद्य		तत्सम	१४६	खाना		तद्भव
१४७	खानी		तद्भव	१४८	खाल		तद्भव
१४९	खुट्टा	५	तद्भव	१५०	खुल्दुली		तद्भव
१५१	खुवा		तद्भव	१५२	खुसी	१	आगन्तुक
१५३	खेत	४	तद्भव	१५४	खेल		तत्सम
१५५	खोजी	१	तद्भव	१५६	खोजिनिती		तद्भव
१५७	खोले		तद्भव	१५८	खोलो		तद्भव
१५९	गट्टा		तद्भव	१६०	गडगडाई		तद्भव
१६१	गणित		तत्सम	१६२	गत		तत्सम
१६३	गति		तत्सम	१६४	गते	३	तत्सम
१६५	गफ		तद्भव	१६६	गर्मी		आगन्तुक
१६७	गाता		आगन्तुक	१६८	गाँसबास		तद्भव
१६९	गाउँ	१	तद्भव	१७०	गायक	३	तत्सम
१७१	गाला		तद्भव	१७२	गाली	८	तद्भव
१७३	गिलास		आगन्तुक	१७४	गीत	६	तत्सम
१७५	गुरु	१०	तत्सम	१७६	गुरुआमा	१	तत्सम
१७७	गुरुबा		तत्सम	१७८	गुरुवर्ग	३	तत्सम
१७९	गोडा	२	तद्भव	१८०	गृह		तत्सम

१८१	गोरु	१	तद्भव	१८२	गो.द.वा.		तत्सम
१८३	गो.प.		तत्सम	१८४	गौतमबुद्ध	७	तत्सम
१८५	गौरव		तत्सम	१८६	ग्रहण		तत्सम
१८७	घडी	२	तद्भव	१८८	घण्टा		तत्सम
१८९	घण्टाघर		तत्सम	१९०	घण्टी		तद्भव
१९१	घर	६	तद्भव	१९२	घरवार		तद्भव
१९३	घाँस		तद्भव	१९४	घाऊ	१	तद्भव
१९५	घाम	१	तद्भव	१९६	घामछायाँ		तद्भव
१९७	घामपानी		तद्भव	१९८	घुइँचो		तद्भव
१९९	घैंटो	६	तद्भव	२००	घोडा	५	तद्भव
२०१	चढाई		तद्भव	२०२	चन्द्र		तत्सम
२०३	चन्द्रग्रहण		तत्सम	२०४	चम्सुर		तद्भव
२०५	चरण		तत्सम	२०६	चर्चा		तत्सम
२०७	चलन		तत्सम	२०८	चस्मा	१	आगन्तुक
२०९	चाड		तद्भव	२१०	चाल		तद्भव
२११	चित्त	३	आगन्तुक	२१२	चित्र	४	तद्भव
२१३	चित्रकला		तत्सम	२१४	चित्रकार	२	तत्सम
२१५	चिनो		तद्भव	२१६	चिन्ता		तत्सम
२१७	चिम	२	आगन्तुक	२१८	चिया		आगन्तुक
२१९	चीज	२	आगन्तुक	२२०	चीन		आगन्तुक
२२१	चुच्चो	७	तद्भव	२२२	चुनौती		आगन्तुक
२२३	चुप		तद्भव	२२४	चेला		तद्भव
२२५	चौतारी		तद्भव	२२६	चौंरी		तद्भव
२२७	छलफल	२	आगन्तुक	२२८	छहारी		तद्भव
२२९	छायाँ		तद्भव	२३०	छाती		तद्भव
२३१	छात्र		तत्सम	२३२	छात्रा	१	तत्सम

२३३	छाना		तद्भव	२३४	छाप	२	तद्भव
२३५	छाप्रो		तद्भव	२३६	छामछामछुमछुम		तद्भव
२३७	छाला	१	तद्भव	२३८	छुपु	१	अनुकरणात्मक
२३९	छेउ		तद्भव	२४०	छोराछोरी		तद्भव
२४१	छोरी	१	तद्भव	२४२	छोरो	३	तद्भव
२४३	जगत		तत्सम	२४४	जगदम्बा		तत्सम
२४५	जंगल		तत्सम	२४६	जन्म	२	तत्सम
२४७	जनता		तत्सम	२४८	जनावर		आगन्तुक
२४९	जमाना		आगन्तुक	२५०	जय	१	तत्सम
२५१	जलस्रोत		तत्सम	२५२	जवाफ	७	आगन्तुक
२५३	जहान		आगन्तुक	२५४	जाँच		तद्भव
२५५	जाँडरक्सी		तद्भव	२५६	जाडो		तद्भव
२५७	जानकारी	१	तद्भव	२५८	जादु		आगन्तुक
२५९	जिज्ञासा	१	तत्सम	२६०	जिन्दगी	३	तद्भव
२६१	जिल्ला		तद्भव	२६२	जिब्रो	१२	तद्भव
२६३	जिउ		तद्भव	२६४	जीव	१	तत्सम
२६५	जीवन	२	तत्सम	२६६	जीवनी		तत्सम
२६७	जुत्ता		तद्भव	२६८	जुवा		तद्भव
२६९	जुनी		तद्भव	२७०	जून	१	तद्भव
२७१	जोखिम		तद्भव	२७२	जोगी		तद्भव
२७३	ज्वरो		तद्भव	२७४	ज्यान		तद्भव
२७५	ज्योति	२	तत्सम	२७६	ज्ञान		तत्सम
२७७	ज्ञानेन्द्रिय		तत्सम	२७८	झगडा	१	तद्भव
२७९	झण्डा		तद्भव	२८०	झर्को		तद्भव
२८१	झमेला		तद्भव	२८२	झुल्को		अनुकरणात्मक
२८३	झोपडी		तद्भव	२८४	टाउको	२	तद्भव

२८५	टाइप	१	तद्भव	२८६	टाइफाइड		आगन्तुक
२८७	टाकुरा	३	तद्भव	२८८	टिकट		आगन्तुक
२८९	टुक्रा		तद्भव	२९०	टुङ्गो		तद्भव
२९१	टुप्पो		तद्भव	२९२	टेम्पो		आगन्तुक
२९३	टेलिभिजन		आगन्तुक	२९४	टोपी	१	तद्भव
२९५	ट्रलिबस		आगन्तुक	२९६	ठाउँ	११	तद्भव
२९७	ठुँगाइ		तद्भव	२९८	ठूलाबा	८	तद्भव
२९९	ठूलीआमा	३	तद्भव	३००	ठेस		तद्भव
३०१	डर	१	तद्भव	३०२	डाक्टर	४	आगन्तुक
३०३	डाह		तद्भव	३०४	डिजाइन	१	आगन्तुक
३०५	डेरा		तद्भव	३०६	ढलैढल	१	तद्भव
३०७	ढुङ्गा		तद्भव	३०८	ढोका		तद्भव
३०९	तँछाडमछाड		तद्भव	३१०	तट		तत्सम
३११	तत्व		तत्सम	३१२	तयारी	३	आगन्तुक
३१३	तरङ्ग		तत्सम	३१४	तरवार		तत्सम
३१५	तरल		तत्सम	३१६	तरिका	४	आगन्तुक
३१७	तर्क		तत्सम	३१८	तल		तद्भव
३१९	तला		तद्भव	३२०	तल्कुरे		तद्भव
३२१	तस्वीर		आगन्तुक	३२२	तह		आगन्तुक
३२३	तापक्रम		तत्सम	३२४	तारतम्य		तत्सम
३२५	तालिम		आगन्तुक	३२६	तिथि		तत्सम
३२७	तिर्खा		तद्भव	३२८	तिहार		तद्भव
३२९	तुँवालो		तद्भव	३३०	तृप्त	२	तत्सम
३३१	तेल		तद्भव	३३२	थचक्क		तद्भव
३३३	थरीथरी		तद्भव	३३४	थलो		तद्भव
३३५	थाहा		तद्भव	३३६	थोक		तद्भव

३३७	थोपा		तद्भव	३३८	दया		तत्सम
३३९	दरवार स्क्वायर		आगन्तुक	३४०	दर्शक		तत्सम
३४१	दर्शन	३	तत्सम	३४२	दशैं		तद्भव
३४३	दही		तद्भव	३४४	दाँत		तद्भव
३४५	दाइ	२	तद्भव	३४६	दाउरा	७	तद्भव
३४७	दाजुदिदी		तद्भव	३४८	दाजुभाइ		तद्भव
३४९	दाना	८	तद्भव	३५०	दास		तत्सम
३५१	दिउँसो		तद्भव	३५२	दिक्क		आगन्तुक
३५३	दिदी	१	तद्भव	३५४	दिन		तत्सम
३५५	दिनचर्या		तत्सम	३५६	दिवासेवा		तत्सम
३५७	दिशा		तत्सम	३५८	दीप		तत्सम
३५९	दीर्घ		तत्सम	३६०	दुःख		तत्सम
३६१	दुर्घटना		तत्सम	३६२	दुर्दशा		तत्सम
३६३	दूध	४	तद्भव	३६४	दूरी		तत्सम
३६५	दृष्टि		तत्सम	३६६	दृष्टिकोण		तत्सम
३६७	दृश्य		तत्सम	३६८	देउराली		तद्भव
३६९	देवी		तत्सम	३७०	देवर्षि		तत्सम
३७१	देश	३	तत्सम	३७२	दैलो	२	तद्भव
३७३	धक्का		तत्सम	३७४	धनिया		तद्भव
३७५	धन्यवाद	४	तत्सम	३७६	धम्की		तत्सम
३७७	धरहरा		तद्भव	३७८	धर्ती		तत्सम
३७९	धर्म		तत्सम	३८०	धान	१	तद्भव
३८१	धाम		तत्सम	३८२	धार		तत्सम
३८३	धारणा		तत्सम	३८४	धुलैधुलो		तद्भव
३८५	धैर्य		तत्सम	३८६	धोती		तद्भव
३८७	ध्यान		तत्सम	३८८	नगरी		तत्सम

३८९	नदी	२	तत्सम	३९०	नमस्कार		तत्सम
३९१	नमुना		आगन्तुक	३९२	नर्स	१६	तद्भव
३९३	नाउँ		तद्भव	३९४	नाक	१	तद्भव
३९५	नाच		तद्भव	३९६	नाटक		तद्भव
३९७	नाता		तत्सम	३९८	नाप	३	तद्भव
३९९	नाम	११	तत्सम	४००	नारद		तत्सम
४०१	नारायण	३	तत्सम	४०२	नाला		तद्भव
४०३	नास		तद्भव	४०४	निधार		तद्भव
४०५	निधो		तद्भव	४०६	नीद		तद्भव
४०७	नुहाइ		तद्भव	४०८	नेपाल	१०	तत्सम
४०९	नेपाल बैंङ्क लिमिटेड		तत्सम	४१०	नौनी		तद्भव
४११	पक्ष	५	तत्सम	४१२	पखेटा		तद्भव
४१३	पंखा		तद्भव	४१४	पछ्यौरी		तद्भव
४१५	पटुकी		तद्भव	४१६	पण्डित	२	तत्सम
४१७	पत्तो	१	तद्भव	४१८	पत्थर		तत्सम
४१९	पत्नी		तत्सम	४२०	पत्रिका		तत्सम
४२१	पदार्थ	१	तत्सम	४२२	परिकार		तत्सम
४२३	परिचय		तत्सम	४२४	परिवर्तन		तत्सम
४२५	परिवार		तत्सम	४२६	परिश्रम		तत्सम
४२७	परी		तत्सम	४२८	परीक्षा		तत्सम
४२९	पर्दा		आगन्तुक	४३०	पर्यटक		तत्सम
४३१	पर्व		तत्सम	४३२	पर्वत		तत्सम
४३३	पर्वतराज		तत्सम	४३४	पर्वतारोहण		तत्सम
४३५	पशुपतिनाथ		तत्सम	४३६	पश्चताप		तत्सम
४३७	पश्चिम		तत्सम	४३८	पसल		तद्भव
४३९	पसिना		तद्भव	४४०	पहरा		तद्भव

४४१	पहाड	३	तद्भव	४४२	पहिरो		तद्भव
४४३	पाइला	४	तद्भव	४४४	पाउ		तद्भव
४४५	पाखा	१	तद्भव	४४६	पाखापखेरा		तद्भव
४४७	पाटी	२	तद्भव	४४८	पाठ	३	तत्सम
४४९	पाण्डुलिपी	३	तत्सम	४५०	पात		तद्भव
४५१	पात्रो	३५	तद्भव	४५२	पाना	३	तद्भव
४५३	पानी	६	तद्भव	४५४	पार		तद्भव
४५५	पालन		तत्सम	४५६	पालिस	१	आगन्तुक
४५७	पालुङ्गो		तद्भव	४५८	पालो	६	तद्भव
४५९	पाहुना	५	तद्भव	४६०	पिठ्यूँ		तद्भव
४६१	पिठो		तत्सम	४६२	पिता		तत्सम
४६३	पीपल	१	तद्भव	४६४	पीयूष		तत्सम
४६५	पुछार		तद्भव	४६६	पुण्यभूमि		तत्सम
४६७	पुरस्कार	४	तत्सम	४६८	पुरुष		तत्सम
४६९	पुस्तक		तत्सम	४७०	पूर्णकद		तत्सम
४७१	पूर्णिमा		तत्सम	४७२	पूर्ति		तत्सम
४७३	पूर्ववक्ता	३	तत्सम	४७४	पृथ्वी	१	तत्सम
४७५	पृष्ठ	४	तत्सम	४७६	पेटी		तत्सम
४७७	पेस		आगन्तुक	४७८	पैसा	१५	आगन्तुक
४७९	पोका		तद्भव	४८०	पोखरी		तद्भव
४८१	पोषण		तत्सम	४८२	पोष्टर		आगन्तुक
४८३	प्यास		तत्सम	४८४	प्रकार		तत्सम
४८५	प्रकृति		तत्सम	४८६	प्रगति		तत्सम
४८७	प्रमाण		तत्सम	४८८	प्रति		तत्सम
४८९	प्रतिज्ञा		तत्सम	४९०	प्रतियोगिता	१	तत्सम
४९१	प्रतिक		तत्सम	४९२	प्रदुषण		तत्सम

४९३	प्रदर्शन		तत्सम	४९४	प्रधानाध्यापक		तत्सम
४९५	प्रधानमन्त्री		तत्सम	४९६	प्रभाकर		तत्सम
४९७	प्रभु	१	तत्सम	४९८	प्रयास	१	तत्सम
४९९	प्रयोग	१	तत्सम	५००	प्रश्न	२१	तत्सम
५०१	प्रसूति		तत्सम	५०२	प्राण		तत्सम
५०३	प्राणी		तत्सम	५०४	प्राप्ति		तत्सम
५०५	प्रार्थना	२	तत्सम	५०६	प्रुफ	१	आगन्तुक
५०७	प्रेम		तत्सम	५०८	प्रोटिन		आगन्तुक
५०९	फरक		आगन्तुक	५१०	फल	१०	तत्सम
५११	फलाम		तद्भव	५१२	फाइदा		आगन्तुक
५१३	फिंजाइ		तद्भव	५१४	फिर्ता	१	आगन्तुक
५१५	फिता		तद्भव	५१६	फुटबल		आगन्तुक
५१७	फेद		तद्भव	५१८	फेदी	१	तद्भव
५१९	फोटो	३	तद्भव	५२०	बच्चा	१	तद्भव
५२१	बजार		तद्भव	५२२	बतास		तद्भव
५२३	बत्ती	१	तद्भव	५२४	बनाई		तद्भव
५२५	बन्दा		तद्भव	५२६	बन्धन		तत्सम
५२७	बयली		तद्भव	५२८	बयान		आगन्तुक
५२९	बर्धन्ने		तद्भव	५३०	बस	११	आगन्तुक
५३१	बसपार्क	५	आगन्तुक	५३२	बसाइ		तद्भव
५३३	बा	३	आगन्तुक	५३४	बाइमात्रा		तद्भव
५३५	बागमती		तत्सम	५३६	बाचा		तद्भव
५३७	बाटो	२	तद्भव	५३८	बाढी	१	तद्भव
५३९	बादल	२	तद्भव	५४०	बानी		तद्भव
५४१	बाबु	१५	आगन्तुक	५४२	बारी		तद्भव
५४३	बाल		तत्सम	५४४	बालक		तत्सम

५४५	बालककाल	४	तत्सम	५४६	बालपत्रिका		तत्सम
५४७	बाला		तद्भव	५४८	बिच्छी		तद्भव
५४९	बिगार	३	तद्भव	५५०	बिदा	२	आगन्तुक
५५१	बिघ्नबाधा		तत्सम	५५२	बिन्ती		तद्भव
५५३	बिसाउनी	३	तद्भव	५५४	बिहान	४	तद्भव
५५५	बिहीवार		तद्भव	५५६	बीच	१	तद्भव
५५७	बुद्ध	१	तत्सम	५५८	बुढेसकाल		तद्भव
५५९	बूढाबूढी	१	तद्भव	५६०	बेकाम	२	आगन्तुक
५६१	बेला	७	तद्भव	५६२	बेलुका		तद्भव
५६३	बैंङ्क	१	आगन्तुक	५६४	बैन्ही		तद्भव
५६५	बोझ		तद्भव	५६६	बोट		तद्भव
५६७	बोली		तद्भव	५६८	व्यापार		तद्भव
५६९	बादशाह	१	आगन्तुक	५७०	भक्ति	१	तत्सम
५७१	भगवान	३९	तत्सम	५७२	भण्डार		तत्सम
५७३	भलाइ		तद्भव	५७४	भवन	१	तत्सम
५७५	भविष्यतकाल		तत्सम	५७६	भाँडो	३	तद्भव
५७७	भाइ		तद्भव	५७८	भाइवहीनी	२	तद्भव
५७९	भाउ		तद्भव	५८०	भाका		तद्भव
५८१	भाग		तद्भव	५८२	भावना		तत्सम
५८३	भाषा	४	तत्सम	५८४	भाषण		तद्भव
५८५	भिक्षु		तत्सम	५८६	भिटामिन	१	आगन्तुक
५८९	भित्तेपात्रो	२२	तद्भव	५९०	भित्तो		तद्भव
५९१	भीड	१	तद्भव	५९२	भीमसेन थापा		तत्सम
५९३	भीमसेनस्तम्भ		तत्सम	५९४	भूई		तद्भव
५९५	भूतकाल		तत्सम	५९६	भूप		तत्सम
५९७	भूमिका		तत्सम	५९८	भृकुटी		तत्सम

५९९	भेट	२	तद्भव	६००	भेटघाट		तद्भव
६०१	भेष		तत्सम	६०२	भैंसी	३	तद्भव
६०३	भोक	३	तद्भव	६०४	भ्रमण		तत्सम
६०५	मंगलवार		तत्सम	६०६	मंसिर		तद्भव
६०७	मट्टीतेल		आगन्तुक	६०८	मण्डल	४	तत्सम
६०९	मद्धत	३	तत्सम	६१०	मन	१०	तत्सम
६११	मनमनै	३	तत्सम	६१२	मनुष्य		तत्सम
६१३	मन्तव्य		तत्सम	६१४	मन्त्रालय	१	तत्सम
६१५	मन्त्री		तत्सम	६१६	मन्दिर		तत्सम
६१७	मर्म		तत्सम	६१८	मसी	१	तत्सम
६१९	मस्जिद		आगन्तुक	६२०	महत्व		तत्सम
६२१	महल	२	आगन्तुक	६२२	महात्मा		तत्सम
६२३	महामानव		तत्सम	६२४	महीना		आगन्तुक
६२५	महिमा	१	तत्सम	६२६	महिला	१०	तद्भव
६२७	मही		तद्भव	६२८	महोदय		तत्सम
६२९	मांसपेसी		तत्सम	६३०	माग		तत्सम
६३१	माझ		तद्भव	६३२	माटो	५	तद्भव
६३३	माता	१	तत्सम	६३४	मान		तत्सम
६३५	मानव		तत्सम	६३६	मानव शरीर		तत्सम
६३७	मान्छे	४	तद्भव	६३८	माफ	२	आगन्तुक
६३९	माफी		आगन्तुक	६४०	माया	१	तत्सम
६४१	माला		आगन्तुक	६४२	मालसामान		आगन्तुक
६४३	मालिक	१	आगन्तुक	६४४	मिति		तत्सम
६४५	मित्र		तत्सम	६४६	मिनिबस	१	आगन्तुक
६४७	मिनेट		आगन्तुक	६४८	मिलाइ		तद्भव
६४९	मुक्कामुक्की		तद्भव	६५०	मुख	६	तत्सम

६५१	मुटु	३	तत्सम	६५२	मुढा		तद्भव
६५३	मुद्रक		तत्सम	६५४	मुद्रण		तत्सम
६५५	मूर्तिकला	२	तत्सम	६५६	मूलढोका		तत्सम
६५७	मृत्यु		तत्सम	६५८	मेथी		तद्भव
६५९	मेवा		आगन्तुक	६६०	मेहनत		आगन्तुक
६६१	मैला		तद्भव	६६२	मोती		तत्सम
६६३	मोह		तत्सम	६६४	मौसम		आगन्तुक
६६५	म्युजियम		आगन्तुक	६६६	यन्त्र		तत्सम
६६७	योगदान		तत्सम	६६८	रगत		तद्भव
६६९	रङ्क	१	तत्सम	६७०	रङ्ग		तत्सम
६७१	रङ्गमञ्च		तत्सम	६७२	रङ्गशाला	१	तत्सम
६७३	रचना		तत्सम	६७४	रत्न		तत्सम
६७५	रहर		तद्भव	६७६	राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान		तत्सम
६७७	राजदरबार		तत्सम	६७८	राजा	१	तत्सम
६७९	राज्य	१	तत्सम	६८०	रात	१	तद्भव
६८१	रातदिन	२	तद्भव	६८२	राती	२	तद्भव
६८३	रात्रिबस		तत्सम	६८४	रात्रिसेवा	१	तत्सम
६८५	रानी		तद्भव	६८६	रामनवमी		तत्सम
६८७	रायो		तद्भव	६८८	रा.यो.आ.		तत्सम
६८९	रावण	१	तत्सम	६९०	रिडिङ	१	आगन्तुक
६९१	रिस	३५	तद्भव	६९२	रिसाइ		तद्भव
६९३	रुपियाँ	६	तद्भव	६९४	रुद्री		तद्भव
६९५	रुख		तद्भव	६९६	रूप	२	तत्सम
६९७	रेडियो	१	आगन्तुक	६९८	रोग	३	तत्सम
६९९	रोटी	१	तद्भव	७००	लक्ष्य		तत्सम
७०१	लगाइ		तद्भव	७०२	लट्ठी		तद्भव

७०३	लहर		तद्भव	७०४	लाइन		तद्भव
७०५	लाज		तद्भव	७०६	लालटिन	६	आगन्तुक
७०७	लालीगुराँस		तद्भव	७०८	लालस		तत्सम
७०९	लुगा	१	तद्भव	७१०	लेखक	३	तत्सम
७११	लोकगीत		तत्सम	७१२	लोभ		तत्सम
७१३	वक्ता	१	तत्सम	७१४	वचन	३	तत्सम
७१५	वन		तत्सम	७१६	वर		तत्सम
७१७	वर्ष		तत्सम	७१८	वस्तु		तत्सम
७१९	वसन्त		तत्सम	७२०	वाक्य		तत्सम
७२१	वाणी		तत्सम	७२२	वातावरण		तत्सम
७२३	वादविवाद	१	तत्सम	७२४	वास्तव		तत्सम
७२५	वास्ता		आगन्तुक	७२६	वास		तत्सम
७२७	विकास		तत्सम	७२८	वि.स.	४	तत्सम
७२९	विचार	७	तत्सम	७३०	विजेता		तत्सम
७३१	वितरण	१	तत्सम	७३२	विद्या		तत्सम
७३३	विद्यालय		तत्सम	७३४	विद्यार्थी	२	तत्सम
७३५	वि.प्रा		तत्सम	७३६	विद्वान		तत्सम
७३७	विधि		तत्सम	७३८	विपक्ष	४	तत्सम
७३९	विपज्जाल		तत्सम	७४०	विभूषण		तत्सम
७४१	विलास		तत्सम	७४२	विवाह		तत्सम
७४३	विशेषज्ञ		तत्सम	७४४	विश्व	२	तत्सम
७४५	विश्वास		तत्सम	७४६	विश्राम		तत्सम
७४७	विष		तत्सम	७४८	विषय	६	तत्सम
७४९	विसर्जन		तत्सम	७५०	वीर	१	तत्सम
७५१	वीराङ्गना		तत्सम	७५२	वृक्ष		तत्सम
७५३	वृद्धि		तत्सम	७५४	वैकुण्ठधाम	१	तत्सम

७५५	व्यक्तिगत	६	तत्सम	७५६	व्यञ्जन		तत्सम
७५७	व्यायम		तत्सम	७५८	व्रतवन्ध		तत्सम
७५९	शक्ति		तत्सम	७६०	शनिवार		तत्सम
७६१	शब्द		तत्सम	७६२	शरीर	१	तत्सम
७६३	शल्यक्रिया		तत्सम	७६४	शारीरिक		तत्सम
७६५	शिखर	२	तत्सम	७६६	शिवजी		तत्सम
७६७	शिवरात्री		तत्सम	७६८	शिशिर		तत्सम
७६९	शिक्षक	१	तत्सम	७७०	शिक्षा		तत्सम
७७२	शिष्य		तत्सम	७७१	शीत		तत्सम
७७३	शुभकामना		तत्सम	७७४	शैल		तत्सम
७७५	शोभा		तत्सम	७७६	शोक		तत्सम
७७७	श्री ५ त्रिभुवन		तत्सम	७७८	श्री ५ पृथ्वी		तत्सम
७७९	श्री ५ महेन्द्र		तत्सम	७८०	श्रीमान्	३	तत्सम
७८१	संकट		तत्सम	७८२	संकेत	३	तत्सम
७८३	संगत		तत्सम	७८४	संगिनी		तत्सम
७८५	संगीत	५	तत्सम	७८६	संग्रहालय	३	तत्सम
७८७	संसद		तत्सम	७८८	संसार	३	तत्सम
७८९	संस्था		तत्सम	७९०	सगरमाथा		तत्सम
७९१	सचिवालय		तत्सम	७९२	सडक		तद्भव
७९३	सत्य		तत्सम	७९४	सदस्य	४	तत्सम
७९५	सदुपयोग		तत्सम	७९६	सन्तति		तत्सम
७९७	सन्तान		तत्सम	७९८	सन्तोष		तत्सम
७९९	सन्देश	५	तत्सम	८००	सपना	१	तत्सम
८०१	सफाइ		आगन्तुक	८०२	सभा		तत्सम
८०३	सभापतिज्यू	५	तत्सम	८०४	समय	३६	तत्सम
८०५	समर्पण		तत्सम	८०६	समस्या		तत्सम

८०७	समाधान		तत्सम	८०८	समिति		तत्सम
८०९	समीर	१	तत्सम	८१०	समुद्र		तत्सम
८११	सम्पादक	१	तत्सम	८१२	सम्पादन	४	तत्सम
८१३	सम्बन्ध		तत्सम	८१४	सम्मान	१	तत्सम
८१५	सर	४	आगन्तुक	८१६	सरकार	५	आगन्तुक
८१७	सरसफाइ		आगन्तुक	८१८	सर्प		तत्सम
८१९	सहयोग	१	तत्सम	८२०	सहिदगेट		आगन्तुक
८२१	साँझ	२	तद्भव	८२२	साइत	२	आगन्तुक
८२३	साक्षर		तत्सम	८२४	सागपात	५	तद्भव
८२५	साँच्चि		तद्भव	८२६	साटो		तद्भव
८२७	सामान		आगन्तुक	८२८	साथी	१२	तद्भव
८२९	साधन		तत्सम	८३०	सालिक		आगन्तुक
८३१	सार		तत्सम	८३२	साल	५	आगन्तुक
८३३	सिर्जना	२	तत्सम	८३४	सिद्धिनरसिंह मल्ल		तत्सम
८३५	सियो		तद्भव	८३६	सीमा	२	तत्सम
८३७	सिंह		तत्सम	८३८	सिंहदरवार	३	तत्सम
८३९	सुखप्रद		तत्सम	८४०	सुई		तत्सम
८४१	सुख		तत्सम	८४२	सुत्केरी		तत्सम
८४३	सुखैश्वर्य		तत्सम	८४४	सुगा	१९	तद्भव
८४५	सुपुत्र		तत्सम	८४६	सुधर्म		तत्सम
८४७	सुन		तद्भव	८४८	सुवास		तत्सम
८४९	सुपुत्री		तत्सम	८५०	सुरु		आगन्तुक
८५१	सृष्टि		तत्सम	८५२	सुसेली		तद्भव
८५३	सूर्यग्रहण		तत्सम	८५४	सेवन	१	तत्सम
८५५	सेकेन्ड		आगन्तुक	८५६	सेचन	१	तत्सम
८५७	स्थान		तत्सम	८५८	सेवा		तत्सम

८५९	सौन्दर्य	१	तत्सम	८६०	स्याबास		आगन्तुक
८६१	स्थापना	१	तत्सम	८६२	स्नातक		तत्सम
८६३	स्वर	४	तत्सम	८६४	स्वभाव		तत्सम
८६५	स्वयंभु		तत्सम	८६६	स्वर्ण		तत्सम
८६७	स्वरसम्राट		तत्सम	८६८	स्वर्ग	१	तत्सम
८६९	स्वीकार		तत्सम	८७०	स्वागत	१	तत्सम
८७१	स्वास्थ्य	१	तत्सम	८७२	स्वीकृति		तत्सम
८७३	स्वाद	२	तत्सम	८७४	भारी	४	तद्भव
८७५	दरवार	२	तत्सम	८७६	हीरा	२	तत्सम
८७७	हजुर	२५	तत्सम	८७८	घमण्ड	१	तत्सम
८७९	हेरविचार	२	तत्सम	८८०	ज्ञानेन्द्रिय	१	तत्सम

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी ६६ पटक आवृत्ति भएको शब्द 'कुरा' हो । त्यसपछि 'काम' ४६ पटक आवृत्ति भएको छ । 'भगवान' शब्द ३९ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'समय' शब्द ३६ पटक आवृत्ति भएको छ । यसै गरी अन्य शब्दहरू कुनै कुनै शब्द २ पटकदेखि लिएर ३, ४, ५, ६, ७, . . पटकसम्म आवृत्ति भएका छन् । जम्मा ३१३ शब्द आवृत्ति भएका छन् भने अन्य शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् ।

समग्र रूपमा हेर्दा १ देखि ६६ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्द संख्याभन्दा आवृत्ति नभएका शब्दहरूको संख्या बढी रहेको देखिन्छ । धेरै शब्दहरू एक पटक पनि आवृत्ति नहुनु र केही शब्दहरू चाहिं ६६, ४६, ३९, ४०, ३६ पटकसम्म आवृत्ति हुनुले शब्दआवृत्तिमा सन्तुलन भने देखिंदैन ।

४.२.२ संख्यावाचक शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

संख्यावाचक शब्दहरू जम्मा १८ ओटा रहेका छन् । यी शब्दहरू सम्पूर्ण शब्द संख्याको १.०६% रहेको छ । संख्यावाचक शब्दहरूको आवृत्ति विवरण निम्नानुसार तालिका ४ मा देखाइएको छ ।

तालिका ४ : संख्यावाचक शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अठार	१	तद्भव	२	आठ	४	तद्भव
३	उन्नाइस	१	तद्भव	४	एक-एक	५	तद्भव
५	एक	४२	तद्भव	६	एकाउन्न	१	तद्भव
७	चार	२	तद्भव	८	छ		तद्भव
९	तीन	५	तद्भव	१०	दश	५	तद्भव
११	दुई	२०	तद्भव	१२	नौ	३	तद्भव
१३	पाँच	६	तद्भव	१४	बीस	१	तद्भव
१५	सय	६	तद्भव	१६	सात	१	तद्भव
१७	हजार	२	आगन्तुक	१८	पन्ध्र	१	तद्भव

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी पटक सम्म आवृत्ति भएको संख्यावाचक शब्द 'एक' ४२ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'दुई' शब्द २० पटक आवृत्ति भएको छ। अन्य शब्दहरू कुनै ५, कुनै ४ पटक, कुनै ३ पटक र कुनै २ पटक सम्म आवृत्ति भएको देखिन्छ। समग्रमा हेर्दा आवृत्ति हुने संख्याहरू नै अत्यधिक रहेका छन्। 'छ' एउटा शब्दमात्र आवृत्ति भएको छैन। एक दुई शब्दहरू ४२ र २० पटक आवृत्ति हुनु र अन्य शब्दहरू कम आवृत्ति हुनुले आवृत्तिमा सन्तुलन देखिँदैन।

४.२.३ सर्वनाम वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति

सर्वनाम वर्गका शब्दहरू जम्मा ५१ रहेका छन्। यी शब्दहरू जम्मा शब्दसंख्याको ३.०४% हुन आउँछ। सर्वनाम शब्दहरूको आवृत्ति विवरण निम्नानुसार तालिका ५ मा देखाइएको छ।

तालिका ५ : सर्वनाम शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र. सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	आफ्ना	३	तद्भव	२	आफै	८	तद्भव
३	आफू	२३	तद्भव	४	आफ्नो	४८	तद्भव
५	उन	६२	तद्भव	६	उनी	५५	तद्भव
७	उस	४५	तद्भव	८	उहाँ	६	तद्भव
९	उही	२	तद्भव	१०	ऊ	१८	तद्भव
११	कस	२	तद्भव	१२	कुन	२२	तद्भव
१३	कुनै	९	तद्भव	१४	के	४६	तद्भव
१५	को	११	तद्भव	१६	कोही	१२	तद्भव
१७	जस	९	तद्भव	१८	जुन	७	तद्भव
१९	जे	६	तद्भव	२०	जो	५	तद्भव
२१	जोसुकै	१	तद्भव	२२	तँ		तद्भव
२३	तपाईं	२१	तद्भव	२४	तिन	३	तद्भव
२५	तिनी	४	तद्भव	२६	तिनै	१	तद्भव
२७	तिमी	१०६	तद्भव	२८	तिम्री	११	तद्भव
२९	तिम्रो	१४	तद्भव	३०	ती	२२	तद्भव
३१	तेरो	१	तद्भव	३२	त्यस	८९	तद्भव
३३	त्यसो	२	तद्भव	३४	त्यस्तो	५	तद्भव
३५	त्यही	१५	तद्भव	३६	त्यो	३८	तद्भव
३७	फलानो	१	तद्भव	३८	म	१८४	तद्भव
३९	मेरी	१	तद्भव	४०	मेरो	३९	तद्भव
४१	यस	३५	तद्भव	४२	यसो	४	तद्भव
४३	यही	७	तद्भव	४४	यिन	१	तद्भव
४५	यिनी	१६	तद्भव	४६	यी	१४	तद्भव
४७	यो	५०	तद्भव	४८	सोही	२	तद्भव
४९	हामी	२५	तद्भव	५०	हाम्री	२६	तद्भव
५१	हाम्रो	२०	तद्भव				

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी पटक सम्म आवृत्ति भएको 'म' हो । यो शब्द १८४ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'तिमी' शब्द १०६ पटक आवृत्ति भएको छ । सबभन्दा कम प्रयोग भएको शब्द 'जोसुकै', 'तेरो', 'फलानो', 'मेरी', 'यिन', 'तिनै' शब्दहरू १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् भने 'तँ' आवृत्ति भएको छैन । यसरी हेर्दा कुनै शब्द १८४ पटक सम्म आवृत्ति हुनु र कुनै शब्द आवृत्ति नै नहुनुले आवृत्तिमा सन्तुलन देखिंदैन ।

४.२.४ विशेषण वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

विशेषण वर्गका शब्दहरू जम्मा २६८ ओटा छन् । यो संख्या सम्पूर्ण शब्दसंख्याको १५.९८% हुन आउँछ । यी शब्दहरूको आवृत्ति विवरण तालिका ६ मा दिइएको छ ।

तालिका ६ : विशेषण शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र.स.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र.स.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अँध्यारो	२	तद्भव	२	अजङ्ग	१	तत्सम
३	अटल	१	तत्सम	४	अडिग	१	तद्भव
५	अति	३	तत्सम	६	अदम्य	१	तत्सम
७	अधीन	१	तत्सम	८	अधवैंसे	१	तद्भव
९	अनन्त	६	तत्सम	१०	अनमोल	२	तत्सम
११	अनेकौं	१	तद्भव	१२	अन्त	१	तद्भव
१३	अन्तिम	१	तद्भव	१४	अन्धो	२	तद्भव
१५	अमर	६	तत्सम	१६	अमूल्य	३	तत्सम
१७	अरु	३	तद्भव	१८	अर्की	२४	तद्भव
१९	अर्को	१	तद्भव	२०	अलि	१८	तद्भव
२१	अलिअलि	३	तद्भव	२२	अलिकति	१	तद्भव
२३	अल्छी	१	तद्भव	२४	अविस्मरणीय	१	तत्सम
२५	असंभव	१	तत्सम	२६	असल	१५	तद्भव
२७	असाध्यै	१	तद्भव	२८	असीमित	१	तत्सम
२९	आँटी	२	तद्भव	३०	आर्कीषत	१	तत्सम
३१	आखिर	२	आगनतुक	३२	आज्ञाकारी	१	तत्सम
३३	आठौं	१	तद्भव	३४	आदरणीय	३	तत्सम
३५	आधा	२	तद्भव	३६	आधारित	१	तत्सम
३७	आधुनिक	१	तत्सम	३८	आवश्यक	२	तत्सम
३९	उक्त	९	तत्सम	४०	उज्यालो	८	तद्भव

४१	उत्कृष्ट	१	तत्सम	४२	उत्तानो	२	तद्भव
४३	उत्साहित	१	तत्सम	४४	उपयुक्त	१	तत्सम
४५	उपयोगी	२	तत्सम	४६	उल्टो	१	तद्भव
४७	एउटा	४८	तद्भव	४८	एउटी	५	तद्भव
४९	एक्लो	१	तद्भव	५०	एकनास	१	तद्भव
५१	एकै	२	तद्भव	५२	कडा	३	तद्भव
५३	कति	१८	तत्सम	५४	कम	१	तद्भव
५५	कमजोर	३	आगन्तुक	५६	कस्तो	१७	तद्भव
५७	कालो	२	तद्भव	५८	किसिमको	२	आगन्तुक
५९	केही	४२	तद्भव	६०	खडा	१	तद्भव
६१	खराब	१	आगन्तुक	६२	खुला	३	तद्भव
६३	खूब	४	आगन्तुक	६४	गरीब	३	आगन्तुक
६५	गलत	१३	आगन्तुक	६६	गाउँले	३	तद्भव
६७	गह्रौं	३	तद्भव	६८	गुलियो	१	तद्भव
६९	गोर्खाली	१	तद्भव	७०	घरेलु	१	तद्भव
७१	घाइते	५	तद्भव	७२	घोर	१	तत्सम
७३	चाहिंदो	१	तद्भव	७४	चोरे	१	तद्भव
७५	चिल्लो	१	तद्भव	७६	चिसो	२	तद्भव
७७	चौथो	१	तद्भव	७८	छिटो	६	तद्भव
७९	छोटकरी	१	तद्भव	८०	जंगली	१	तद्भव
८१	जडाउ	१	तद्भव	८२	जति	२	तद्भव
८३	जम्मा	२	आगन्तुक	८४	जस्तो	२८	तद्भव
८५	जापानी	१	आगन्तुक	८६	जावो	१	आगन्तुक
८७	जीवन्त	१	तत्सम	८८	ज्यादै	९	तद्भव
८९	झुत्रो	१	तद्भव	९०	टड्कारो	१	तद्भव
९१	टाढा	१	तद्भव	९२	ठीक	९	तद्भव
९३	ठूलो	३३	तद्भव	९४	डरलाग्दो	२	तद्भव

९५	डाढे	३	तद्भव	९६	ढिलो	४	तद्भव
९७	तन्नेरी	१	तद्भव	९८	तमाम	१	आगन्तुक
९९	तयार	१	आगन्तुक	१००	ताजा	१	आगन्तुक
१०१	तितो	२	तद्भव	१०२	तिनै	३	तद्भव
१०३	त्यत्रो	१	तद्भव	१०४	त्यति	१५	तद्भव
१०५	थुप्रै-थुप्रै	२	तद्भव	१०६	थुप्रो	१	तद्भव
१०७	थोर	२	तद्भव	१०८	दयालु	२	तद्भव
१०९	दाहीने	२	तद्भव	११०	दुःख	१	तद्भव
१११	दुइटा	४	तद्भव	११२	दुःखित	१	तद्भव
११३	दूर	१	आगन्तुक	११४	दुवै	११	तद्भव
११५	दुषित	२	तत्सम	११६	दृढसंकल्पित	२	तत्सम
११७	दोस्रो	२	तद्भव	११८	धनी	६	तद्भव
११९	धन्य	१	तत्सम	१२०	धमिलो	१	तद्भव
१२१	धीर	१	तत्सम	१२२	धरै	२२	तद्भव
१२३	नतमस्तक	१	तत्सम	१२४	नमीठो	९	तद्भव
१२५	नम्र	२	तत्सम	१२६	नयाँनयाँ	१	तद्भव
१२७	नरम	१	तद्भव	१२८	नराम्रो	१	तद्भव
१२९	निको	४	तद्भव	१३०	निर्णायक	५	तत्सम
१३१	निर्मल	१	तत्सम	१३२	नीलो	२	तद्भव
१३३	नुनीलो	१	तद्भव	१३४	नेपाली	९	तद्भव
१३५	न्यानो	२	तद्भव	१३६	पवित्र	१	तद्भव
१३७	पहिला	९	तद्भव	१३८	पापी	२	तत्सम
१३९	पुरस्कृत	१	तत्सम	१४०	पुरानो	१	तद्भव
१४१	पूर्ण	२	तत्सम	१४२	पूरा	११	तद्भव
१४३	पौष्टिक	१	तत्सम	१४४	प्रकाशित	१	तत्सम
१४५	प्रतिकूल	१	तत्सम	१४६	प्रत्येक	६	तत्सम
१४७	प्रष्ट	१	तत्सम	१४८	प्रसस्त	५	तत्सम

१४९	प्रसिद्ध	४	तत्सम	१५०	प्राकृतिक	१	तत्सम
१५१	प्राप्त	१	तत्सम	१५२	प्रिय	२	तत्सम
१५३	प्रौढ	१	तत्सम	१५४	प्यारो	५	तद्भव
१५५	फजुल	१	आगन्तुक	१५६	फराकिलो	१	आगन्तुक
१५७	फोहर	१	तद्भव	१५८	बडो	३	तद्भव
१५९	बढी	१०	तद्भव	१६०	बन्द	१	तद्भव
१६१	बाँकी	२	आगन्तुक	१६२	बाक्लो	१	तद्भव
१६३	विरामी	१४	आगन्तुक	१६४	बुद्धिमान	४	तत्सम
१६५	बूढी	४	तद्भव	१६६	बूढो	९	तद्भव
१६७	बेस	१	आगन्तुक	१६८	भक्त	८	तत्सम
१६९	भब्य	२	तत्सम	१७०	भन्ने	३३	तत्सम
१७१	भलो	१	तद्भव	१७२	भूल	१	तद्भव
१७३	मखमली	१	आगन्तुक	१७४	मनोहर	१	तत्सम
१७५	मरणेपरान्त	१	तत्सम	१७६	महत्वपूर्ण	२	तत्सम
१७७	महान	१	तत्सम	१७८	महामूर्ख	१	तत्सम
१७९	मात्रा	२	तद्भव	१८०	माफ	३	आगन्तुक
१८१	मीठो	१	तद्भव	१८२	मुलायम	१	आगन्तुक
१८३	मुर्ख	१९	तत्सम	१८४	मैलो	१	तद्भव
१८५	मोटो	१	तद्भव	१८६	मोहित	१	तत्सम
१८७	यति	१७	तद्भव	१८८	यत्रो	२	तद्भव
१८९	त्यस्तै	२	तद्भव	१९०	यिन	१	तद्भव
१९१	यस्तो	१७	तद्भव	१९२	रमाइलो	२	तद्भव
१९३	रसिलो	३	तद्भव	१९४	रातो	५	तद्भव
१९५	राम्री	१	तद्भव	१९६	राम्रो	१८	तद्भव
१९७	राष्ट्रिय	२	तत्सम	१९८	रुखो	१	तद्भव
१९९	रोगी	२	तद्भव	२००	लङ्गडो	१	तद्भव
२०१	लाटी	१	तद्भव	२०२	लामो	४	तद्भव

२०३	लालायित	१	तत्सम	२०४	लोकोपकारी	१	तत्सम
२०५	विचित्र	१	तत्सम	२०६	विजयी	१	तत्सम
२०७	विदाइ	१	तत्सम	२०८	विनम्र	२	तत्सम
२०९	विभिन्न	१२	तत्सम	२१०	विराजमान	१	तत्सम
२११	विशेष	२	तत्सम	२१२	विषालु	१	तद्भव
२१३	वृद्धा	१	तत्सम	२१४	व्यक्त	१	तत्सम
२१५	शान्त	५	तत्सम	२१६	शिरोपरी	१	तत्सम
२१७	शुद्ध	६	तत्सम	२१८	श्रद्धेय	२	तत्सम
२१९	श्रेष्ठ	१	तत्सम	२२०	सक्षम	१	तत्सम
२२१	सजग	१	तत्सम	२२२	सजिलो	५	तद्भव
२२३	सत्यवादी	१	तत्सम	२२४	सफल	६	तत्सम
२२५	समर्पित	२	तत्सम	२२६	सब	१२	तद्भव
२२७	सम्बन्धित	४	तद्भव	२२८	सरल	१	तद्भव
२२९	सहारा	१	तद्भव	२३०	सानी	१	तद्भव
२३१	सारा	३	तद्भव	२३२	साह्रै	२	तद्भव
२३३	सुनौलो	१	तद्भव	२३४	सुरिलो	१	तद्भव
२३५	सोही	१	तद्भव	२३६	स्वार्थी	१	तत्सम
२३७	सधैं	१०	तद्भव	२३८	सफा	१	आगन्तुक
२३९	सम्पन्न	१	तत्सम	२४०	सम्भव	१	तत्सम
२४१	सर्बोत्तम	१	तत्सम	२४२	सर्वोच्च	३	तत्सम
२४३	सानो	९	तद्भव	२४४	सावित	१	आगन्तुक
२४५	सिधा	१	तद्भव	२४६	सुन्दर	१	तत्सम
२४७	सेतो	२	तद्भव	२४८	स्वच्छ	१	तत्सम
२४९	स्वाभिमानी	१	तत्सम	२५०	सनातन	१	तत्सम
२५१	सबै	३२	तद्भव	२५२	सम्पूर्ण	१	तत्सम
२५३	सम्मानित	१	तत्सम	२५४	संसारिक	१	तत्सम
२५५	साफ	१	आगन्तुक	२५६	साहसी	२	तद्भव

२५७	सुकिलो	१	तद्भव	२५८	सुरक्षित	१	तत्सम
२५९	सोझी	१	तद्भव	२६०	स्वास्थ	१	तत्सम
२६१	स्वाबलम्वी	२	तत्सम	२६२	हँसिलो	३	तद्भव
२६३	हाजिर	१	आगन्तुक	२६४	होसियार	२	आगन्तुक
२६५	हरियो	२	तद्भव	२६६	हितकारक	१	तत्सम
२६७	हरेक	२	तद्भव	२६८	हैरान	१	आगन्तुक

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी पटक सम्म आवृत्ति भएको 'एउटा' हो । यो शब्द ४८ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'केही' शब्द ४२ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'ठूलो' ३३ पटक, 'जस्तो' २८ पटक, 'धेरै' २२ पटक आवृत्ति भएका छन् भने सबै भन्दा कम २ पटक सम्म आवृत्ति भएका शब्दहरू ५० ओटा र १४० ओटा शब्दहरु १/१ पटक आवृत्ति भएका छन् ।

४.२.५ क्रिया वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्रियावर्गका शब्दहरू जम्मा २४५ ओटा रहेका छन् । तिनीहरू सम्पूर्ण शब्द संख्याको १४.६१% रहेका छन् । क्रिया वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण यस प्रकार तालिका ७ मा देखाइएको छ ।

तालिका ७ : क्रिया वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अटाउनु	१	तद्भव	२	अडिनु	१	तद्भव
३	अहाउनु	१	तद्भव	४	अल्मल्याउनु	१	तद्भव
५	अल्झनु	२	तद्भव	६	अल्मलिनु	२	तद्भव
७	आँटनु	२	तद्भव	८	आउनु	५१	तद्भव
९	आत्तिनु	१	तद्भव	१०	उचाल्नु	१	तद्भव
११	उठ्नु	२१	तद्भव	१२	उठाउनु	२	तद्भव
१३	उड्नु	९	तद्भव	१४	उम्याउनु	१	तद्भव
१५	उब्जनु	१	तद्भव	१६	उभिनु	३	तद्भव

१७	ओर्लनु	३	तद्भव	१८	कम्नु	१	तद्भव
१९	कमाउनु	१	तद्भव	२०	कराउनु	१४	तद्भव
२१	काम्नु	१	तद्भव	२२	किन्नु	८	तद्भव
२३	कुत्कुत्याउनु	१	तद्भव	२४	कुद्नु	२	तद्भव
२५	खस्नु		तद्भव	२६	खानु	२६	तद्भव
२७	खिच्नु	१	तद्भव	२८	खुल्नु	१	तद्भव
२९	खेल्नु	४	तद्भव	३०	खोज्नु	१९	तद्भव
३१	गम्कनु	१	तद्भव	३२	गर्नु	२७३	तद्भव
३३	गराउनु	३	तद्भव	३४	गराऊ	१	तद्भव
३५	गल्नु	२	तद्भव	३६	गाउनु	४	तद्भव
३७	गाँस्नु	१	तद्भव	३८	गुनगुनाउनु	१	तद्भव
३९	गुञ्जनु	२	तद्भव	४०	गुमाउनु	१	तद्भव
४१	गोड्नु	१	तद्भव	४२	घन्किनु	१	तद्भव
४३	घन्काउनु	१	तद्भव	४४	घुम्नु	४	तद्भव
४५	घेर्नु	१	तद्भव	४६	घोप्टनु	१	तद्भव
४७	चढ्नु	१७	तद्भव	४८	चर्कनु	१	तद्भव
४९	चलाउनु	१	तद्भव	५०	चल्नु	१३	तद्भव
५१	चाल्नु	१	तद्भव	५२	चाहनु	९	तद्भव
५३	चिच्याउनु	२	तद्भव	५४	चिन्नु	८	तद्भव
५५	चिप्लनु	१	तद्भव	५६	चुहुनु	१	तद्भव
५७	च्यात्नु	२	तद्भव	५८	च्याप्नु	६	तद्भव
५९	छ	१५५	तद्भव	६०	छचल्कनु	१	तद्भव
६१	छटपटाउनु	२	तद्भव	६२	छर्नु	१	तद्भव
६३	छाउनु	२	तद्भव	६४	छाप्नु	१३	तद्भव
६५	छुट्नु	५	तद्भव	६६	छुट्याउनु	१	तद्भव
६७	छुनु	५	तद्भव	६८	छेक्नु	१	तद्भव

६९	छोड्नु	९	तद्भव	७०	छोप्नु	४	तद्भव
७१	जन्मनु	३	तद्भव	७२	जप्नु	३	तद्भव
७३	जम्नु	१	तद्भव	७४	जाग्नु	५	तद्भव
७५	जाँच्नु	१	तद्भव	७६	जानु	५०	तद्भव
७७	जान्नु	५	तद्भव	७८	जोगाउनु	१	तद्भव
७९	जोड्नु	४	तद्भव	८०	झार्नु	२	तद्भव
८१	झर्मनु	१	तद्भव	८२	झुन्डिनु	१	तद्भव
८३	झुण्ड्याउनु	१	तद्भव	८४	झुम्मिनु	१	तद्भव
८५	झुल्किनु	१	तद्भव	८६	टाँस्नु	३	तद्भव
८७	टार्नु	५	तद्भव	८८	टिपनु	१	तद्भव
८९	टोक्नु	१	तद्भव	९०	ठान्नु	२	तद्भव
९१	ठुङ्नु	१	तद्भव	९२	डराउनु	२	तद्भव
९३	डुब्नु	१	तद्भव	९४	डुल्नु	२	तद्भव
९५	डोऱ्याउनु	२	तद्भव	९६	ढल्नु	२	तद्भव
९७	ढाल्नु	१	तद्भव	९८	ढोग्नु	२	तद्भव
९९	तन्काउनु	१	तद्भव	१००	तम्सनु	१	तद्भव
१०१	तर्नु	१	तद्भव	१०२	तान्नु	२	तद्भव
१०३	तुल्याउनु	१	तद्भव	१०४	थप्नु	१	तद्भव
१०५	थाम्नु	२	तद्भव	१०६	थर्काउनु	१	तद्भव
१०७	थाक्नु	१	तद्भव	१०८	थाल्नु	२१	तद्भव
१०९	दिनु	६६	तद्भव	११०	दुख्नु	५	तद्भव
१११	देख्नु	५३	तद्भव	११२	दौडनु	२	तद्भव
११३	धपाउनु	२	तद्भव	११४	धम्काउनु	१	तद्भव
११५	धान्नु	१	तद्भव	११६	नाच्नु	१	तद्भव
११७	नाप्नु	१	तद्भव	११८	निकाल्नु	३	तद्भव
११९	निदाउनु	१	तद्भव	१२०	नियाल्नु	१	तद्भव

१२१	निस्कनु	६	तद्भव	१२२	पत्ता लगाउनु	१	तद्भव
१२३	पकाउनु	१	तद्भव	१२४	पछार्नु	१	तद्भव
१२५	पठाउनु	१५	तद्भव	१२६	पठाउनु	१	तद्भव
१२७	पढनु	५	तद्भव	१२८	पत्याउनु	१	तद्भव
१२९	पन्छाउनु	१	तद्भव	१३०	पर्खिनु	४	तद्भव
१३१	पर्नु	३६	तद्भव	१३२	पल्टाउनु	११	तद्भव
१३३	पस्नु	१	तद्भव	१३४	पाउनु	३७	तद्भव
१३५	पार्नु	४	तद्भव	१३६	पाल्नु	१	तद्भव
१३७	पिट्नु	१	तद्भव	१३८	पुग्नु	४१	तद्भव
१३९	पुछ्नु	१	तद्भव	१४०	पुऱ्याउनु	२	तद्भव
१४१	पोख्नु	८	तद्भव	१४२	फटफटाउनु	१	तद्भव
१४३	फर्कनु	१४	तद्भव	१४४	फहराउनु	२	तद्भव
१४५	फाल्नु	४	तद्भव	१४६	फिंजाउनु	१	तद्भव
१४७	फुट्नु	४	तद्भव	१४८	फुटाउनु	५	तद्भव
१४९	फुल्नु	२	तद्भव	१५०	फुस्कनु	१	तद्भव
१५१	फेर्नु	१	तद्भव	१५२	फैलनु	१	तद्भव
१५३	बग्नु	४	तद्भव	१५४	बचाउनु	३	तद्भव
१५५	बच्नु	७	तद्भव	१५६	बढ्नु	१	तद्भव
१५७	बढाउनु	१	तद्भव	१५८	बताउनु	१२	तद्भव
१५९	बर्नु	१	तद्भव	१६०	बढ्नु	२	तद्भव
१६१	बदलिनु	२	तद्भव	१६२	बदल्नु	१	तद्भव
१६३	बनाउनु	१	तद्भव	१६४	बन्नु	२७	तद्भव
१६५	बनूँ	१	तद्भव	१६६	बल्नु	२	तद्भव
१६७	बस्नु	२१	तद्भव	१६८	बहनु	१	तद्भव
१६९	बाँच्नु	२	तद्भव	१७०	बाँड्नु	१	तद्भव
१७१	बाँध्नु	३	तद्भव	१७२	बिगार्नु	१	तद्भव

१७३	बिचार्नु	१	तद्भव	१७४	बिउँझनु	१	तद्भव
१७५	बिताउनु	१	तद्भव	१७६	बित्नु	७	तद्भव
१७७	बिर्सनु	३	तद्भव	१७८	बुझाउनु	१	तद्भव
१७९	बुझ्नु	८	तद्भव	१८०	बेच्नु	३	तद्भव
१८१	बोक्नु	५	तद्भव	१८२	बोलाउनु	१	तद्भव
१८३	बोल्नु	२३	तद्भव	१८४	ब्युँझनु	२	तद्भव
१८५	भन्नु	१५२	तद्भव	१८६	भर्नु	७	तद्भव
१८७	भाँच्नु	३	तद्भव	१८८	भुल्नु	१	तद्भव
१८९	भेटनु	१३	तद्भव	१९०	भोकाउनु	१	तद्भव
१९१	भौंतारिनु	१	तद्भव	१९२	मर्नु	८	तद्भव
१९३	माग्नु	१६	तद्भव	१९४	मान्नु	१३	तद्भव
१९५	मिल्नु	६	तद्भव	१९६	मिस्न	१	तद्भव
१९७	मेट्नु	२	तद्भव	१९८	रच्नु	१	तद्भव
१९९	रहनु	३९	तद्भव	२००	राख्नु	२१	तद्भव
२०१	रिसाउनु	१२	तद्भव	२०२	रुनु	५	तद्भव
२०३	रोक्नु	६	तद्भव	२०४	रोप्नु	३	तद्भव
२०५	लगाउनु	३	तद्भव	२०६	लग्नु	२	तद्भव
२०७	लछार्नु	१	तद्भव	२०८	लड्नु	४	तद्भव
२०९	लरर्बराउनु	१	तद्भव	२१०	लाउनु	१	तद्भव
२११	लाग्नु	६५	तद्भव	२१२	लाद्नु	१	तद्भव
२१३	लानु	५	तद्भव	२१४	लिनु	३४	तद्भव
२१५	लुकाउनु	२	तद्भव	२१६	लेख्नु	१५	तद्भव
२१७	लेट्नु	१	तद्भव	२१८	ल्याउनु	६	तद्भव
२१९	सक्नु	७२	तद्भव	२२०	सघाउनु	१	तद्भव
२२१	सच्याउनु	१	तद्भव	२२२	सताउनु	१	तद्भव
२२३	समात्नु	४	तद्भव	२२४	सम्झनु	१२	तद्भव

२२५	सर्नु	२	तद्भव	२२६	सिक्नु	१५	तद्भव
२२७	सुँध्नु	१	तद्भव	२२८	सुत्नु	१३	तद्भव
२२९	सुन्नु	११	तद्भव	२३०	सुनाउनु	१	तद्भव
२३१	सोच्नु	११	तद्भव	२३२	सोध्नु	२२	तद्भव
२३३	हट्नु	१	तद्भव	२३४	हटाउनु	१	तद्भव
२३५	हम्कनु	१	तद्भव	२३६	हराउनु	४	तद्भव
२३७	हल्लाउनु	१	तद्भव	२३८	हाँस्नु	९	तद्भव
२३९	हान्नु	१	तद्भव	२४०	हार्नु	१	तद्भव
२४१	हाल्नु	३	तद्भव	२४२	हिड्नु	२५	तद्भव
२४३	हुनु	४०४	तद्भव	२४४	हुर्कनु	१	तद्भव
२४५	हेर्नु	४०	तद्भव				

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी पटक आवृत्ति भएको क्रिया 'हुनु' हो । यो शब्द ४०४ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'गर्नु' २७३ पटक, 'छ' १५५ पटक, 'सक्नु' ७२ पटक आवृत्ति भएका छन् । १४० ओटा क्रियाहरू एक पटक मात्र आवृत्ति भएका छन् । यसरी हेर्दा १४० शब्दहरू एक पटकदेखि एउटा शब्द 'हुनु' ४०४ पटकसम्म आवृत्ति भएको देखिन्छ । कुनै शब्द ४०४ पटक सम्म आवृत्ति हुनु र धेरै शब्दहरू एक पटक मात्र आवृत्ति हुनुले आवृत्तिमा सन्तुलन देखिंदैन ।

४.२.६ क्रियाविषेशण वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्रियाविशेषण शब्दहरू जम्मा १२० ओटा छन् । यो सम्पूर्ण शब्दसंख्याको ७.१६ प्रतिशत रहेको छ । क्रियाविशेषण शब्दहरूको आवृत्ति विवरण तालिका ८ मा देखाइएको छ ।

तालिका ८ : क्रियाविशेषण शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अगाडि	८	तद्भव	२	अघि	२	तद्भव
३	अचम्म	७	तद्भव	४	अचानक		तद्भव
५	अचेल		तद्भव	६	अझै	४	तद्भव
७	अनौठो	३	तद्भव	८	अब	५	तद्भव
९	अवश्य	२	तत्सम	१०	अहिले	६	तद्भव
११	आज	१४	तद्भव	१२	आजकाल	३	तद्भव
१३	आदि		तद्भव	१४	उता	२	तद्भव
१५	उत्तिकै	२	तद्भव	१६	उहिले	२	तद्भव
१७	एकदम	६	तद्भव	१८	एकचोटी	२	तद्भव
१९	कता		तद्भव	२०	कति		तत्सम
२१	कतै	३	तद्भव	२२	कसरी	१५	तद्भव
२३	कसै	७	तद्भव	२४	कहाँ	१५	तद्भव
२५	कहिले	१४	तद्भव	२६	कहिलेकाहीं		तद्भव
२७	कहिल्यैं	४	तद्भव	२८	किन	१२	तद्भव
२९	खसखस		अनुकरणात्मक	३०	खालि	३	तद्भव
३१	गजक्क		अनुकरणात्मक	३२	चट्ट		अनुकरणात्मक
३३	चाहिं	२	तद्भव	३४	चौपट्ट		तद्भव
३५	छताछुल्ल	२	अनुकरणात्मक	३६	छिट्टै	२	तद्भव
३७	छुट्टै	२	तद्भव	३८	जत्तिकै	२	तद्भव
३९	जसरी	२	तद्भव	४०	जस्तो	२	तद्भव
४१	जस्तै	८	तद्भव	४२	जहाँ		तद्भव
४३	जतिसुकै		तद्भव	४४	जहाँसुकै		तद्भव
४५	जिल्ल		आगन्तुक	४६	जुरुक्क		अनुकरणात्मक
४७	झट्ट		तद्भव	४८	झन	६	तद्भव

४९	झनझन	२	तद्भव	५०	झन्झट	२	तद्भव
५१	झमक्क	२	अनुकरणात्मक	५२	झर्लङ्ग		अनुकरणात्मक
५३	झलमल्ल		अनुकरणात्मक	५४	टहटह	२	अनुकरणात्मक
५५	टम्म		अनुकरणात्मक	५६	टिलपिल		अनुकरणात्मक
५७	टुप्लुक्क		अनुकरणात्मक	५८	ठसक्क		अनुकरणात्मक
५९	ठ्याक्कै		तद्भव	६०	त्यता		तद्भव
६१	त्यतिकै		तद्भव	६२	त्यसरी		तद्भव
६३	त्यसै	२८	तद्भव	६४	त्यस्तै	८	तद्भव
६५	त्यहाँ	१३	तद्भव	६६	त्यही		तद्भव
६७	धेरैजसो		तद्भव	६८	निक्कै	१२	तद्भव
६९	नित्य		तद्भव	७०	पक्कै	३	तद्भव
७१	पछाडि	२	तद्भव	७२	पटक	४	तद्भव
७३	पटक्कै		तद्भव	७४	पत्तै	२	तद्भव
७५	पनि	१६६	तद्भव	७६	पर	६	तद्भव
७७	पहिल्यै	६	तद्भव	७८	पुन	२	तद्भव
७९	प्याट्ट		तद्भव	८०	फटाफट		अनुकरणात्मक
८१	फतक्क		अनुकरणात्मक	८२	फनक्क		अनुकरणात्मक
८३	फरक्क		अनुकरणात्मक	८४	फेरी	१५	तद्भव
८५	बल्लबल्ल		तद्भव	८६	वारम्वार		तद्भव
८७	विगविगी		तद्भव	८८	वित्तिकै	७	तद्भव
८९	विनासित्ति		तद्भव	९०	विस्तारै	४	तद्भव
९१	विस्तार-विस्तार		तद्भव	९२	विहानीपख		तद्भव
९३	बीचबीच		तद्भव	९४	बेर	११	तद्भव
९५	भर्खर	५	तद्भव	९६	भोली	१०	तद्भव
९७	भोलिपल्ट	३	तद्भव	९८	मात्र	२२	तद्भव
९९	मुसुक्क		अनुकरणात्मक	१००	यता	२	तद्भव

१०१	यतिमात्र		तद्भव	१०२	यदि	४	तद्भव
१०३	यसरी	५	तद्भव	१०४	यसै	३	तद्भव
१०५	यहाँ	१४	तद्भव	१०६	यहीं	३	तद्भव
१०७	राम्ररी	३	तद्भव	१०८	लटरम्म	२	अनुकरणात्मक
१०९	वरपर		तद्भव	११०	वरिपरि		तद्भव
१११	सबेरै		तद्भव	११२	सर्वप्रथम	२	तद्भव
११३	सरसर		अनुकरणात्मक	११४	साँच्चै	३	तद्भव
११५	साधारणतया		तद्भव	११६	सित्तै		तद्भव
११७	स्याँ-स्याँ		अनुकरणात्मक	११८	हरक्षण		तद्भव
११९	हरतरह		तद्भव	१२०	हिजो	२	तद्भव

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी 'पनि' शब्द १६६ पटक आवृत्ति भएको छ । यसै गरी 'त्यसै' २८ पटक, 'कहाँ', 'कसरी' र 'फेरि' १५ पटक, 'आज', 'कहिले', 'यहाँ' १४ पटक र 'मात्र' शब्द २२ पटक आवृत्ति भएका छन् । ५३ ओटा शब्दहरू कुनै रूपमा आवृत्ति भएका छैनन् । समग्रमा हेर्दा आवृत्ति भएका र नभएका शब्दहरूको संख्यामा धेरै अन्तर नभए पनि एउटा शब्द 'पनि' भने अन्य शब्दहरूको तुलनामा बढी मात्रामा आवृत्ति भएको देखिन्छ ।

४.२.७ नामयोगी शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

नामयोगी शब्दहरू जम्मा ३६ ओटा छन् । यो सम्पूर्ण शब्द संख्याको २.१५ प्रतिशत हो । नामयोगी शब्दहरूको स्रोत र आवृत्ति विवरण तालिका ९ मा देखाइएको छ ।

तालिका ९ : नामयोगी शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क्र.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत	क्र.सं.	शब्द	शब्द आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अनुहार	२	तद्भव	२	खेर	२	तद्भव
३	चाहिं	५	तद्भव	४	चोटी	३	तद्भव
५	छेउ	२	तद्भव	६	झै	३	तद्भव

७	तर्फ	२	तद्भव	८	तिर	१८	तद्भव
९	नजिक	६	आगन्तुक	१०	निम्ति	४	तद्भव
११	नेर		तद्भव	१२	पछि	५६	तद्भव
१३	पट्टि	२	तद्भव	१४	पल्ट	६	तद्भव
१५	पिच्छे	१	तद्भव	१६	प्रति	७	तद्भव
१७	बारे	९	आगन्तुक	१८	बाहिर	२	तद्भव
१९	बाहेक	५	तद्भव	२०	भन्दा	३४	तद्भव
२१	भरि	८	तद्भव	२२	भित्र	८	तद्भव
२३	मध्ये	५	तद्भव	२४	माथि	९	तद्भव
२५	मुनि	५	तद्भव	२६	लागि	२४	तद्भव
२७	सँग/सँगै	७९	तद्भव	२८	समेत	२	तद्भव
२९	सम्बन्धी	३	तद्भव	३०	सम्म	१६	तद्भव
३१	सरि		तद्भव	३२	साथ/साथै	६	तद्भव
३३	सित	२	तद्भव	३४	सिबाय		तद्भव
३५	स्थित	२	तद्भव	३६	स्वरूप		तद्भव

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी 'सँग' शब्द ७९ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'पछि' ५६ 'पटक', 'भन्दा' ३४ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू केही कम पटक आवृत्ति भएका छन्, ४ ओटा शब्दहरू आवृत्ति भएका छैनन् । समग्रमा हेर्दा आवृत्ति नभएका शब्द भन्दा आवृत्ति भएका शब्दहरू नै बढी रहेका छन् । अन्य शब्दहरूको तुलनामा नामयोगी शब्दहरूको आवृत्ति सन्तुलन मिलेकै देखिन्छ ।

४.२.८ संयोजक वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

संयोजक शब्दहरू जम्मा २१ ओटा छन् । यो संख्या सम्पूर्ण शब्द संख्याको १.२५ प्रतिशत हुन्छ । शब्दहरूको स्रोत र आवृत्ति तालिका १० मा देखाइएको छ ।

तालिका १० : संयोजक शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क.सं.	शब्द	आवृत्ति	शब्द स्रोत	क.सं.	शब्द	आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अथवा	४	तद्भव	२	अर्थात	२	तद्भव
३	अनि	१७	तद्भव	४	अब	२६	तद्भव
५	एवम्	३	तद्भव	६	कि	६	तद्भव
७	किनभने	२	तद्भव	८	तथा	५	तद्भव
९	तैपनि	७	तद्भव	१०	तर	३३	तद्भव
११	त्यसकारण	२	तद्भव	१२	तापनि		तद्भव
१३	त्यसैले	१६	तद्भव	१४	न		तद्भव
१५	नत्र	२	तद्भव	१६	बरु	९	तद्भव
१७	भने	३०	तद्भव	१८	मानुँ	३	तद्भव
१९	या	३	आगन्तुक	२०	र	१४९	तद्भव
२१	वा	५	तद्भव				

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी 'र' १४९ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'तर' ३३ पटक, 'भने' ३० पटक, 'अव' २६ पटक आवृत्ति भएका छन् । अन्य शब्दहरू तुलनात्मक रूपमा कम पटक आवृत्ति भएका छन् । शुन्य आवृत्ति भएका शब्द दुइओटा छन् । एउटा शब्द मात्र १४९ पटक आवृत्ति हुनु र अन्य शब्दहरू कम पटक आवृत्ति हुनुले आवत्तिमा सन्तुलन देखिंदैन ।

७.२.९ निपात वर्गका शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

निपात वर्गका शब्दहरू जम्मा ३६ ओटा छन् । यो सम्पूर्ण शब्द संख्याको २.१५ प्रतिशत हुन्छ । निपात वर्गका शब्दहरूको स्रोत र आवृत्ति तालिका ११ मा देखाइएको छ ।

तालिका ११ : निपात शब्दहरूको आवृत्ति विवरण

क.सं.	शब्द	आवृत्ति	शब्द स्रोत	क.सं.	शब्द	आवृत्ति	शब्द स्रोत
१	अँ	३	तद्भव	२	अहँ	३	तद्भव
३	अहो !	११	तद्भव	४	आ !		तद्भव
५	आम्मै !		तद्भव	६	आहा !		तद्भव
७	ए	५	तद्भव	८	ए !	२	तद्भव
९	ऐया बाबा !		तद्भव	१०	कठैबरा !		तद्भव
११	क्या	२	तद्भव	१२	कि	५	तद्भव
१३	क्यारे	२	तद्भव	१४	कुन्नि		तद्भव
१५	क्याहो		तद्भव	१६	खै	६	तद्भव
१७	गुहार गुहार !	२	तद्भव	१८	त	९२	तद्भव
१९	न	१०	तद्भव	२०	नि	१९	तद्भव
२१	नै	३६	तद्भव	२२	पो	७	तद्भव
२३	मरें नि !		तद्भव	२४	र	९	तद्भव
२५	रे	८	तद्भव	२६	ल	९	तद्भव
२७	हँ	८	तद्भव	२८	हुँ	१०	तद्भव
२९	हत्तेरि		तद्भव	३०	हरे !	२	तद्भव
३१	हरे शिव		तद्भव	३२	हा..हा..		तद्भव
३३	हे		तद्भव	३४	हे भगवान		तद्भव
३५	है	२	तद्भव	३६	हो		तद्भव

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा बढी 'त' ९२ पटक आवृत्ति भएको छ भने 'नै' ३६ पटक आवृत्ति भएको छ । अन्य शब्दहरू तुलनात्मक रूपमा कम पटक आवृत्ति भएका छन् । १४ ओटा शब्दहरू आवृत्तिहीन छन् । यसरी हेर्दा आवृत्ति नभएका भन्दा आवृत्ति भएका शब्दहरू बढी रहेका छन् ।

४.३ सरलता र जटिलताका दृष्टिले शब्दहरूको अध्ययन

क. भाषा पाठ्य पुस्तकमा प्रयोग भएका शब्दहरू कुन तहका लागि कस्ता र कति शब्दहरू छनोट गर्नु पर्दछ भन्ने कुरा निश्चित रूपमा नतोकिए पनि

विद्यार्थीहरूको रुचि, तह, उमेर, सिकाइ क्षमता आदिको अध्ययन भएमा केही मात्रामा आधार तय हन सक्छ । प्राथमिक तहको अन्तमा विद्यार्थीहरूले करिव ३००० (तीन हजार) शब्दको प्रयोग गरी लेख्न र बोल्न सक्नेछन् भन्ने कुरा प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०४९ मा उल्लेख गरिएको छ । त्यसरी पाठ्यक्रममा तोकिए पनि यस अध्ययनबाट यो थाह पाइन्छ कि कक्षा ५ को भाषा पाठ्यपुस्तकमा जम्मा १६७७ ओटा शब्दहरू मात्र प्रयोग भएबाट त्यो उद्देश्य पूरा हुने देखिंदैन । तर तल्लो कक्षामा भन्दा ५०० (पाँच सय) शब्दहरू थप भने सोही पाठ्यक्रममा उल्लेख भएबाट उद्देश्यहरू केही हदसम्म पूरा हुने देखिन्छ । यसमा के कस्ता शब्दहरू थप गरेर राख्ने भन्ने कुरा उल्लेख भएको छैन । त्यसका लागि विद्यार्थीहरूको सिकाइ क्षमताको पूर्व अध्ययनपश्चात केही मात्रामा समस्या समाधान हुन सक्ने देखिन्छ । यसकारण शब्दहरूको छनोट र स्तरणलाई ध्यान दिएर शब्दहरूको संयोजन गरेमा भाषा सिकाइमा राखिएका उद्देश्यहरू पूरा हुन सक्ने दखिन्छ ।

ख. भाषा पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूले अनुभवका विविध क्षेत्रलाई प्रतिनिधित्व गर्न सक्नुपर्छ । प्राथमिक तह विद्यालय तहको आधार हुने भएकाले यस तहमा कस्ता कस्ता शब्दहरूको छनोट गरेमा उद्देश्यहरू सजिलै पूरा हुन्छन् भन्ने कुरामा पनि उत्तिकै ध्यान दिनु पर्दछ । यसका लागि छनोट र स्तरणको नियमलाई पालना गर्नु आवश्यक हुन्छ । शब्दहरूको छनोट गर्दा पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूलाई पनि ध्यान दिनु पर्दछ । यस आधारमा उक्त पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई हेर्दा केही शब्दहरूको छनोटमा ध्यान पुग्न नसके जस्तो देखिन्छ । त्यसमा तत्सम र व्युत्पत्तिगत रूपमा शब्दहरूको अध्ययन गर्दा केही कठिन शब्दहरू पनि प्रयोग भएका छन् । जस्तै सुधर्म, सत्यवादी, सुखैश्वर्य, पाण्डुलिपी, स्नातक, पर्वतारोही, लालस, लोकोपकारी दृढसंकल्पित, डिजाइनर, प्रभाकर, स्वर्ग, स्वरसम्राट, सम्पादक आदि शब्दहरू शिक्षणीय दष्टिले कठिन छन् । उक्त शब्दहरू पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेहरूका लागि कठिन छन् भने दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेहरूका लागि त अझ बढी कठिन हुन्छन् ।

ग. शब्द भण्डारको छनोट गर्दा दैनिक व्यवहारमा प्रयुक्त शब्दहरूको बढी महत्त्वका साथ छनोट गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यस्ता शब्दहरूको छनोट पनि बढी हुने गर्दछ र त्यसलाई स्वभाविक पनि मानिन्छ । यस आधारबाट हेर्दा उक्त पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूमा काम, कुरा, रात, दिन, मन, बेला, ठाउँ आदि शब्दहरूको आवृत्ति बढी पाइन्छ । यसो हुनु स्वभाविक नै हो ।

घ. भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको छनोट गर्दा छनोटका बाह्य र आन्तरिक आधारहरूलाई पनि ध्यान दिनु पर्दछ । पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई उक्त आधारमा हेर्दा आवृत्तिको क्रम केही हदसम्म सन्तुलित रूपमा वितरण भएको देखिन्छ भने केही शब्दहरू अत्यधिक मात्रमा आवृति भएको देखिन्छ । जस्तै हुनु, गर्नु, भन्नु सक्नु, म, तिमी, सँग आदि । तर तिनीहरूको वितरण भने सबैतिर स्वभाविक मान्न सकिन्छ । त्यसै गरी विस्तरणको आधारमा हेर्दा काम, कुरा, ठाउँ, दिन, बेला आदिको उचित प्रयोग भएको देखिन्छ ।

ङ. मनोवैज्ञानिक आधारमा उक्त शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूको रुचि, तह, क्षमता र स्तरण भन्दा व्यवहारिक शब्दहरू पनि प्रयोग भएको अनुभव गर्न सकिन्छ । जस्तै स्वरसम्राट, पर्वतारोहण, पश्चाताप, पाण्डुलिपी, सम्पादक, प्रभाकर, सुधर्म, कुविचार, विपज्जाल, सुखैश्वर्य, स्नातक, कम्प्युटर, मुद्रण, पर्वतराज, समीर, उत्सुकता, पौष्टिक, अत्याधुनिक, पूर्णकद, कलाकौशल, जोखिम, पुण्यभूमि, प्रतीक, कर्तव्यपथ, विशेषज्ञ, आवागमन, उद्घोषक, शल्यक्रिया, वैकुण्ठधाम, विसर्जन, आयोजक, मण्डल, दुर्दसा, म्युजियम आदि शब्दहरू र झुम्मिनु, कुत्कुत्याउनु, तुल्याउनु, फुस्कनु, फटफटाउनु, भैंतारिनु आदि क्रियाहरू रहेका छन् । यी शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले पनि कठिन छन् ।

च. व्युत्पत्तिका दृष्टिले पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त उक्त शब्दहरूलाई विश्लेषण गर्दा उपसर्ग, प्रत्यय, समास र द्वित्व भएर बनेका शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । उपसर्ग लागेर निमित शब्दहरू सुधर्म, सुपुत्री, सुपुत्र, कुकर्म, कुविचार, अविद्या, असम्भव, अत्याधुनिक, अविस्मरणीय, उपयुक्त, उद्घोषक आदि शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् । प्रत्यय लागेर निर्मित शब्दहरूमा सुखप्रद, सचिवालय, हरियाली, उत्साही, स्वाभिमानी, श्रद्धेय, सांसारिक, राष्ट्रिय आदि शब्दहरू कठिन देखिन्छन् । समास भएर निर्मित शब्दहरूमा बिध्नबाधा,

दृष्टिकोण, मानवशरीर, महामूर्ख, महामानव, कलाकौशल, स्वरसम्राट, मरणोपरान्त, सत्यवादी, पूर्ववक्ता, पश्चाताप, अधवैंसे, दृढसङ्कल्पित, पुण्यभूमि, पाण्डुलिपी, कर्तव्यपथ आदि शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले केही कठिन देखिन्छ । त्यस्तै द्वित्व भएर निर्मित शब्दहरूमा शल्यक्रिया, आवागमन, खुलदुली, मनमनै, मुक्कामुक्की, छ्यामछुम आदि शब्दहरू कठिन छन् ।

विषय क्षेत्रका आधारमा प्राथमिक तहको कक्षा पाँचको मेरो नेपाली किताव नामक पाठ्यपुस्तकमा सङ्कलित पाठहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको माध्यमबाट भाषाको सामान्य दक्षता हासिल गराउने उद्देश्य रहे तापनि खास विषय क्षेत्र जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, विज्ञान, कृषि, पत्रपत्रिका, पात्रो आदिसँग सम्बन्धित पाठहरूमा तिनै शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । स्वास्थ्य सम्बन्धी शब्दहरूमा पौष्टिक पदार्थ, खनिज, प्रोटीन, दूध, फलफूल, सागपात, चिया जाँडरक्सी, कफी आदि जस्ता शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । यी शब्दहरू खासै कठिन देखिंदैनन् । चिकित्साशास्त्रसँग सम्बन्धित शब्दहरूमा डाक्टर, नर्स, अस्पताल, औषधी, तापक्रम, सूई, सुत्केरी आदि शब्दहरू पनि खासै अप्ठयारा देखिदैनन् । तिथि, वार, दिन, गते, साइत, विवाह, ब्रतवन्ध, पण्डित, औंसी, पूर्णिमा, दशैं, तिहार, महीना, वर्ष आदि जस्ता शब्दहरू प्रयोग भए पनि ती शब्दहरू खासै कठिन देखिंदैनन् ।

छापाखाना र पुस्तकका प्रकाशनका विषयमा जानकारी गराउने उद्देश्यले मुद्रण, सम्पादन, पाण्डुलिपी, चित्रकार, कम्प्युटर, डिजाइनर, ह्रस्व, दीर्घ, तल्कुरे, बर्धन्ने आदि शब्दहरू प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूका लागि शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् ।

कृषि विषयसँग सम्बन्धित शब्दहरू पनि प्रयोग भएका छन् जस्तै खेत, बारी, धान, कुलो, कोदालो, हलो, जुवा, छुपुछुपु, हिलो, असारेगीत, रोपाईं, सुसेली आदि शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । यी शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले खासै कठिन देखिंदैनन् ।

अध्याय : पाँच

उपसंहार

५.१ निष्कर्ष

क. शब्दभण्डारको अध्ययन एक कठिन कार्य हो । विद्यार्थीहरूको मनोवैज्ञानिक आधारहरूको अध्ययन पश्चात मात्र कस्ता शब्दहरू उपयुक्त हुन्छन् भन्ने थाहा पाउन सकिन्छ । भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूले विविध विषय क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गर्न सक्नुपर्दछ । प्रस्तुत शोधपत्रमा शब्दभण्डारको आवृत्ति गणना गर्ने क्रममा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त शब्दहरूको गणना गरी प्रयोग भएका शब्दहरूको संख्या र आवृत्ति निकालिएको छ । शोधपत्र तयार गर्न विभिन्न विधिहरूको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि यस शोधपत्रमा आवृत्ति गणना विधि अपनाइएको छ ।

ख. प्रस्तुत शोधपत्रमा कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा सङ्कलित विभिन्न विधाका पाठहरूमा प्रयोग भएका शब्दहरू स्रोत र वर्गका आधारमा छुट्याई आवृत्ति गणना गरिएको छ ।

ग. कक्षा पाँचको मेरो नेपाली कितावमा जम्मा २२ (बाइस) ओटा पाठहरू छन् । कथा विधा अन्तर्गत ५ (पाँच) ओटा पाठहरू, कविता विधा अन्तर्गत ६ (छ) ओटा पाठहरू, जीवनी विधामा १ (एक) ओटा पाठ, प्रवन्ध विधामा ५ (पाँच) ओटा पाठहरू रहेका छन् । अन्य विधा अन्तगर्त ५ ओटा पाठहरू (दैनिकी, संवाद, वादविवाद र चिठी) छन् । उक्त सम्पूर्ण विधाहरूमा जम्मा शब्द संख्या १६७७ ओटा रहेका छन् ।

घ. प्रस्तुत शोधपत्रमा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई शब्दस्रोतका आधारमा विभाजन गर्दा तत्सम स्रोतका ५९५ ओटा, तद्भव स्रोतका ८९८ ओटा, आगन्तुक स्रोतका १५८ ओटा र अनुकरणात्मक शब्दहरू २६ ओटा रहेका छन् । यसरी शब्दस्रोतका आधारमा सबभन्दा बढी तत्सम स्रोतका र सबभन्दा कम अनुकरणात्मक स्रोतका शब्दहरू रहेका छन् । शब्दवर्गका आधारमा विभाजन गर्दा पहिलो स्थानमा सबभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दहरू ८८० ओटा छन् भने दोस्रो स्थानमा विशेषण वर्गका शब्दहरू २६८ ओटा छन् । तेस्रो स्थानमा क्रिया वर्गका

शब्दहरू २४५ ओटा छन् । चौथो स्थानमा क्रियाविशेषण वर्गका शब्दहरू १२० ओटा छन् भने पाचौं स्थानमा सर्वनाम शब्दहरू ५१ ओटा र छैटौं स्थानमा नामयोगी र निपात शब्दहरू ३६/३६ ओटा रहेका छन् भने सातौं स्थानमा संयोजक वर्गका शब्दहरू २१ ओटा रहेका छन् । यसरी शब्दवर्गमा सबभन्दा बढी नाम वर्गका र सबभन्दा कम संयोजक वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएको देखिन्छ । वर्गका दृष्टिले नौ वर्गमा विभाजन गरिएको भए तापनि नामयोगी र निपात शब्दहरूको संख्या एउटै भएकाले स्थानका आधारमा आठ स्थान सम्म मात्र रहेका छन् ।

च. उक्त पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको शब्दावृत्ति हेर्दा केही शब्दहरू अत्यधिक रूपमा आवृत्ति भएका छन् । तिनीहरूमा नाम शब्दमा ६६ पटकसम्म संख्यावाचकमा ४२ पटकसम्म, सर्वनाम शब्दमा १८४ पटकसम्म विशेषण शब्दमा ४८ पटकसम्म, क्रिया शब्दमा ४०४ पटकसम्म, क्रियाविशेषण वर्गका शब्दहरूमा १६६ पटकसम्म, नामयोगी शब्दमा ७९ पटकसम्म, संयोजक वर्गका शब्दहरू १४९ पटकसम्म र निपात वर्गका शब्दहरूमा ९२ पटक सम्म आवृत्ति भएका छन् ।

छ. यसरी आवृत्तिका दृष्टिले सबभन्दा बढी ४०४ पटकसम्म एउटा शब्द आवृत्ति हुनु र कतिपय शब्दहरू एक पटक पनि आवृत्ति नहुनुले शब्द छनोटको आधारमा ध्यान नदिएको जस्तो देखिन्छ ।

ज. पाठयपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको कठिनाइ क्रमलाई हेर्दा कतिपय शब्दहरू शिक्षणीय दृष्टिले कठिन देखिन्छन् । जस्तै विपज्जाल, सुखैश्वर्य, पर्वतारोहण सांसारिक, महामानव, महामूर्ख, पश्चाताप, पाण्डुलिपी, पुण्यभूमि, समर्पित आदि । शब्दस्रोतका आधारमा तत्सम शब्दहरू केही कठिन र विद्यार्थीहरूको स्तरभन्दा माथिका शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । जस्तै स्नातक, प्रभाकर, समीर, स्वर्ग, नतमस्तक, सम्पादन, पृष्ठ, विश्राम आदि ।

५.२ सुझावहरू

१. भाषा पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारको महत्त्वपूर्ण स्थान रहने हुनाले सबै शब्दहरूलाई समानुपातिक दृष्टिले स्थान दिई पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्नुपर्दछ ।

२. प्राथमिक तहका लागि भाषा पाठ्यपुस्तक नै भाषा सिकाइको आधिकारिक सामग्री हुने भएकोले भरसक विविध विषय क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने पाठहरूलाई समानुपातिक रूपले मिलाएर पाठ्यपुस्तक तयार गरिनु उचित देखिन्छ ।

३. भाषा पाठ्यपुस्तक जस्तो महत्त्वपूर्ण सामग्रीमा शब्दहरूको चयन गर्दा छनोट र स्तरणका नियमलाई विशेष ध्यान दिइनुपर्दछ ।

४. दैनिक व्यवहारमा प्रयोग हुने शब्दहरूलाई भाषा पाठ्यपुस्तकमा विशेष ध्यान दिइनुपर्दछ ।

५. भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूको छनोट गर्दा व्यवहारिक र दैनिक प्रयोगमा आउने शब्दहरूलाई सरल र स्पष्ट तरिकाले प्रयोग गरिनुपर्दछ ।

६. भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरूमा तत्सम भन्दा तद्भव वर्गका शब्दहरूलाई बढी महत्त्व दिइनुपर्दछ ।

७. भाषा सिकाइका दृष्टिले शिक्षणीय शब्दहरूको संख्या बढी मात्रामा शून्य आवृत्ति हुनु उपयुक्त देखिँदैन ।

८. कतिपय सरल शब्दहरू पनि दुर्बोध्य तरिकाले पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएकाले (बहिनीलाई बैन्ही) त्यस्ता शब्दहरूलाई सरल र सुबोध्य तरिकाले प्रयोग गराएमा उचित हुने देखिन्छ ।

९. भाषा पाठ्यपुस्तकको निर्माण गर्दा अन्य सम्भावित अनुसन्धान गरी शब्दहरू प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६१), *समसामयिक सरल नेपाली व्याकरण,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज र शर्मा, केदारप्रसाद (२०५२), *कक्षा तीन पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन,* काठमाडौ शिक्षा क्याम्पस, काठमाडौ ।

आचार्य, विष्णुप्रसाद (२०५४), *कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि. वि. काठमाडौं ।

आर्चाय, विष्णुप्रसाद (२०५५), *नेपाली भाषामा शब्दहरूको आवृत्ति,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. काठमाडौं ।

गिरी, हिमालाल (२०५४), *स्तर अनुरूपताका दृष्टिले मेरो नेपाली किताव कक्षा चारमा शब्दभण्डारको विश्लेषण,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. काठमाडौं ।

गौतम (२०५५), *कक्षा तीनको मेरो नेपाली कितावमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण* , अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. काठमाडौं ।

दीक्षित, उषा (२०६०), *मेरो नेपाली किताव,* भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानो ठिमी ।

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान (२०४०), *नेपाली बृहत शब्दकोश,* काठमाण्डौ ।

भण्डारी, पारसमणि (२०६०), *प्राथमिक तह (कक्षा १ - ३) का विद्यार्थीह्रुको आधारभूत शब्दभण्डारको निरूपण,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. काठमाडौ ।

भट्टराई, शंकरप्रसाद (२०५२), *तरुण तपसी नव्यकाव्यमा प्रयुक्त शब्दहरूको आवृत्ति र तत्सम शब्दको अर्थ,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. काठमाडौ ।

लम्साल, रामचन्द्र र साथीहरु (२०६६), *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौ : भुँडी पुराण प्रकाशन ।

रस्तोगी, कृष्णगोपाल (१९८६), *'Project Evaluation of Mahendramala Series for Class 1-5'*, काठमाडौं : शिक्षा विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र ।